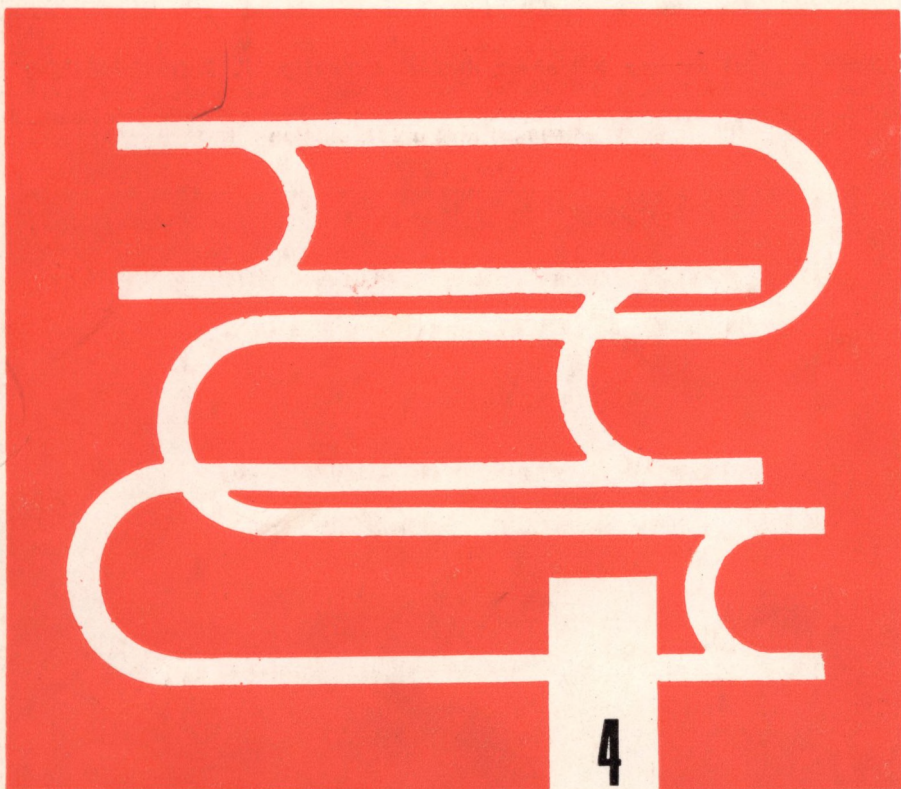
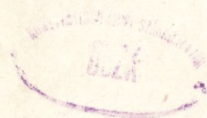

7400(2)

Tud és Isak

KÖNYVTÁROS

1973 APR 20

4

ÁPRILIS

1973

Kölcsönözhető

Képek az első magyar bibliobusz átadási ünnepségéről. Felső képünkön: Hantos János, a Fővárosi Tanács VB. elnökhelyettese átadja a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1. sz. mozgókönyvtárát Budapest lakosságának (Braun Tamás felvételei). Híradásunkat lásd a 194. oldalon

TARTALOM

KATSÁNYI SÁNDOR: Új utat választó iskola — és a könyvtárak	187
Szónyi László 1924—1973	191
DR. HÉBERGER KÁROLY: 125 éves a Műegyetemi Könyvtár	192
FUTALA TIBOR: A Könyvtárügyi osztály vizsgálataiból	195
VARGA BÉLA: Könyvtáraink és társadalmi környezetük	203
KAMARÁS ISTVÁN—NAGY ATTILA: Könyvtári kísérletek	207
Bibliográfiák készítése, tájékoztatás — géppel. Budapesti beszélgetés John Linforddal, a British National Bibliography igazgatóhelyettesével (<i>Sárdy Péter</i>)	210
DR. KÁROLYI ÁGNES: Iskolai könyvtáros munkaközösségek a fővárosban (<i>Iskola és könyvtár</i>)	212
A könyvtárak életéből (<i>Arnóth Károly, Molnár János</i>)	214
RÁKÓCZI ISTVÁN: A Szentgáli Olvasó Egylet könyvtára I. (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	218
Hírek	194, 206, 209, 213, 217, 222, 223, 229, 236

TÁJÉKOZTATÓ

SZAPPANOS BALÁZS: A Petőfi-kép változásai	225
A Petőfi-évforduló kiadványai	230

KÖNYVEKRŐL

A történettől az elméletig (<i>Varsányi Klára</i>)	231
A világirodalom legszebb versei és elbeszélései (<i>Katona Jenő</i>)	235

KÉZIKÖNYVTÁR

A Szovjetunió Kommunista Pártjának története (<i>Vida Sándor</i>)	237
A biblia világa (<i>Bozóky Éva</i>)	238

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

Az információtól a közéletig (<i>Kamarás István</i>)	239
---	-----

BIBLIOGRÁFIÁK

STOLL BÉLA—VARGA IMRE—V. KOVÁCS SÁNDOR: A magyar irodalom-történet bibliográfiája 1772-ig (<i>Pálvölgyi Endre</i>) 241
A Dokumentum és a Munka repertórium (Tuskés Tibor) 243
SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK 245
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 248
A borító hátlapján Bor István linómetszete

Из содержания

Шандор Качани: Экспериментальное преподавание в одной из провинциальных общеобразовательных школ, о нововведении на чтении и на посещениях библиотеки (187);

Карой Хебергер: 125-летие Библиотеки Будапештского технического университета (192);

Тибор Футала: Положение массовых библиотек, подвладственных в их составе города Дьер и комитата Чонград в свете обследований Министерства просвещения (195);

Бела Варга: Общественные связи библиотек (203);

Иштван Камараш—Атила Надь: Библиотечные эксперименты Центра библиотекведения и библиотечной методики (207);

Петер Шарди: Разговор с Джоном Линфордом, заместителем директора Британской национальной библиографии (6) о изготовлении библиографий при помощи вычислительных машин и о его опыте, приобретенном в Венгрии (210);

Балázs Szappanos: История изменений оценки поэта Шандора Петёфи (225).

From the contents

Sándor Katsányi: Experiments on reading and library use in a country general school (187);

Károly Héberger: 125th anniversary of the Budapest Technical University Library (192);

Tibor Futala: Situation in Győr city and Csongrád county libraries as reflected in a survey of the Ministry of Culture (195);

Béla Varga: Libraries and their social connections (203);

István Kamarás—Attila Nagy: Library experiments conducted by the Centre for Library Science and Methodology (207);

Péter Sárdy: Interview with John Linford, Deputy Director of the British National Bibliography, on computer-produced bibliographies and his experiences in Hungary (210);

Balázs Szappanos: History of the changes in Petőfi-evaluations (225).

Aus dem Inhalt

Sándor Katsányi: Versuchsunterricht in einer ländlichen Grundschule, basiert auf Lesen und Bibliotheksbenützung (187);

Károly Héberger: 125 Jahre der Bibliothek der Technischen Universität Budapest (192);

Tibor Futala: Über die Lage der allgemeinbildenden Rätebibliotheken der Stadt Győr und des Komitats Csongrád im Spiegel einer Untersuchung des Ministeriums für Bildungswesen (195);

Béla Varga: Die Bibliotheken und ihre gesellschaftlichen Beziehungen (203);

István Kamarás—Attila Nagy: Bibliotheksexperimente der Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik (207);

Péter Sárdy: Budapester Gespräch mit John Linford, dem stellvertretenden Direktor der British National Bibliography, über die Herstellung der Bibliographien auf Computer-Basis und über seine ungarländischen Erfahrungen (210);

Balázs Szappanos: Die Geschichte der Wandlungen in den Bewertungen von Petőfi (225).

Cikkeink szerzői

Bozóky Éva, a Könyvtáros rovatvezetője; *Futala Tibor*, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *dr. Héberger Károly*, a Műegyetemi Könyvtár igazgatója; *Kamarás István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ mb. osztályvezetője; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. fő-szerkesztője; *Katsányi Sándor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *dr. Károlyi Agnes*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főmunkatársa; *Nagy Attila*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Pálvölgyi Endre*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Rákóczi István* tanár, Szentgál (Veszprém m.); *Szappanos Balázs*, a Kiadói Főigazgatóság munkatársa; *Tuskés Tibor* író; *Varga Béla*, a Veszprémi Megyei Könyvtár igazgatója; *Varsányi Klára* tanár; *Vida Sándor*, a Párttörténeli Intézet munkatársa.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Győri Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kéki Béla, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szöke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758, 664-805. Postal cím: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9—11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzletiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—98 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint.

Új utat választó iskola — és a könyvtárak

Szentlőrinc 4500 lakosú nagyközség, vasúti csomópont Baranyában, Pécsről nem messzire nyugatra. Van mezőgazdasági technikuma, körzeti könyvtára, általános iskolája pedig a kísérleti jelzöt viseli: már harmadik éve más belső rend szerint, más módon tanítanak itt, mint az ország többi iskolájában. Ez a cikk az iskolában tapasztaltokról ad hírt.

Ha egy fél iskolányi diák feltűnően sokat olvas, érdemes az okát nyomoznunk. Ha olvasmányainak igényes megválogatásában is kitűnik, még inkább érdemes. Szentlőrincen az általános iskola kísérleti osztályaiban szökött kiemelkedően magasra az olvasási kedv. Rendszeresen, sokat és sokfélét olvasnak.

Hasonló esetben gyakran egy-két jó pedagógus személyes kezdeményezéséhez, serkentő biztatásához vezetnek a nyomok. Tiszteletet érdemlő egyéni kezdeményezések: az iskolai munka kiegészítéseként adott szorgalmi többletfeladatok hatására nyúlnak a diákok a könyvekhez. A szabad idő nagy részét felszippantó iskolai túlterhelés ellenére (egy kicsit: az iskola ellenére) találnak módot az olvasásra. Máskor könyvtárosi sugallatra kerül be az oktatásba néhány olvasásra készítő tényező. Az oktatómunka egészéhez képest ez is külsőleges, esetleges.

Szentlőrincen valami más történik, *alapjaiban más*. Erről a „valami másról” szeretnék beszámolni.

Anyanyelvi óra — tanulságokkal

A harmadik osztályosok anyanyelvi órájára véletlen szerencsém juttatott el. Hétköznapi óra volt, olyan, mint az év száz meg száz másik órája ebben az osztályban.

A tananyag „a család” volt, ez a látszólag egyszerű, valóban bonyolult rendszere társadalmi szerepeknek, viszonyoknak, múltat és jövőt hordozó generációknak. Az órán — szokatlan jelenség! — nem kellett sietni. A gyerekek *az önkifejezés szemmel látható örömevel* (ezáltal: az alkotás örömeivel) fogalmazták meg egyéni tapasztalataikat. A közvetlen tapasztalatot az irodalmi élmények számbavétele követte: a televízióban látott történeteké és különböző olvasmányoké. Szerepelt közöttük a tankönyvből olvasott történet is — mint *egy* könyvé a sok másik közül. („A komplex anyanyelvtanítás *a sokkönyvűségen alapul*, ezért igen korán kivezet az olvasókönyv zárt világából” — jegyzi meg pedagógus-kísérőm.) A sokkönyvűség elve egyébként kézzelfogható valóságában is jelen volt az órán: *minden gyerek előtt kétféle lexikon feküdt* a padon, rajtuk kívül *helyesírási szótár, meséskönyv*. Hadd javítsak mindjárt: nem „feküdtek” — állandóan kézben voltak.

Az óra pezsgett a kisdíjakok aktivitásától. A gyerekek élvezték a szereplést. Erre természetesen annak nyílt több lehetősége, akinek gazdagabb volt irodalmi élményvilága. És ez a lényeges: Szentlőrincen a gyerekek nem azért olvasnak, mert az „kötelező”, vagy „ajánlott”, esetleg jóponttal vagy jutalomötössel jár (egyébként nincs is osztályozás), hanem azért, mert *mindenekelőtt az olvasás biztosítja az iskolai sikerek kellemes élményét*. Így lehetnek jó tanulók. (A „jó tanuló” fogalma is megváltozott itt: *a tankönyvet bíráló gyerek már eleve nem lehet jó tanuló*, a tankönyv mellérendelt szerepénél fogva.) Még csak külön „ajánlhatni” sem kell az olvasást: azt az óra légköre, a tanítás légköre sugallja. Az iskola mint intézmény motiválja az olvasást.

Beszélgetés az igazgatói irodában

A tanítási óra közvetlen élménye után (amiből beszámolómm csak töredéket ad vissza, hiszen a komplex anyanyelvtanítás szakmai-didaktikai újdonságairól nem számolhatok itt be) a látottak pedagógiai alapvetéséről beszélgettünk, a kísérleti iskola elveiről, az új pedagógiai elképzelések és az olvasás találkozási pontjairól,

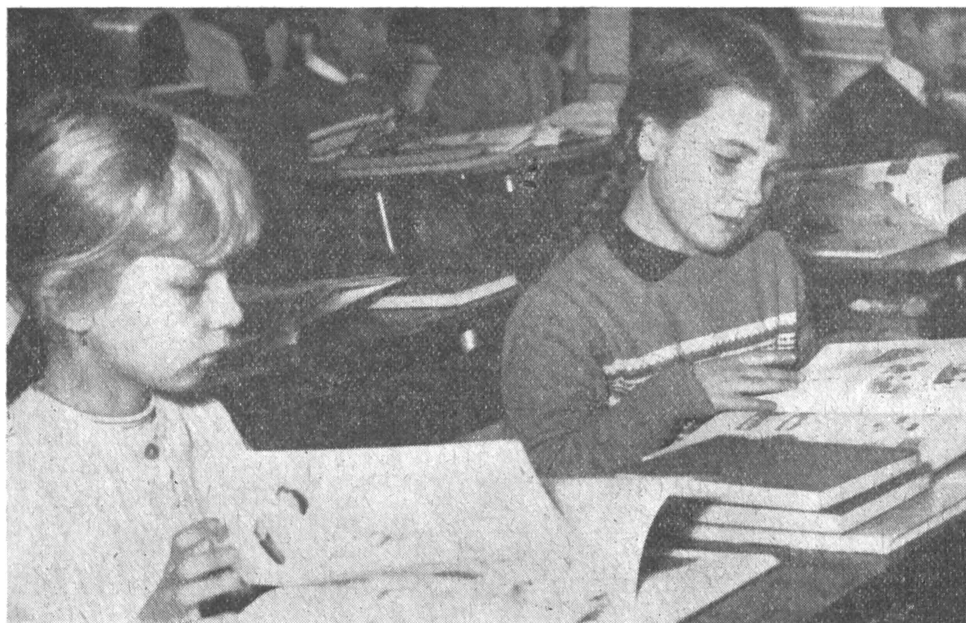
A Baranya megyei Szentlőrinc kísérleti általános iskolája

A kísérleti iskola programjába a hivatalos megfogalmazás szerint is szervesen beleépül három tényező:

- az egyéni érdeklődésen alapuló olvasás;
- a tömegkommunikációs eszközök használata;
- a tanulók órán kívüli tevékenysége.

Az intézmény igazgatójának, *Gáspár Lászlónak* szavaival: „Ez a munkamegosztás az általánosan művelő iskolát felszabadítja az alól a kényszerűség alól, hogy teljesen befejezett, zárt anyagot nyújtson. Feladata gyökeresen megváltozott: az egész emberi életet végigkísérő tanulásnak, művelődésnek kell irányt és eljárásokat adnia. Olyan, folyamatosan tovább építhető műveltségstruktúrát kell megalapoznia az emberben, mely *nem bezárja, hanem megnyitja a műveltség folyamatát.*” A kifejtett elvek önmagukban nem sosemhallott újdonságok. A tanulók önálló tevékenysége, a külső forrásból szerzett ismeretek és ezek felhasználása az oktatásban a korszerű szocialista iskola építőkövei. Külön-külön már megtalálhatók a külföldi és a hazai gyakorlatban, a sokféle folyó kísérletekben. „Ha azonban megpróbáljuk ezeket az építőköveket egymás mellé illeszteni — folytatja az igazgató —, egyszerűen nem férnek be az iskolai munka jelenlegi kereteibe.” Jelenleg az iskola nagy ellentmondása az, hogy a túlterhelt oktatást mentesíthetné terheitől az iskolán kívüli forrásokból merített ismeretanyag felhasználása, erre viszont nincs lehetőség, mert az oktatás csaknem az egész időkeretet kitölti. Ebből az ördögi körből léptek ki Szentlőrincen. *Az iskolai munka belső arányainak átrendezésével megoldották a legnehezebbet: az idő felszabadítását.* Lemondva a mennyiségi teljesség igényéről, maradt idejük a gyerekek alkotó tevékenységének fejlesztésére. Lehetőség nyílt arra, hogy a tanulók önállóan ismerkedjenek meg a problémákkal, hiszen a máshol általános időhiány itt nem kényszerít sietésre és siettetésre, s ennek következtében az állandó pedagógusi közlésre, előadásra. (Ez ui. látszólag a leggazdaságosabb időfelhasználás.) Az órarendbe itt belefér a heti rendszeres bábfoglalkozás, mely az esztétikailag megformált önkifejezésnek talán legjobb alkalma, a mozgás-, zene-, dráma- és képzőművészet elemeinek alkotó megismerése, belefér a mindennapi tornaóra, belefér a játék és a munka csakúgy, mint a tanórába a tévéműsor és az olvasott könyvek megbeszélése.

Az alkotó módon elsajátított ismeret mélyebb, maradandóbb tudást ad. Ez azonban a kérdésnek csak az egyik oldala. „Nemcsak megbízható valóságismeretet kell kialakítanunk — mondja *Gáspár László* —, legalább ennyire fontos az a szemléletmód, mellyel a valóságot megközelítjük. *Korszerű ismereteket is lehet dogmatikusan*

Könyvek a tanítási órán

közvetíteni. A tanulókat a megismerés legizgalmasabb csatateréreire kell elvezetnünk. Ha a tudományos megismerés eddigi menete például csak dilemmákat tárt fel, akkor éppen a dilemmákat kell bemutatnunk. Azt a pedagógiai elvet, hogy az iskolában — különösen az alapozó szinten — csak tudományosan lezárt ismereteket tanítsunk, legalább addig kell kitágítanunk, hogy az egyenértékű lehetőségeket is ebbe a körbe soroljuk. A feltevések, melyek igazolásra vagy cáfolatra várnak, nem »zavarják meg«, inkább megindítják, serkentik, csiszolják a gondolkodást.”

Aligha kell bizonygatnunk: a problémalátásra, többoldalú tájékozódásra, bonyolult összefüggések vizsgálatára nevelő iskola *igazi segítőeszköze* nem a tankönyv — sőt nem is a könyv önmagában —, hanem az *információk gazdag világának rendszerezett tára: a könyvtár.* S az sem szorul bizonyításra, hogy csakis az iskolai oktatás belső rendjének, szemléletmódjának és módszereinek ilyen szerkezeti átalakításától várhatjuk az iskola—könyvtár viszony gyökeres változását.

Elv és gyakorlat

Fontos pedagógiai elvek következetes megvalósítása gyökeresen módosítja a gyakorlatot. Sok példát hozhatnánk erre, de itt csak kettőre szorítkozom.

A hagyományos iskola az ismeretek egymásutánját, „lineáris” füzérét adta. Az A anyagrészt után B, B után C, majd D következett, megállásra, visszatekintésre nemigen nyílt alkalom. A fiatalok olvasása természetesen más sorrendet követ, ezért az iskolában tárgyalt anyag és az éppen olvasott könyv témája csak ritka pillanatokban találkozhatott. Y anyag tárgyalásánál nincs lehetőség az X vagy a Z témáról olvasott művek gyümölcsöztetésére.

A kísérleti iskola tanterve „spirális”, vagy „teraszos” felépítésű. Először az ismeretek szűkebb átmérőjű körét adja, az alapvető, nélkülözhetetlen ismereteket. Erre az önmagában is egészret alkotó tudásra épül a következő terasz: az ismeretek tágabb terein való szabadabb, kötetlenebb kalandozás. Itt már nem kell a teljességre törekedni. *Nem a jeles osztályzat, hanem kinek-kinek saját képessége jelöli ki a plafont,* melynek elérésére az iskola ösztönöz. Éppen ezért ezen a szinten sok lehetőség van az egyénileg választott területen való elmélyülésre, búvárkodásra. Hangsúlyozom: nem többletfeladatként. *Az olvasás maga a feladat.*

A gyakorlati példa talán jobban megvilágítja mindezt. A felső tagozaton egy történelmi korszak megismerésére pl. 10—12 órát fordítanak. A felhasznált idő első harmadában sajátítják el a „törzsismereteket”. A további órákon ezt mélyítik,

Tanulók az iskolai könyvtárban (Halmi Üdön felvételei)

szélesítik, bontják ki. E munka egyik szakaszában elérkeznek oda, hogy a tanár a nagyobb érdeklődést, önállóságot mutató tanulókat (esetleg az osztály harmadát is) felmenti egy időre az órák látogatása alól. Helyette ezek a tanulók a könyvtárban olvasnak, dolgoznak. A témakör összefoglalásakor az egész osztály előtt számolnak be kutatásuk eredményeiről. A könyvtári munka tehát az iskolai tevékenység része. Az iskola nem azt javasolja, hogy a kötelező tananyag elsajátítása után látogassák meg a könyvtárat. A könyvtárlátogatás és az olvasás maga a tananyag.

A kézikönyvek használatáról külön is szólnék.

Szentlőrincen következetesen hívek az önállóságra nevelés pedagógiai elvéhez. Már az iskoláskor legelején kezdik kialakítani a kézikönyvek — az önálló ismeretszerzés alapvető eszközei — használatának készségét. Az első osztályban speciális képes fogalomgyűjteményt használnak, a másodikban már az Ablak—Zsiráf gyermeklexikon és a helyesírási szótár is ott van minden növendék iskolapadján. A legfontosabb kézikönyveket az iskola adja minden kis diákja számára. A harmadik osztályban tovább bővül a rendszeresen használt segédeszközök száma. A gyerekek — ennek tanúja voltam — maguk fedezik fel, hogy új problémáik megoldásához az eddig használt eszközök már nem elegendők, hiányosak. A nemtudásra való rá-döbbenés minden igazi tudás alapja. — Az iskola eleve felkészül a mindegyre bővülő kézikönyv-szükséglet biztosítására. A Magyar értelmező kéziszótárból 25 példányt vásároltak, hogy a könyvtárban dolgozó osztályok minden tanulópárjának rendelkezésére álljon.

A könyvtárakról

A szentlőrinci iskolának olyan szüksége van a könyvtárra, mint a táblára, krétára vagy az osztálytermekre. Nem egyszerűen sok könyvre, hanem korszerű könyvtárra van szüksége.

Az iskola nagy, szinte erején felüli erőfeszítéseket vállalt, hogy ezt a könyvtárat megteremtse. Megszervezésekor 50 ezer forintot költött könyvre, azóta is évente 20—25 ezret. 6500 kötete van, és legújabbán, ez év februárjától főfoglalkozású könyvtárosa is. A könyvtárban 10 asztal mellett 40 gyerek tud egyszerre dolgozni. Ennek ellenére szöbe került már a terem bővítése.

Az iskola részéről tehát az igény is, a lehetőség is megvan a valóban korszerű könyvtár — valódi mintakönyvtár — megteremtésére. Aminek hiányát éreztem, az

szakmánk segítőkész jelenléte. Ez a könyvtár több gyakorlati-szakmai segítséget érdemelne (hiányáról több apró, könnyen kijavítható szakszerűtlenség árulkodik). Sőt, ez az iskola ennél lényegesen többet is elvárhat — jogosan — szakmánktól: kísérletet az ideális könyvtári modell megvalósítására.

A községben főfoglalkozású könyvtáros vezette körzeti könyvtár is működik. A körzet könyvvállománya, a beiratkozott olvasók száma meghaladja a hasonló községek átlagát. Sajnos, épületének külső képe és zsúfolt, ezért rendetlen benyomást keltő belseje nem vonzó, inkább taszítja a fiatalokat. Az általános iskola 470 helyi tanulójaól viszonylag kevés látogatja csak. Pedig ennek a könyvtárnak is érzékenyen kellene reagálnia az igényekre, melyeket az iskola támaszt. A három éve indult kísérlet kezdő osztályai most harmadikosak. Képzelnék magunk elé azokat a sokoldalú tájékozási és könyvtárhasználati igényeket, melyekkel *nyolcadikos korukban fogják a könyvtárakat felkeresni*. Hogyan fog nekik megfelelni a községi könyvtár? Tudjuk-e majd akkor bizonyítani Szentlőrincen, hogy *a közművelődési könyvtár is felkészült a rá váró új szerep vállalására?*

A szentlőrinci iskola — a valóban korszerű iskola — diákjainak nem ad sok házi feladatot.

A könyvtáraknak annál többet.

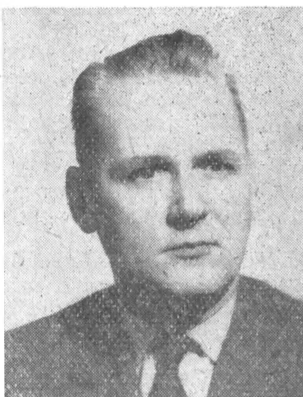
Katsányi Sándor

1949. május 2-től 1973. február 4-ig — élete utolsó napjáig — szolgált a könyvtárügyet. Alig negyvenkilenc évéből huszonegyet adott a közművelődésnek: egyike volt az első vidéki tanácsi könyvtárosoknak, akik közül már csak néhányan élnek és dolgoznak közöttünk.

1949. május 2-től a Szikszói Körzeti Könyvtár szervező könyvtárosa, majd vezetője. 1952. szeptember 1. és 1971. december 31. között a Miskolci Megyei Könyvtár igazgatója, 1972. január 1-től augusztus 31-ig tudományos főmunkatársa, 1972. szeptember 1-től haláláig a Tatai Városi Járási Könyvtár igazgatója volt. A magyar közművelődési könyvtárügy legizgalmasabb, legnehezebb korszakának alkotó, a tegnapokkal mindig elégedetlen, makacsul újra kezdő egyénisége távozott el körünkből. Legszebb éveit a falusi könyvtárügy megteremtésének, az iskolai könyvtárak létrehozásának, a nagyvárosi könyvtári szervezet kimunkálásának szentelte. Az álom, amiben sokszor egyedül hitt, meg-

Szőnyi László

(1924—1973)

valósult: a 4600 négyzetméter alapterületű miskolci új megyei könyvtár áll már, betölti hivatását, s ezzel emlékezik rá, aki tizenöt évig minden energiáját betegen is az építkezésnek szentelte. Mindig sokat dolgozott; talán idegsejtjei mélyen megérezvén, hogy kevés az ideje, nagyon sie-

Munkájának hivatalos elismeréseként 1954-ben megkapta a Szocialista Kultúráért-, 1955-ben a Munka Erdemérem-kitüntetését, 1963-ban „Kiváló népművelő” lett. Járt a Szovjetunióban, a Német Demokratikus Köztársaságban, Egyiptomban, hogy tanulmányozza a könyvtárügyet; hazahozta, ami bennünket tesz többé, s magával vitte a mi tapasztalatainkat. Tagja volt az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsnak, tanácsaira, tudására ez a terület is számított. Lapunknak is gyakran dolgozott. Kemény, szigorú egyéniség volt — s alig hihető, hogy mindezt csak múlt időben mondhatjuk már róla.

Régóta beteg volt, egyéni gondok is örökték erejét és hitét; munkás vitakedve, gondoktól elborítva is mindig újat kezdő egyénisége még jobban érezheti velünk hiányát. Az embert túlélik a tárgyak, saját alkotásai — ő is tovább él abban, amit végzett. A magyar könyvtárügyet gazdagította, s eltávozásával most valamennyien szegényebbek lettünk.

125 éves a Műegyetemi Könyvtár

A Budapesti Műszaki Egyetem egyik jogelődje, az 1846-ban alapított *József Ipartanoda* kezdetben nem rendelkezett könyvtárral. Ezért az Ipartanoda igazgatója több felterjesztésben kért fedezetet a könyvtár alapításához szükséges költségekre. Az 1848-as márciusi ifjak között ott voltak az Ipartanoda hallgatói is. Kinyomtatott petíciójuk egyik pontja így hangzott. „Az ösztömműgyetem igényeinek megfelelő könyvtár, s ennek tanulók általi használhatása.”

A petíció közzététele utáni harmadik napon az ipartanoda megkapta a kért 500 Ft-ot a könyvtár alapítására. A magyar művelődéspolitikai jeles személyisége, *Eötvös József* vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig május 9-én egy 5 kötetes szabadalom-gyűjteményt küldött a könyvtár céljára. A Műegyetemi Könyvtár inventáriumának ez az első tétele, s a mű megküldésének időpontja a Műegyetemi Könyvtár alapításának hivatalosan is elfogadott dátuma.

A könyvtár története elválaszthatatlan az egyetem fejlődésétől, történetének alakulásától. Az 1848-as szabadságharc bukása után nagy nehézségekkel küzdött az ipartanoda és könyvtára is. A könyvtártól megvonták az anyagi támogatást, csupán a beiratkozási díjakból gyarapíthatta állományát. Valamit javult a helyzet, amikor 1856-ban *József Polytechnikummá* alakult át a korábbi Ipartanoda. A könyvtár ajándékokból és hagyatékokból is gyarapodott. Néhány évvel a kiegyezés után, *1871-ben egyetem rangra* emelték az intézményt, s a József Műegyetem gyors fejlődésnek indult. Az egyetem könyvtára is szépen fejlődött, s az addigi, csupán a tanárok számára hozzáférhető könyvtár 1869-ben a hallgatók számára is megnyitotta kapuit. 1870-től *Wartha Vincét*, az európai híru kémikus professzort nevezték ki a könyvtár igazgatójának. Az állomány ekkor mintegy 25 000 kötet volt. Az egyetem azonban kinötte kereteit, egyre nyomasztóbbá vált a helyhiány. Az országgyűlés 1879-ben törvényt hozott műegyetemi épületek létesítésére. Az épületek két év alatt elkészültek, s a Műegyetemi Könyvtár is átköltözhetett 1882-ben a *Múzeum körúton* levő szakszerűen kialakított könyvtárhelyiségekbe. Itt már 110 férőhelyes olvasóterem is állt a hallgatóság rendelkezésére. A millennium évében *Rados Gusztávot* nevezték ki a könyvtár élére. Több mint három évtizedes vezetése alatt a Műegyetemi Könyvtár hazánk legnagyobb műszaki könyvgyűjteményévé vált.

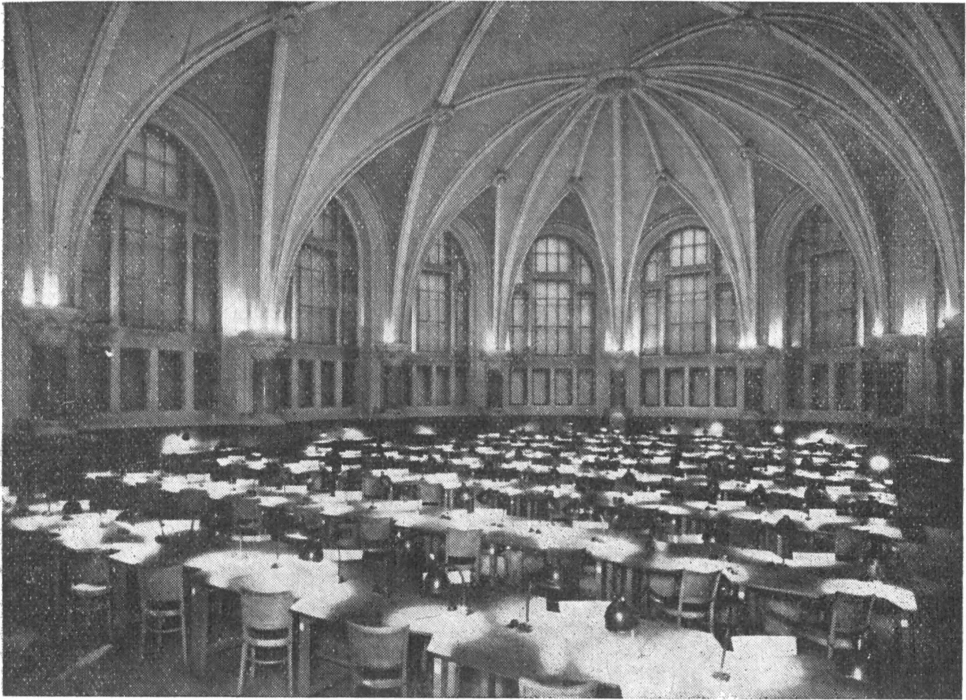
A XX. század első évtizede az egyetem és a könyvtár számára is nagy jelentőségű változásokkal hozott. Ekkor költözött az egyetem a *lágymányosi új telephelyére*, ahol végre méltó elhelyezést nyert. A Pecz Samu tervezte épület átadásától — 1909-től — kezdve mindmáig ellátja funkcióját. Ebben az időben a könyvtár állománya meghaladta a 83 000 kötetet, amelyből több mint 19 000 kötet folyóirat volt. A kor szokásának megfelelően az egyetem tanszékein is létesültek könyvtárak. Ezek nem kis összegeket fordítottak olyan könyvek és folyóiratok beszerzésére, amelyek a központi könyvtárban már megtalálhatók voltak. Egyedül *Schimanek Emil* professzor emelt szót a párhuzamos beszerzés ellen, s külföldi példákra hivatkozva javasolta a könyvtárak összevonását. A Tanácsköztársaság rövid időszaka alatt a Műegyetemi Könyvtár megnyílt az iparban dolgozó mérnökök és munkások számára is. Az akkor kidolgozott könyvtárhászatali szabályzatot csak a felszabadulás után sikerült átültetni a gyakorlatba.

Az 1934-es esztendőben több intézmény összevonása révén megalakult a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem. A mammut szervezet azonban nem kapta meg a korszerű működéséhez szükséges költségvetési kereteket, s emiatt a hazai műszaki felsőoktatás nem fejlődött kielégítően. A könyvtár állománya az 1942/43-as tanévben 173 861 kötet volt, ebből 39 178 kötet a folyóirat. Nem sokkal ezután a második világháború pusztításai elérték a Műegyetemet és könyvtárát is. Megsemmisült az olvasóterem teljes berendezése, s elpusztult az állomány 5–6 százaléka.

A felszabadulás után első feladat az újjáépítés volt. A könyvtár *1945 őszén megnyitotta kapuit* az olvasók előtt. A szocialista iparosítás, később a mezőgazdaság szocialista átszervezése és a honvédelmi érdekek egyre nagyobb számban igényelték a mérnököket. Az egyetem szerepe megnőtt, s ezzel együtt járt a könyvtári tevékenység átalakulása is. Az 1952/53-as tanévben már 7363 nappali, 4966 esti és 581 levelező hallgató tanult, s az egyetemen összesen 12 910 volt a hallgatók száma. Ennek megfelelően megindult a könyvtár nagyüzemmé válása, kialakult a könyvtár osztályokra tagolt szervezete, s növekedett a könyvtárosok létszáma is.

A Műegyetemi Könyvtár a negyedmillió kötetszám elérésekor a szakrendről áttért a mechanikus nagyságrendi raktározásra. 1952-től kezdve pedig adréma gépeken készülő cédulakatalógus tárja fel az állományt

A központi könyvtár korán felismerte politikai és kulturális nevelőfunkcióit is. Megkezdte az ideológiai művek nagy példányszámú beszerzését és az olvasók ren-

A Műegyetemi Könyvtár nagy olvasóterme

delkezésére bocsátását. A szépirodalomból 1953 óta szabadpolcon válogathatnak az olvasók.

A hallgatók számának megnövekedése után az oktatás minőségi fejlesztése került előtérbe az egyetemen. Az ipar fejlődéséhez nélkülözhetetlen az egyetemi tanszékek ipari kutatómunkája. Ehhez feltétlenül szükséges volt a mintegy 100 tanszéki (intézeti) könyvtár állományának feldolgozása. Az egymillió forintos költséggel elkészült katalógusok az egyetem valamennyi tanszéki (intézeti) könyvtárában meglévő állományról tájékoztatnak, s nagy segítséget nyújtanak a könyvtárközi kölcsönzéshez is. A tanszékek állománya jelenleg kereken 300 000 kötet könyv és 90 000 kötet folyóirat. A hálózati folyóiratok 28 százalékkal bővítik a központi könyvtár folyóiratbázisát. Sajnos, a nagymértékű drágulások miatt egyre több folyóiratot kell lemondani. Az utóbbi 6–8 évben több mint 900, tőkés országban megjelenő folyóirat rendeléséről mondott le a műegyetem.

A központi könyvtárba beáramló hatalmas mennyiségű szakirodalom raktározása is nehézségeket okozott. Erőteljes, de szigorú szakmai vizsgáldással egybekötött *állománykivonást* kellett végezni. Az utóbbi évtizedben kivont kötetek száma megközelíti a 100 000-et. A néhány éve megépített tömör raktárak egy időre segítettek a tárolási gondok megoldásában. Távolatban azonban nincs a jelenlegi gyarapodási ütemet figyelembe vevő, elfogadott fejlesztési terv.

A 60-as évek elején, amikor a műszaki felsőoktatás a harmadik oktatási reform megvalósításán fáradozott, a Műegyetemi Könyvtár a nemzetközi oktatáspolitikai és módszertani tapasztalatok megismertetése érdekében — dokumentációs szolgáltatásként — megindította a *Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztatót*, valamint az *Európai Műszaki Egyetemek és Főiskolák szakosítási rendje* c. kiadványsorozatát.

A tudományos munka segítésére létre kellett hozni a könyvtár *tájékoztatói szervezetét*. A tájékoztatósi tevékenységet a karok profiljának megfelelő képzettségű mérnökök végzik, az egyetemi vezetés és kutatás egyre magasabb színvonalú igényei alapján. Egymás után jelennek meg a szakirodalmi kutatási segédkönyvek. A hét kötet csaknem 10 000 szakirodalmi forrásmű adatait és lelőhelyét tette közzé. E könyvek alapján megindult a mérnökhallgatók szakirodalmi oktatása, melyet 1966-ban miniszteri utasítás is elrendelt.

Az olvasóforgalom adatai is kedvező képet mutatnak. A beiratkozott olvasók száma 1964 óta minden évben több mint 10 000, 1966-ban pedig a 11 000-t is meghaladta. A használt kötetek száma 1971-ben 273 414 volt. A könyvtári használatban észlelhető bizonyos eltolódás: az olvasók egy része már nem kölcsönzi ki a művet, hanem mikrofilm- vagy xerox-másolatot kér róluk.

A könyvtár nemzetközi kiadványcsere tevékenysége is számottevő. Jelenleg 72 ország több mint 900 intézményével tart cserekapcsolatot.

A Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában dolgozók száma 94, de a részfoglalkozású munkatársakkal együtt a 110-et is meghaladja a létszám. A régi épületben nagy a zsúfoltság, csekély mértékű a gépesítés. A központi könyvtár és a tanszékek több mint 11 millió Ft-ot fordítanak évente könyvek és folyóiratok beszerzésére. E hatalmas összegért kell az egyetem számára szükséges kiadványokat, valamint az országos gyűjtőköri együttműködési feladatokból az egyetem könyvtárait háruló legfontosabb kiadványokat megrendelni, feldolgozni és az olvasók számára feltárni.

Attekintve a Műegyetemi Könyvtár 125. évét, megállapíthatjuk, hogy az intézmény országosan is számottevő értékű gyűjteményével, valamint tevékenységével mindenkor jól segítette az egyetemet, a hazai tudomány és az ipar munkáját.

Dr. Héberger Károly

I R O D A L O M

Móra László: A Műegyetemi Könyvtár története 1848—1948. 1971. 226 l. (Műszaki Tudománytörténeti Kiadványok 22. sz.)

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának Evkönyve 1. [köt.] 1967. Tankönyvkiadó: 2. [köt.] 1971. Szerk. Kéki Béla.

Héberger Károly: A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának 25 éves fejlődése. — Műszaki Egyetemi Könyvtáros, 1970. 1. sz. 7—14. l.

A Műegyetemi Könyvtár 125 éves jubileuma alkalmából kibocsátott kártyanaptár egyik oldala

Átadták az első magyar mozgókönyvtárat

A Könyvtáros idei második számában *Szöke Tiborné* bemutatta az első magyar bibliobuszt, amely azóta meg is kezdte működését. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1-es számú mozgókönyvtárát *Hantos János*, a Fővárosi Tanács V.B. elnökhelyettese 1973. február 6-án ünnepélyesen adta át Budapest dolgozóinak. Az ünnepségen *Bodor Tibor* előadóművész és az Erdi úti Általános Iskola énekkara működött közre.

Az átadásra az egyik kölcsönzőhelyen, a XI. kerületi Sasadi út és Tömös utca kereszteződésénél került sor, ahol a kerületi tanács és a lakosság nevében *Grubics István*, a XI. kerületi tanács elnöke vette át a mozgókönyvtárat.

A kölcsönzőhelyet az átadásra parkosították, padokat helyeztek el a téren, és fedett várakozóhelyiséget is építettek kizárólag e célra.

Az ünnepély után az érdeklődő kerületi lakosok birtokukba vették az új mozgókönyvtárat. Az első beiratkozó *Géza Pál* 27 éves felszolgáló volt. Ezen a kölcsönzőhelyen három hét alatt, február 28-ig 93, a 13 kölcsönzőhelyen pedig összesen 358 olvasó iratkozott be.

Az új könyvtári szolgáltatás iránt nagy érdeklődés mutatkozik a lakosság minden rétegéből. Bizonyosra vehető, hogy az olvasók száma még lényegesen növekedni fog. (K.Cs.)

A KÖNYVTÁRÜGYI OSZTÁLY VIZSGÁLATAIBÓL

Lapunk a jövőben rendszeresen ismertetni fogja a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának a vizsgálatokkal kapcsolatos, általánosabb szakmai érdeklődésre számot tartó megállapításait. Ezzel is olvasóink folyamatos könyvtárpolitikai tájékozódását, illetve a könyvtárügy helyes irányba történő fejlődését kívánjuk elősegíteni. Legelőször Győr megyei város és Csongrád megye tanácsi könyvtáraitól 1972 végén készített és azóta az illetékes tanácsi szervekkel és könyvtárosokkal is megtárgyalt jelentésről számolunk be. A két vizsgálat közös célját az a törekvés határozza meg, hogy a tanácsi könyvtárügy minél előbb és a helyi-területi sajátosságoknak megfelelően lépjen rá arra az útra, amelyet számára a *Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez* c. dokumentum kijelöl.

Győr tanácsi könyvtárai

Győr az ország hatodik legnagyobb települése, Győr-Sopron megye közigazgatási székhelye. Sokoldalú és dinamikus fejlődése mindinkább alkalmassá teszi a kiemelt felsőfokú központi szerepkör betöltésére. A közelmúltban ennek jegyében nyerte el a megyei városi rangot.

Míndez önmagában is igen magasán fejtett tanácsi könyvtárügyet kíván meg. E természetes kíváncságot fokozódik, ha megállapítjuk: Győrött egyelőre nincs olyan nyilvános felsőoktatási könyvtár, amely — mint más megyei városokban — legalább a nagyon elmélyült és speciális igények kielégítését illetően a lakosság rendelkezésére állna.

1. A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár

A városban, a megyében, sőt az annál tágasabb régióban a magasabb igényű olvasói rétegek kielégítése, illetve az általuk támasztott igények kielégítésének szervezése a megyei könyvtárra vár. Jelenlegi helyén és jelenlegi ellátottságával — bár olvasóinak és kölcsönzéseinek száma állandóan növekszik (1970-ben 5145 14 éven felüli olvasó, 190 ezer kötet kölcsönzés, 1971-ben 5470 olvasó, 217 ezer kötet kölcsönzés) — e feladatnak nem tud megfelelni. Szolgáltatásainak kényszerű lehatároltságát a következő tények érzékeltetik:

- 24 férőhelyes, túlterhelt olvasóterme elégtelen az elmélyült munka feltételeinek megteremtésére;
- a 94 ezer kötetnyi feldolgozott állomány jelentékeny, főként kutatási szempontból értékes része — lévén dobozokban tárolva — nem hozzáférhető. További 50—60 ezer kötet feltáratlan;
- veszélyeztetett az állomány épsége: az alagsori raktárban terjed a penész;
- a könyvtárnak nincs gyermekszolgálata;
- a korábban reményteljesen indult ifjúsági szolgálat visszafejlődött, illetve a többé-kevésbé rutinkölcsönzésbe olvadt be;
- csak nyomokban élnek tovább azok a kezdeményezések, amelyeket a könyvtár a 60-as évek elején a város könyvtári ellátásának szervezése érdekében kifejtett;
- nem honosodtak meg az audio-szolgáltatások.

A könyvtár az állománygyarapítási keretek tekintetében 1968-ban a 9., 1969-ben csak a 17., 1970-ben a 12., 1971-ben pedig a 13. helyet foglalta el a megyei könyvtári rangsorban. Lényegében a dolgozók létszáma sem növekedett. 1967-ben a könyvtár 31 főfoglalkozású dolgozójával még a 4. volt a megyei könyvtárak között, 1971-re — 32 főfoglalkozású dolgozóval — a 15—16. helyre esett vissza.

A könyvtár elhelyezésének megoldására több elvetelt terv született. A most napirenden levő elképzelés (banképület, Lenin út 4.) megvalósítása is csak egy B-típusú könyvtárhoz juttatja a várost, mégpedig igen drágán. Az A-típusú könyvtár-épület megteremtése minél előbb megvalósítandó kötelezettség marad.

A feltételek kedvezőtlen alakulása nem kímélte meg a könyvtár kollektíváját sem. Ez szakmai munkájának színvonalában, a munkahely nyugtalan atmoszférájában, a szervezetség hiányosságaiban egyaránt nyomon követhető. Következő megjegyzéseink ezt a problémakört érintik.

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

A tájékoztatással és a nyilvános szolgálattal összefüggő munkák az olvasószolgálati és az önálló helyismereti csoportban folynak. A két csoport feladatmegosztása nem mindenben tisztázott. A tájékoztatás zöme a 10 főnyi és túlerhelt olvasószolgálati csoport három munkatársára hárul.

A könyvtár nagyrészt az Új Könyvek alapján gyarapítja állományát. Az egyes számokat a tájékoztatók (az általános műveket a feldolgozó osztály vezetője) jelölik ki, példányszámjavaslatuk azonban módosulhat. Nincs biztosítva — a könyvkereskedelmi forgalomba került könyvekből sem — a prézens és a tájékoztatói értékű művek beszerzésének az elsőbbsége. A Magyar Nemzeti Bibliográfiát átnézik ugyan, deziderátumok is készülnek belőle, a művek beszerzése azonban esetenként elmarad. Így a kurrens nemzeti könyvtermés értékes és hamarosan pótolhatatlan hányada be sem kerül az állományba. A retrospektív szerzeményezést és tájékoztatást a régi anyag feltáratlansága gátolja. Idegen nyelvű művek évek óta alig kerül az állományba.

Az országos szakkönyvtárak referáló lapjaiból az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ s az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiadványai megközelítő teljességgel járnak. A kurrens periodikumok között kb. 120 külföldi és 250 hazai cím található.

A kézikönyvtár a kölcsönző tér elején, eligazító felirat nélkül helyezkedik el. Minimális külföldi anyaga elavult. Az olvasóteremben van ugyan egy másik kézikönyvtár is, ez azonban az előzőnél is holtabb, 1960 táján „befagyasztott” állományrész.

A könyvtár az országosan jellemzőnél előnyösebb helyzetből (a városi könyvtártól örökölt gazdag anyaggal) indította meg helyismereti tevékenységét. Mégis sok a hiányosság e munkájában is. Így: a cikk-katalógus nyers állapotú (egyetlen helynév alatt tartják nyilván az anyagot), nem teljes a felszabadulás utáni országos periodika-anyag helyismereti szempontú feltártsága, a képgyűjtemény felállítását csak most tervezték meg, évek óta lassan készül a megyei sajtóbibliográfia, a helyismereti katalógusok rendszere bonyolult, a gyűjteményes kötetekről nem készült elemző címléírás, rendszertelen a nem helyben megjelent helyi vonatkozású művek beszerzése, a helyi vonatkozású állománynak csak egy része kerül feldolgozásra, nem honosodtak meg az e területen annyira szükséges korszerű (fénylyukkártyás, tárgyszavas) visszakereső eljárások.

Az olvasószolgálat nem vezet a tájékoztatásról számszerű kimutatást. A naplóba történő bejegyzések esetlegesen. A tájékoztatók szerint a kényyszerű átköltöztetés után újra megnyílt könyvtárból fokozatosan eltűntek a színvonalasabb tájékoztatói kérések. A tájékoztatás 99%-ban a diákok napi tanulmányi igényeit elégíti ki. A telefonérdeklődés nem túlságosan gyakori. Tájékoztatási propagandát a könyvtár nem folytat sem az épületben, sem tágabb körben.

A könyvtári feltáró munka

A vizsgálat e munkaterületen is több visszasságot tapasztalt. Ezt a következők érzékeltetik: kifogásolható a folyóiratok leltározási rendszere, a szakkatalógusban az egyes szakok a megváltozott jelzetek miatt több helyre szóródnak szét, késik a katalóguscédulák beosztása a katalógusokba, a szakkatalógus betűrendes mutatóját nem fejlesztik, a katalógusrendszer szétaprózott, és esetlegesen tartalmazza a kiadványokat.

Alacsony a munka termelékenysége. A feldolgozás mennyiségi mutatói (1971) egyben az állománygyarapítási források egyoldalú igénybevételét is tanúsítják:

Könyvtárellátó	6133 kötet
Egyéb	479 kötet
Idegen nyelvű	165 kötet
<u>Ajándék</u>	<u>300 kötet</u>
Összesen feldolgozva	7077 kötet

A feldolgozott mennyiség az általában elfogadott normák szerint (a kollektori beszerzés 25 perc/kötet, minden egyéb beszerzés 50 perc/kötet) összesen 424 munkanapot vesz igénybe. 1971-ben a feldolgozó csoport létszáma öt fő volt.

A könyvtárban nincs korszerű céduลาสzorosító, az írógépekről hiányzik a feldolgozáshoz szükséges jelkészlet. A katalógusok a korszerűtlen üveg-zárólapok miatt balesetveszélyesek.

A Győr-Nádorvárosban 1961-ben épített fiókkönyvtár az első korszerű lakótelepi könyvtár volt az országban

2. A városi tanács könyvtárhálózata

A hálózat 1961 óta önállóan látja el a város lakosságát. A városi kezelésbe történt átadás nem vont maga után olyan fejlődést, mint a többi vidéki nagyvárosban. A városi tanács vb 1971 februári üléséig a győri városi hálózat és más városi hálózatok közötti különbség csak fokozódott. Az ülés határozatai alkalmasnak látszottak és látszanak arra, hogy a város könyvtári hálózatát elmozdítsák a holtpontról. Azóta több vonatkozásban fejlődés tapasztalható (létszámfejlesztés, az állománygyarapítási keretek némi emelkedése, az Ady-városi fiókkönyvtár létesítésének elhatározása, középtávú könyvtárfejlesztési terv elkészítése), bár az akkor hozott határozatok egy részének végrehajtása még nem indult meg (együttműködés a szakszervezeti és az iskolai hálózatokkal).

Ebben az is közrejátszik, hogy a fenntartó és a hálózat vezetése között egyelőre *hiányzik az a hatékony kapcsolat*, amely meggyorsítaná a fejlődést.

A tizenkét egységből álló hálózat (a gyermekkönyvtárak 2 további egységet képeznek) szám szerint elegendő volna a lakosság könyvigényeinek kielégítésére. Gyakorlatilag ez még sincs így. Ennek okai:

- A gyors ütemben épülő város új és népes lakókörzeteiben egyáltalán nincs könyvtár. Nem számítható ide a nádorvárosi fiók sem, minthogy a lakótelep nagyobb része tőle távol terül el.
- A fiókok egytől-egyig kicsik: a szabadpolcra helyezhető könyvek száma nem éri el azt a kritikus szintet, ami a tájékozódásra alkalmas választékot reprezentálja. 5000 kötetnél csak 6 egység tartalmaz többet, lényegesen többet (8—9 ezer kötetet) csupán 3 egység.
- A városi hálózat 1972-ben mindössze 120 ezer forintot fordíthatott könyvbeszerezésre. Minden lakosra tehát 1,20 Ft jutott, kevesebb, mint amennyit a kis falvakban fordítanak állománybeszerzésre. A városi előirányzat a korábbi években ennél is alacsonyabb — évi 40—85 ezer Ft — volt. A százezer forintos szintet az elmúlt egy-két évben póthitelek és alkalmi támogatások segítségével sikerült csak meghaladni. Így az egyébként racionális letéti rendszerben is csak évi 200—300 új kötet kerülhet egy-egy fiókba. Gyenge a folyóiratokkal való el látottság is (15—20-féle sajtótermék fiókonként).

Győrött ezért csak ellentmondásosan érvényesülhet az az országos tendencia, hogy a városi könyvtárak évről évre növelik hatókörüket. S noha az 1970-ről 1971-re bekövetkezett jelentékeny olvasólétszámcsökkenés (1970: 7089, 1971: 5840 olvasó) részben indokolható azzal, hogy a városhoz csatolt községi könyvtárakban korábban laza volt az olvasók nyilvántartása, a régi hálózat egységei sem tudták mindenütt megtartani olvasóikat.

A gyermekek és az ifjúság ellátása

A városi hálózat fiókjai közül kettő gyermekeket lát el, mégpedig az egyik a 10 éven aluliakat, a másik a 10—14 éveseket. Ez a megosztottság szárnyszegetté teszi az ellátást. Míg országosan az általános iskolai tanulók 43,6%-a könyvtári olvasó, Győrött csak 36%. Az iskolai könyvtárakban kimutatott 38%-nyi olvasó nem módosítja lényegesen a képet.

A gyermekek számára rendelkezésre álló könyvanyag szétaprózott. A két csonka gyermekfiókban 11 300 kötet könyv van. Ez a mennyiség egy egységes könyvtárban elegendő lehetne, így azonban csak szegényes és hiányos választékot kínál. Kevés a gyermekkönyv a Nádorvárosban (11%), Győrszigeten (15%), Bácsán (18%), Gyirmóton (13%), Ménfőcsanakon (18%). Az állomány összetétele sok esetben problematikus.

A megyei könyvtár korábbi ifjúsági kezdeményezéseinek nincs folytatásuk, bár az olvasói létszám kb. 40%-át ma is ez a korosztály teszi ki. Az olvasók között kevés a szakmunkástanuló és a munkásfiatal. A városi könyvtárhálózatnak sincs ereje ahhoz, hogy az ifjúsági szolgálatot valahol is kifejlessze.

3. Könyvtárközi együttműködés

A vizsgálatnak szükségképpen el kellett jutnia a nem nyilvános könyvtárak különböző típusaihoz is. E könyvtártípusok a nyilvános könyvtári ellátás számára csak akkor képezhetnek számottevő állományi és szolgáltatási tartalékokat, ha a nyilvános könyvtárúgy az adott településen vagy régióban a szükséges mértékig koordinálni képes tevékenységüket. E szakmai-kollegiális koordinálást a vidéki városokban a tudományegyetemi és — vagy — a megyei könyvtárak szokták magukra vállalni. Ilyen tekintetben a tapasztalatok a következők:

A Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár esetleges kapcsolatot tart a Magyar Vagon- és Gépvár, az EDÁSZ műszaki könyvtárával, valamint a Megyei Pedagógus Továbbképzési Kabinet könyvtárával. Folyóiratrendelése csupán a megyei építészeti tervezőirodával van összehangolva. Helyismereti szempontból is szembevetendő az együttműködés hiánya (püspöki könyvtár, a Xantus Múzeum könyvtára, a soproni városi könyvtár és levéltár, a pannonhalmi bencés apátság könyvtára). Jelenleg az intézmények „egymás elől” igyekeznek a régi kiadványokat megszerezni, ugyanakkor egymás állományáról csak vázlatos tájékoztatást kaphatnak, illetve adhatnak.

A megyei könyvtár eddig nem hasznosította azokat a tanulságokat, amelyeket az OMKDK „Jelentés a gvőri tájékoztató iroda létesítése érdekében végzett munkáról és annak eredményeiről” c. kiadványában tett közzé. Ez a kiadvány ui. megállapítja, hogy „a régióban semmiképpen sem indokolt regionális műszaki könyvtár létesítése, hanem részben a vállalatok és más intézmények tájékoztatási és szakkönyvtári tevékenységének fokozásával, részben az országos lehetőségek jobb kihasználásával, végül pedig a *regionális együttműködés* különböző formáival (központi címjegyzék, könyvtárközi kölcsönzés stb.) kell az információ-ellátottságot javítani”. A Magyar Vagon- és Gépvár Könyvtárában jelenleg is hiányolják ezt az intézményes együttműködést, s szívesen vennék, ha a megyei könyvtár kezdeményezné e területen. A Közlekedési és Távközlési Főiskola alakulóban levő központi könyvtára ugyancsak „együttműködés-párti”.

A tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak között sincs együttműködés, pedig a szakszervezeti könyvtárak mutatószámai igen határozottan hívják fel a figyelmet ennek fontosságára (Győrött a szakszervezeti könyvtárakban található a könyvállomány 45,2%-a, az olvasók 53,4%-a, s a kölcsönzések 41,0%-a is e hálózatban bonyolódik le). Az elzárkózás a tanácsi könyvtárak részéről tapasztalható.

4. Javaslatok

Az elmondottakból a javaslatok nagy része kikövetkeztethető. Itt csak néhány olyat sorolunk fel, amely az ellátó rendszer egészére hat ki. Ezek az alábbiak:

— Győr az említett banképület átalakításával sem jut korszerű A-típusú könyvtárhoz. Így már ma halaszthatatlan feladat, hogy a leendő könyvtár építési telkét kijelöljék, majd a programterv elkészítése is megkezdődjék.

- A város megfelelő ellátásához két-három B-típusú könyvtárra van szükség. Teljessé kell tenni a C-típusú könyvtárak körét, és a követelmények megszabta szintre fejleszteni őket. Ezért szorgalmazni kell a távlati fejlesztési terv elkészítését.
- Célszerű lenne, ha minél előbb megszerveznék a város valamennyi könyvtártípusát reprezentáló *könyvtárközi bizottságot*. Ennek a két illetékes tanácskönyvtárpolitikai tanácsadó testületként kellene működnie. A város problémáinak megoldása után a bizottság működésébe a megye más településein működő nagyobb gyűjtemények képviselői is bekapcsolódhatnak. Ezáltal a régió győri központtal szervezett könyvtári ellátásából e gyűjtemények is érdemlegesen és szervezetten vehetnék ki a részüket.

Csongrád megye tanácsi könyvtárai

A Csongrád megye általános minisztériumi vizsgálatának keretében tartott tanácsi könyvtári felülvizsgálatnak az kölcsönzött különös időszerűséget, hogy a megyei könyvtár funkcióit 1973. január 1-ével a szegedi Somogyi Könyvtár vette át. Így a vizsgálat maga is annak a szakmai kíváncságnak állt a szolgálatába, hogy e szervezeti változás révén

- a megye és Szeged megyei város könyvtárügye szervezesebben fogjon össze és támogassa egymást.
- a megyében és a megyei városban fokozatosan olyan könyvtári rendszer jöjjön létre, amely a könyvtári ellátás lehetőségei és szintjei szempontjából természetes hierarchiát mutat.

1. A könyvtárak száma, elhelyezési viszonyaik

Csongrád megyében 309, Szeged megyei városban 22 tanácsi könyvtári egység működik. A 331 egységből álló rendszernek több mint a fele (169) 500 kötetten aluli könyvkölcsönző.

Az ötezer lakosnál népesebb falvak és városok központi könyvtárainak mérete — a makói könyvtár kivételével — nem éri el a megfelelő településkategóriák szerint számított mai országos átlagokat (m²-ben), még kevésbé a Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez c. dokumentumban megjelölt nagyságot.

Csongrád város központi könyvtára a jelenlegi kategória-átlaghoz képest kb. 50%-kal, Szentes városáé pedig csaknem 70%-kal van elmaradva. *Hódmezővásárhelyen* és Csongrádon nincs gyermekkönyvtár. *Szegeden* is nehézségek támadtak az eddig igen kiváló hatásfokkal működő gyermekkönyvtár elhelyezése körül. Szeged

A Makói Városi-Járási Könyvtár gyermekrészlege és olvasóhelyek a felnőtt részlegben (MTI fotó — Tóth Béla felvételei)

és Hódmezővásárhely központi könyvtárainak elhelyezési gondjai mindenki előtt ismereteseek.

A tanácsi irányítás jól érzékeli az elhelyezés megoldatlanságát, s megpróbál rajta segíteni. Ennek legfőbb bizonyítéka a szegedi könyvtárépítkezés megkezdése érdekében tett sokféle erőfeszítés, de további 10—11 elhelyezés-javítási eredmény vagy szándék is tudomásunkra jutott. Mégis hangsúlyozni kell: a városiasodás és a városok vonzásának növekedése következtében a tanácsi könyvtárügy csak akkor nézhet megalapozott és egyenesvonalú fejlődés elé, ha felépülnek a kellő méretű és felszereltségű központi városi könyvtárak.

Az elhelyezés szűkossége miatt több meglátogatott könyvtárban jelentékeny állományrészek kerültek csak létrával elérhető magasságba. Emiatt a szabadpolc előnyei részben veszendőbe mennek. A könyvtárbelsők rendje a szűkosság ellenére is általában elfogadható színvonalon áll. Ez azonban erón felüli erőfeszítéseket kíván a könyvtárosoktól.

2. Állományépítés, feltárás, állományvédelem

A megye az elmúlt években az állománygyarapítási keretek tekintetében elmaradt az országos átlagtól és az 1967. évi saját ráfordításaitól is (1967: 1 376 905 Ft. 1971: 1 051 735 Ft.). Szegeden azonban emelkedtek a keretek: míg 1967-ben lakosonként 2,89 Ft-ot, 1971-ben 4,10 Ft-ot fordítottak állománygyarapításra. Mindenesetre a megyei tanács számat vetett a helyzet tarthatatlanságával, s 1972-re 1,9 millió Ft állománygyarapítási póthitelt juttatott a könyvtáraknak. Mindez azonban csak akkor jelent igazi segítséget, ha a következő években a költségvetési előirányzatok is növekedni fognak.

A meglátogatott könyvtárakban szépirodalmi, szakirodalmi és kézikönyvtári törzsanyagminták alapján vizsgáltuk az állománygyarapítás színvonalát, s megállapítottuk:

- a városi könyvtárakban a szépirodalmi mintának mindenütt megfelel a beszerzés, a szakirodalmi mintához képest Csongrádon hiányos; a folyóiratmintához viszonyítva ugyancsak Csongrádon mutatkoznak lényegesebb hiányok. A szegedi Somogyi Könyvtárba járó 60 külföldi folyóirat nagyon kevés, s Hódmezővásárhelyen szintén bővebb külföldi folyóiratválasztékra lenne szükség. Lényegesen többet kellene költenie a megye két vezető könyvtárának külföldi könyvbeszerzésekre is, főként a tájékoztatás továbbfejlesztése érdekében;
- a meglátogatott községi könyvtárak egyikében sem volt a mintáknak megfelelő gyarapítás, még a szépirodalmi állománytestben sem. Minél kisebb a település, a művelődéspolitikai elképzelések annál kevésbé érvényesülnek az állománygyarapításban. S noha a törzsanyagon kívüli beszerzést nem lehet eleve és mereven helytelennek tartani, a módszertani központoknak és alközpontoknak — különös tekintettel a rendelkezésre álló keretek elégtelenségére — erőteljesebben kellene szorgalmazniuk a törzsanyag elsődleges beszerzését;
- nagyon kedvezőtlen a kézikönyv-beszerzés vizsgálatának végeredménye: tulajdonképpen csak a városi könyvtárak voltak abban a helyzetben, hogy ezt a legigényesebb állományrészüket rendszeresen fejlesszék.

Az állomány részletes feltárása a nagyobb állományú könyvtárakban ma már elengedhetetlen követelmény. S ezért a megyei könyvtár helyesen cselekedett akkor, amikor a megye húsz legnagyobb állományú könyvtárában kezdeményezte a korszerű katalógusrendszer megteremtését. Ez a munka mostanában fejlődik be. Az elért eredmény megnyugtató. Hasznos lenne azonban, ha az elkészült szakkatalógusok belső tagoltságát az adott könyvtár állományi gazdagságához igazítanák.

A nagy katalógus-vállalkozást — sajnos — nem előzte meg alapos állományrendezés. A sok elavult ismeretterjesztő könyv elriasztó hatással van az olvasókra. Kétségtelen, hogy az állományvédelmi utasítás kiadásának elhúzódása miatt e tekintetben központi mulasztást követtünk el, ám az „önmagukat automatikusan elavulttá tevő” műveket még így is mindenképpen ki kellett volna vonni, pl. a meghaladott technikát ismertető, illetve az elavult jogszabályokat tartalmazó irodalmat.

A sok elavult mű ezen felül szükségtelenül foglal helyet az amúgy is túlterhelt polcokon, s hamis színben tünteti fel a könyvválasztékot. A „van már elég könyv” illúzióját kelti fel azokban, akiknek gondoskodniuk kell a lakosság könyvtári ellátásáról.

Az a körülmény, hogy a lakosság által lebonyolított kölcsönző forgalom meghaladja az országos átlagot, és ugyanakkor az állomány utánpótlására rendelkezésre álló összegek az utóbbi években igen alacsonyok voltak, azt eredményezte, hogy az állomány fizikai elhasználódása is gyorsabban megy végbe, mint más megyékben. A megyei könyvtár és a Somogyi Könyvtár könyvközlő műhelyének jelenlegi teljesítő-

képessége elégtelen a pusztuló állomány védelmére. A jelenség szembetűnően mutatkozik meg az elrongyolódott könyvek tömegén, de még ebből is kiemelkedik a gyermekek számára rendelkezésre álló könyvek túrhetetlen elhasznáaltsága.

Mindez sok olvasót elriaszt, és általában is rombolja az olvasóközönség könyvkultúráját. Azt az olvasói magatartást sugallja, hogy a köz tulajdonában levő könyvre nem kell vigyázni.

A könyvkötés elégtelenségén kívül szóvá kell tenni azt is, hogy a megyében nem honosodott meg — valószínűleg anyagi okokból — a könyvtári könyvek műanyag hártáival borítása, filmoluxszal való bevonása sem.

3. A személyzet

A kisebb könyvtárakban a fő- és részfoglalkozású könyvtárosok létszáma az országos átlagok körül alakul, de már a 8—10 ezres községek könyvtárainak a részfoglalkozásúakkal is megtoldott létszáma legföljebb a főfoglalkozásúak alapján számított átlagoknak felel meg. Ugyanez a helyzet a csongrádi városi, a makói és a szentesi városi járási könyvtárban.

A könyvtárosok számához mérten a legtöbb helyen kedvezően kell értékelni a nyitvatartási időket. Annyi azonban megjegyzendő, hogy a városi könyvtárak esti záróráját érdemes lenne megvizsgálni, és — valószínűleg — későbbre helyezni.

Az utólagos szakképesítés a megyében is nagy gond, mivel a „direkt-képzettségű” könyvtárosok kínálata elenyésző. Ez további terheket ró a már nem tanuló munkatársakra, sőt többeknek szakképesítésük megszerzésében ki kell várniok az előttük tanulókat is. Egyébként a képesítési utasítás végrehajtásában jó eredményeket ért el a megye.

A könyvtárosok élet- és bérezési körülményeit nem kíséri annyi figyelem, mint a pedagógusokét. Megyei szintről kellene megkísérelni az alaposan meg nem vizsgált, de valószínű bérezési aránytalanságok kiküszöbölését.

A létszámfejlesztést különösen a városi könyvtárakban célszerű szorgalmazni, a járási-városi könyvtárakban ezenkívül fokozatosan minőségi fejlesztést is végre kell hajtani, hisz a fejlődés iránya mindenütt a megalapozottabb, rendszerebb és magasabb színvonalú tájékoztatás irányába mutat.

4. Olvasószolgálat és közönségkapcsolatok

Csongrád megye (és Szeged) tanácsi könyvtáraiban 1967-től 1971-ig majdnem 2 ezerrel csökkent az olvasók száma (1967: 76 180, 1971: 74 404 olvasó). Hogy nem kevesebbel, az a városi könyvtáraknak köszönhető. Ha azonban a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak olvasótáborát együtt számítjuk, kiderül, hogy 1967 és 1971 között valójában több lett a könyvtári olvasó (93 914 helyett 96 531). Mindez ismétlen aláhúzza a városi könyvtárügy kiemelt pártolásának a szükségességét, továbbá azt, hogy (a most egyébként nem vizsgált) szakszervezeti könyvtárüggyel erőteljesebben kell számolni a fejlesztési tervekben.

A falusi könyvtárügy térvesztését — az ellátottságban mutatkozó hiányosságokon kívül — a megye kor- és foglalkozási összetételében bekövetkezett változások magyarázzák elsősorban.

E változások közül, amelyek tükröződnek az olvasótábor összetételében is, a tanácsi könyvtárügy jövője és kapcsolatrendszere szempontjából az alábbiakat látjuk meghatározóknak:

- a gyermekolvasók táborának csökkenését, amely a demográfiai hullám levonulásával arányosan következett be, a gyermekek ellátásának fokozásával, a korosztály nagyobb arányú bevonásával, az iskolákkal szoros kapcsolatban kell a következő években megakadályozni;
- a középiskolás és a főiskolai fiatalság olvasólétszámának növekedésére mindenekelelt a városi könyvtárakban kell felkészülni;
- a fizikai dolgozók és az ipari tanulók olvasói létszámának csökkenése nagyrészt „elvándorlásból” adódik: a szakszervezeti könyvtárüggyel együtt kellene ennek irányait feltárni, illetve felkészülni az „elvándorlók” jó könyvtári feltételekkel való fogadására;
- a paraszti olvasótábor csökkenésének megállítása (1967: 13 876, 1971: 6966) igen nehéz, mégha különböző okok miatt (az adatgyűjtési szempontok változása, a „gyermek az egész családnak viszi a könyvet”) a tényleges csökkenés a megadottnál bizonyára kisebb mérvű is. A könyvtáraknak hatékony kapcsolatokat kell kiépíteniük a parasztságot tömörítő szervezetekkel, azaz a tsz-ekkel, hogy

segítségükkel a parasztság szokásainak megfelelő ellátási formákat honosítsanak meg.

Az elégtelen feltételek ellenére — mint már írtuk — magas fokú az olvasók aktivitása: egy gyermekolvasó évente 32,4, egy felnőtt pedig 25,3 kötetet kölcsönzött az elmúlt évben. Mindkettő meghaladja az országos átlagot, amely 32, illetve 23,3 volt.

A közönségszolgálat magasabb rendű formáinak általánossá válásához ma még nagyrészt hiányoznak a feltételek. A szorosabb értelemben vett rendszeres tájékoztató szolgálat csupán a két vezető intézményben — a szegedi Somogyi Könyvtárban és a Hódmezővásárhelyi Megyei (azóta: Városi) Könyvtárban — alakult ki. Tekintettel a Somogyi Könyvtár bővülő funkcióira, hangsúlyozni kell: a könyvtáron belül fokozatosan el kell hártani minden olyan munkaerőhiányt, amely akadályozza e szolgálat teljessé tételét, illetve az e szolgálathoz feltétlenül szükséges katalógus- és kartoték-apparátus naprakészé tételét. Ezen belül külön is ki kell emelni a helyismereti tájékoztatás, gyűjtés és feltárás személyi megerősítésének szükségességét.

A többi városi könyvtárban a tájékoztató munkának csak az elemei vannak meg. (Ez nyilvánvalóvá válik abból is, hogy e könyvtárak nemrég jutottak megbízható katalógusokhoz, nincs elégséges szakképzett dolgozójuk, alacsony a könyvtárközi kölcsönzési forgalom stb.).

A helyben olvasók számára — Makó kivételével — minden központi városi könyvtárban kevés a férőhely. Csongrádon és Szentesen csak klubszerű berendezés van: ez a böngészgetést ugyan lehetővé teszi, de a komoly helyben olvasást és kutatást nem. A szegedi Somogyi Könyvtár olvasótermének nagyfokú igénybevétele bizonyítja: ma már nem lehet a helyben olvasási igényeket fotelekkel, alacsony asztalkákkal kielégíteni.

S ugyancsak a szegedi Somogyi Könyvtár — igaz kisméretű, de jól felszerelt és vezetett — zenei stúdiója hívja fel a figyelmet a városi könyvtárak e szolgáltatásának kifejlesztésére.

A teherbíróképességgel arányos a könyvtári rendezvények száma (1971-ben összesen 422). Ebből a gyermekekre 182, az ifjúságra 81 rendezvény esett. (A Somogyi Könyvtár rendezvényi aktivitása ennél jóval nagyobb: 224 rendezvény; amelyből 101 a gyermekeké, 107 az ifjúságé.) A falusi rendezvények jelentékeny hányadát a megyei könyvtár szervezi és segíti. Helyeselni lehet, hogy a könyvtárak zömmel az ifjúságot és a gyermekeket célozzák meg a hatékonyabb rendezvényformákkal. Több helyütt tapasztaltuk a gyermek- és ifjúsági rendezvények hatékonyságát és átgondoltságát. A gyermekek és az ifjúság számára a legrangosabb alkalmakat a szegedi Somogyi Könyvtár teremti. A könyvtárak törekszenek az iskolákkal való kapcsolatot kiépítésére is.

Az összes kölcsönzések több mint negyedét teszi ki az ismeretterjesztő és szakirodalom; ez az 1967. évinél 3⁰/₁₀-kal magasabb arány. A megye e tekintetben némileg az országos átlag fölött van. Ez az igények színvonalas kielégítése felől figyelmeztet az ismeretterjesztő-szakirodalmi állományrész sürgős megtisztításának szükségességére. Egyébként az ismeretterjesztő anyag forgalmazásában vannak még rejtett tartalékok. Szentesen 75 szűrőpróbaszerűen megnézett olvasói tasakból 48-ban, Kiskundorozsmán 60 tasakból 40-ben, Hódmezővásárhelyen 75 tasakból 48-ban nem volt ismeretterjesztő vagy szakirodalom.

*

Mocsár Gábor a Kritika 1972. 5. számában írói szenvedéllyel vetette fel a szegedi járás — de áttételesen egész Csongrád megye és az egész ország — könyvtárügyének adósságait a parasztság olvasóvá szervezésével, könyvtári ellátásával kapcsolatosan. Ezek az adósságok lényegében más társadalmi rétegekkel szemben is fennállnak. Az államigazgatás és a könyvtári szakember látszólag másként veti fel a kérdéseket, de ugyanazzal a lényeggel: kívánatos, hogy az ország és a megye minél több lakosa számára adott legyen a megfelelő színvonalú könyvtár és használatának lehetősége. És minél többen éljenek vele. Ez egyfelől a tárgyi feltételek — épület, állomány, nyitvatartás — lényeges megjavítását, másfelől a hozzáértő, elkötelezett könyvtárosok mind nagyobb számban való munkába állítását követeli meg.

A hivatalos jelentések alapján készítette: *Futala Tibor*

A DER BIBLIOTHEKAR 1973. 1. számában Wilfried Kerm számol be az IFLA Budapesten tartott 38. közgyűléséről. A rövid összefoglaló kiemeli a példás szervezést és a barátságos vendéglátást.

Könyvtáraink és társadalmi környezetük

Zircz Péter a Könyvtáros ez évi első számában nagyon bátor módon vállalkozott arra a nem túlságosan népszerű feladatra, hogy olyan jelenségekre hívja fel a figyelmet, amelyek gátolják a magyar könyvtárügy előbbre lépését, célkitűzéseinek megvalósítását. Ilyenek: a konzervativizmus, amely nemcsak a magyar könyvtári hagyományokból, hanem a munka jellegéből (a befelé fordulás lehetőségéből, a nehezen áttörhető viszonylagos zártágból stb.) is táplálkozik; a panaszkodás, de ennél tovább megyek, a sokszor túlzott lelkesedés is. Inkább a panaszkodások a gyakoribbak és tartósabbak, de hát ez nemcsak könyvtáros-betegség.

Úgy érzem, Zircz Péter írásának fő célja a magyar könyvtárügy ösztökélése annak érdekében, hogy egy jó stratégiához — a távlati fejlesztési elképzelések megvalósításához — a jelenleginél sokkal korszerűbb és főleg *hatékonyabb taktikát* dolgozzunk ki és alkalmazzunk a jövőben. Amennyiben így van, tökéletesen egyet-értek elképzelésével. Alaposan felül kell vizsgálnunk feladatainkat, lehetőségeinket és tevékenységünket.

De ennek nemcsak az a módja, amire Zircz Péter utal. Egyoldalú módszer ugyanis a könyvtárakat és társadalmi környezetüket *csak a könyvtárak oldaláról* vizsgálni. Az alábbiakban megkísérlek néhány kérdéscsoportot a másik oldalról, a társadalom oldaláról megközelíteni. Ezzel néhány megállapítást talán módosítom, de nem ez a fő célom. Inkább a kapott kép tisztábban látására, semmint alapján helyes megállapításainak tagadására törekszem.

A társadalmi környezet alakítása

Köztudomású, ezért talán felesleges is hangsúlyozni, hogy a társadalom teljes egészében — a tudattal kapcsolatos szférákban pedig különösen — rendkívül bonyolult összefüggések és kölcsönhatások eredményeként alakul, változik, és fejlődik. Ez érvényes a mai magyar társadalomra is. Amelyre mindezeket felül még az is jellemző, hogy erőteljesen magán viseli az átmenet jegyeit, melyek a szocializmus magasabb szinten történő építéséből, a gazdaságfejlesztés intenzív módszereire való áttérésekből, a tudományos-technikai forradalomból, az információrobbanásból, a nemzedéki váltásból stb. erednek. Mindezeket csak azért írtam le — távirati stílusban —, mert mi, könyvtárosok is *inkább részesei, mint formálói* vagyunk ennek a társadalomnak, környezetünknek. Mi a rendelkezésünkre álló eszközök felhasználásával az átlagosnál valamivel jobban tudunk ugyan hatni környezetünkre, de a kölcsönhatást tagadni helytelen volna. Gondolom, konzervativizmusunk is környezetünknek, a társadalom ilyenfajta hatásának eredménye.

Hogyan alakíthatja a könyvtár, a könyvtáros környezetét, tehát a „társadalmat”? Természetesen kitűnően kell ismernie a környezetét összességében is, de az intézmény szempontjából néha előnyösebb, ha néhány emberre nagyobb figyelmet fordít az átlagosnál. Mert ha tevékenysége a lakosság körében erőteljesebb, több lesz ugyan az olvasó, nagyobb a forgalom, tehát eredményesebb az „igazi” szolgálat, de egyáltalán nem bizonyos, hogy munkáját hivatalosan is jobban értékeli és elismerik; például korszerűbb működési feltételeket teremtenek számára stb. Tudnék a megyénk-ből még várost is példaként felhozni, ahol a könyvtár nagyon színvonalas, tartalmas és eredményes munkát végez, de a helyi vezetők mégsem becsülik és értékelik megfelelően azt. Van is gondja emiatt — s nekünk is — elég.

De nem rossz az sem, ha a könyvtár a környezetéből *kiválaszt fontos csoportokat*, és velük az átlagosnál többen foglalkozik. Leghelyesebb, ha olyanokat választ ki, *akiken keresztül másokra is hatni tud*, tehát a közvéleményt alakítókat. A Magyar Hírlapban nemrég arról olvastam, hogy az egyetemi tanszékeken képtelen, hozzá nem értő könyvtárosokat alkalmaznak, akik nem partnerei az ott dolgozó tanároknak, munkájuk tehát lenézett és lekezelt. Egyik ismerősöm pedig elmondta, hogy a középiskolák nem akarnak főfoglalkozású könyvtárost alkalmazni (igaz pszichológust sem), mert a helyzetnek ilyen módon történő megváltozása új, és szokatlan feladat elé állítaná az iskola vezetőit és tanárait. Az egyik régi, jól dolgozó, az átlagosnál műveltebb és okosabb falusi könyvtáros nemrég arról panaszkodott, hogy a falu pedagógusaival, tehát a hivatott és igazi helyi vezetőkkel nem boldogul: nem fogadják be maguk közé, lenézik és lekezelik őt. Pedig örülhetne oktatásügyünk, ha sok ilyen kiváló nevelő állna rendelkezésére.

Mit mondhattam volna neki? Tán azt, hogy én sem mint a megyei könyvtár igazgatója, hanem mint a marxizmus—leninizmus esti egyetemének tiszteletdíjas tanára teremtettem és főként erősítettem meg társadalmi kapcsolataim többségét? Nem mintha ez a tény nekem vagy az ügynek káros volna, sőt. De olyan tény,

amelyet figyelembe kell venni, még akkor is, ha az említett falusi könyvtáros ezt az utat (vagy hasonlót) nem járhatja. Hívjam fel figyelmét egy másik nagyobb településünk könyvtárára, amelyben a könyvtári tevékenységnek (különösen az igazgató tevékenységének) középpontjában a *helyi vezetők gondolatainak „felismerése”*, Magyarán ellesése s azok teljesítése áll? Az eredmény: kitűnő „társadalmi” kapcsolatok, dicséret, elismerések, sok hivatalos segítség, de a könyvtári munka színvonalának gyengülése, sok felületesség is.

Lehet tehát kész recepteket adni? Szerintem nem. Segíteni viszont nemcsak lehet, de kell is. A könyvtárügy és az *intézmények feladatainak és a felismert igényeknek megfelelően kell a környezetet alakítani*. Mindenkinek a maga területén és szintjén. Csak így lehet elérni, hogy például egy országos vezető, akinek a művelődésügyhöz is elég sok köze van, rendszeres és nagyon hasznos vidéki látogatásai során legalább egyszer ne menjen el egy országosan is korszerűnek tekinthető könyvtár mellett anélkül, hogy oda legalább benézne. Mert eddig elment, s ennek és a hasonlóknak szerepük van abban, hogy miként alakul a könyvtárnak és környezetének viszonya.

A mai magyar társadalom nem egyszerű képlet. Magán viseli az átmeneti társadalmi viszonyok sok visszahúzó vonását is. Ebből következik, hogy nagyon nehéz feladat a könyvtáraknak széles körű és jól megalapozott kapcsolatot teremteniük környezetükkel, s a kölcsönhatások bonyolult rendszerében igen gyakran *rajtuk kívül álló okok miatt kerül háttérbe a könyvtárügy*.

A kapcsolatszervezés

A fentiekből, gondolom, már kitűnik az is, hogy nem tartom nagyon egyszerűnek a public relations, magyarul a kapcsolatszervezés ügyét sem. Nemcsak azért, mert nálunk alapvetően mások a gazdasági-társadalmi viszonyok, mint a fejlett tőkés országokban, az úgynevezett fogyasztói társadalmakban, amelyekben egyre erősebben érvényesül Marxnak és Engelsnek a Kommunista Kiáltványban leírt megállapítása, hogy a tőkés társadalom mindenfajta társadalmi és emberi viszonyt egyetlen dolognak rendel alá: a pénznek, a magasabb profitért folyó harcnak. E harc során az imperializmus kialakította az egyetlen célnak alárendelt sajátos kapcsolatrendszerét, és kinevelt egy sajátos embertípust: a menedzsert.

A mi fejlődésünkben lényegében kimaradt a kapitalizmusnak egy sajátos szakasza, átléptük azt, s feudálkapitalista alapról kezdtük el a szocializmus építését. A feudálizmus kapcsolatrendszere pedig erősen szubjektív jellegű, főként örökölt, kisebb mértékben *szerezett társadalmi státuszokon* és azok megjelenési formáin nyugszik. Ezeket a formákat mi örököltük, s a szocialista forradalom első szakaszának erősen szubjektív politikája miatt teljes egészében még ma sem számoltuk fel.

Igaz, a gazdasági élet egyes területein eredményesen alkalmazzuk a kapcsolatszervezés tudományát. De legyünk egészen őszinték: ez a tudomány még csak kialakulóban van nálunk, s a többi szocialista országban is. Sok példa bizonyítja, a public relations-nak, a szocialista viszonyokkal, valamint a mi ma is élő és nem kis mértékben ható hagyományainkkal való összhangba hozása nem problémamentes. De talán a mi esetünkben nem is ez a legfontosabb.

Hol vannak a tudományosan képzett — nem ösztönösen ráérző — menedzserek Magyarországon? Mely szerv tudja biztosítani, hogy akár csak a nagyobb könyvtárak élére is ilyen, a munka alapvető céljait és módszereit jól ismerő és értő, de ezen felül kitűnő szervezőképességű emberek kerüljenek, nem pedig olyanok, akik máshonnan már kikoptak, vagy valamely véletlen esemény (esetleg kapcsolat) eredményeként csöppentek közénk? Folyik Magyarországon intézményes keretek között, tudományos alapokon nyugvó menedzszerképzés? Ha igen, miért nem lehet a nagyobb könyvtárak és dokumentációs intézmények vezetői számára ilyen témájú tanfolyamot, esetleg előadásorozatot szervezni?

Tökéletesen egyetérték *Zircz Péternek* azzal a véleményével, hogy a közvélemény formálásában, tisztességes „manipulálásában” az egész könyvtárnak részt kell vennie. De az intézmény vezetőjének meghatározó szerepe van abban, hogy ezt a feladatot az intézmény miként, *milyen színvonalon* tudja megvalósítani. Hiába vannak az ilyen feladatok megoldására leginkább alkalmas munkatársak, ha a vezető valamilyen ok (kényelemszeretet, féltékenység stb.) miatt nem segíti és ösztönzi, hanem inkább gátolja vagy tudatosan visszaszorítja helyes kezdeményezéseiket. Lehetne számos ilyen példát mondani. Jobban fel kell figyelni arra a jelenségre is, ha *egy vezető sorozatosan alacsony színvonalon és rossz hatásfokkal dolgozó munkatársakkal veszi körül magát*. De figyelembe kell venni olyan tényezőket is, hogy a könyvtári munka sajátosságai a befeléfordulás irányába hatnak. Ezért tudatosan és szervezeten kell erősíteni az ezzel ellentétes tendenciákat. A könyvtári témák

kutatására vállalkozó és alkalmas szakembereket elsősorban olyan feladatokkal bíz-
zuk meg, amelyek általánosabb társadalmi érdeklődésre tarthatnak számot, s így
növelik a könyvtáros és az intézmény tekintélyét, s társadalmi környezetük sok-
oldalúbb megismerését teszik lehetővé.

A könyvtárügy egysége

Az egységes könyvtárügyről lehet csak beszélni, és lehet azt meg is valósítani.
Mi egyelőre inkább csak beszélünk róla. Mert ez az egység csak akkor lesz élő való-
ság, ha én is, sőt a Szentgálon kutató vagy Tésen tanító pedagógus barátom is
ugyanúgy megkapjuk a munkánkhoz szükséges tájékoztatást és az irodalmat, mintha
— mondjuk — Budapesten élnénk. Mert a könyvtárügy egysége elsősorban a fel-
használókat érinti. Es bármilyen furcsának tűnik, mindenki akkor megy a könyv-
tárba a keresett művekért, amikor szüksége van rájuk, nem hetek vagy hónapok
múltán szeretné azokat megkapni, hanem minél előbb. Pedig közvetlen tapasztalat-
ból tudom, hogy még a megyei könyvtárhoz is gyakran csak hetek múltán érkeznek
meg az országos nagykönyvtár válasza (néha a telexre adott válasz is), esetleg a kért
mű. Nem ritka azonban a több hónapos késés sem. Ilyen körülmények között el lehet
képzelné, mennyi idő telik el, míg egy könyvet az igénylő kézhez kap, ha a kérés
például egy községből a hivatalos úton (városi, majd a megyei könyvtáron keresztül)
jut el az Országos Széchényi Könyvtárba, onnét pedig abba a könyvtárba, amelyben
a mű megtalálható, s hajlandók is kölcsönadni. Magam nemegyszer — pedig nem is
tartozom az „egyszerű olvasók” táborába — hónapok múltán kaptam meg a kért
művet, amikor arra már egyáltalán nem volt szükségem.

Nem lehetne legalább a *könyvtárközi kölcsönzés* ügyét megnyugtató módon ren-
dezni? De nemcsak az elintézés határidejét kellene szigorúan megszabni, hanem szük-
ség esetén büntetésekre is sort keríteni.

A reprográfia ügye sem olyan egyszerű. Pedig sok gondunkat megoldaná. Nem
kell bizonygatni, milyen nagyot lépnénk előre, ha minden nagyobb könyvtár rendel-
keznék gyorsmásoló berendezéssel. De vásároljuk meg az olcsó magyar DUKUFŐ-t,
amelyhez a másolóskor — ha egyáltalán lehet másolni vele — szét kell szedni a
könyvet és újra bekötöni? A nagyon jó és olcsó japán gyorsmásoló csak 470 dollárba
kerül. Tudomásom szerint még egyetlen megyei könyvtár sem tudta megvásárolni.
Talán a budapesti nagykönyvtáraknak több lehetőségük van korszerű másolóberen-
dezés működtetésére, de szolgáltatásaik nem ezt bizonyítják.

Sok más mellett ezek a jelenségek is hozzájárulnak ahhoz, hogy a kis városi
könyvtárak az állomány tekintetében önellátásra törekednek: gyűjtenek mindent,
amihez hozzájutnak, s amire valaha talán szükségük lehet. Ez az oka a „gyűjteni
és nem selejtezni” gyakorlatnak, amelynek régi hagyományai is vannak nálunk, s
amely egyben elég sok gondnak (raktári férőhely, a feltárás hiányosságai stb.) forrása
is. A jelenlegi helyzet valósággal rákényszeríti a könyvtárakat erre a nagyon rossz
gyakorlatra. Mert képzeljük el, milyen következményekkel jár, ha a könyvtár a fenn-
tartóját ki akarja „szolgálni” és egy tanácsi vezető kérésére azt válaszolja: majd
néhány hónap múlva talán megérkezik az általa kért mű?! Inkább igyekszik *előre
felkészülni*, s mindent „begyűjteni”, mert soha nem lehet tudni, holnap mit fognak
kérni. No meg valószínűleg ugyanazt tapasztalták, mint magam 20 egnéhány éves
könyvtárosi működésem során: az általam vezetett intézmény olvasóinak számát csak
rendkívül kevesen tudakolták (kivéve természetesen a hivatalos jelentésekben), az
állomány nagysága iránt viszont nagyon sokan érdeklődtek. Tán ez is megmagyaráz
egyét és mást!

A propaganda és a reklám

Sokat foglalkoztat engem is ez a problémakör: könyvtárosként és egy sokszoro-
sító üzem felelős vezetőjeként is. Kétségtelen, hogy az 50-es évekhez viszonyítva,
mintha a propagandánkban kicsit „szégyenlősek” volnánk. De az is igaz, hogy az
akkori propagandánk céljai és eszközei lényegesen mások voltak, tehát az összehason-
lítás eléggé erőszakoltnak tűnik. Gondolom, senki sem kívánja, hogy a könyvtárak ma
közvetlenül ható, vagy inkább annak tűnő eszközökkel támogassák az aratást és a
cséplést, az ötéves terv teljesítését, az imperializmus elleni harcot és más hasonló
időszerű gazdasági és politikai feladatokat. Mert akkori propagandánk jelentékeny
hányada ilyen jellegű volt, s hatásosságát mi, akik akkor kezdtünk — különösen vidé-
ken — a szakmában dolgozni, számos személyes tapasztalattal és másoktól hallott
példával tudnánk illusztrálni. Ezt számon kérni?

Egyetlen és nagyon fontos azonosság feltétlenül van a könyvtári propaganda
múltjában és jelenében: akkor sem sok pénzünk volt ilyen célra, és lényegében ma

sincsen. Igaz, egy idő óta hazánkban is találkozhatunk a korszerű reklámpropaganda eszközeivel, különösen (és ez természetes is) a külkereskedelemmel összefüggő ágazatokban. Ha nem is költjük még nemzeti jövedelmünk 5—8 százalékát ilyen célokra, a korszerű reklám nálunk sem kis összegeket emészt fel. Ismeretes, hogy a hazai tömegközlelési eszközök felhasználása ilyen célra nem túlságosan olcsó mulatság. De egy-egy megyei vállalatnak vagy területi hatókörű szövetkezetnek is több százezer, esetleg millió forintja van évente reklámra. (Az már más kérdés, hogy ezekből mennyi fogy el ajándéktárgyakra és luxuscikkekre.)

Van olyan könyvtár Magyarországon, amelynek az igazán korszerű reklámpropagandára kellő eszközök állnak rendelkezésére? Tudomásom szerint sincsen. Véleményem szerint a legésszerűbb megoldás anyagi és színvonalbeli tekintetben egyaránt az volna, ha a könyvtárakat *központilag látnák el propaganda anyaggal*. S erre mindenképpen szükség volna, mert igaz ugyan, hogy a legjobb árut propagáljuk (ha nem is mindig!), de a pénz nélkül és a kezdetleges házi eszközökkel végzett propaganda nem hozhatja meg a kívánt eredményt. Így azután a könyvtárak vagy eleve lemondanak minden propagandáról — néha azzal az igazi vagy hamis indokkal, hogy a könyvtár túllépte befogadóképessége határait —, vagy élnek szerény lehetőségeikkel: igyekeznek a lapokban írásokat megjelentetni a könyvtárról, bibliográfiákat és egyéb kiadványokat készítenek, rendezvényeket szerveznek, meghívókkal, plakátokkal és röplapokkal hívják fel létezésükre környezetük figyelmét.

Néha azonban a meglévő lehetőségekkel sem élünk elég jól. A megyei könyvtárak nagyobb részében például van sokszorosító üzem. Ezekkel egyes könyvtárak (pl. Szombathely) szép és színvonalas munkákat állítanak elő, mások viszont silány és szürke „kiadványokat” termelnek. Pedig az eszközeik lényegében egyformák. Nem lehetne és nem kellene az ilyen jelenségekre is országosan felfigyelni, s megkísérelni tapasztalatcserék szervezésével és más módon (dicsérlettel, jutalommal és szükség esetén elmarasztalással) segíteni? Nem országrengető dolog, de előrelépés lenne. Nem változna meg minden egyik nappól a másikra, még csak igazi reklámot sem csinálnánk (hiszen a rota-eljárásnak megvannak a maga technikai korlátai), de a mostani lehetőségeinket jobban és színvonalasabban használnánk ki.

Varga Béla

Új szakszervezeti könyvtárak

1972-ben, a nemzetközi könyvév esztendejében az előzetesen tervezett 30 új szakszervezeti könyvtár helyett 40 létesítmény megnyitására vagy új helyiségbe költöztetésére, illetve korszerűsítésére került sor. Valamennyi megnyitott könyvtár a munkásság munkahelyi ellátását szolgálja. Többek között könyvtár létesült a budapesti *Kunigunda utcai munkásszálláson*, a *veszprémi Állami Építőipari Vállalatnál*, a *15 sz. veszprémi és a 17. sz. szombathelyi Volán vállalatnál*, továbbá a *Nyíregyházi Konzervgyárban*, a *dunakeszi Talajjavító Vállalatnál*, Cegléden — SZMT körzeti könyvtár —, a *Tokodi Üveggyárban*, az *egri munkásszálláson*, a *Mátravidéki Kőbánya üzemnél*, a *soproni Lakástextil Vállalatnál*, a *Bajai Állami Gazdaságban*, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei *Rudolftelepen* és *Répáshután*.

1973-ban, a magyar könyvkiadás 500. évfordulójának évében a szakszervezeti könyvtárak fejlesztését szolgáló tervek megvalósítása során újabb 40 könyvtár avatására kerül sor. Közülük az év első két hónapjában már megnyílt az *Állami Pénzverde*, a *recski Rézerómű Vállalat* könyvtára és a *Mákvölgyi Bányauzem* albertlepi könyvtára.

Előadások a Magyar Könyvtárosok Egyesületében

A Brit Nemzeti Bibliográfiai Intézet helyettes igazgatója, *J. E. Linford* február 8-án előadást tartott a Magyar Könyvtárosok Egyesületében: az angol nemzeti bibliográfia számítógéppel való előállításáról és ennek az ország könyvtári életében mutatkozó hatásáról beszélt. (Ld. Sárdy Péter írását ugyanezen számunkban.)

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének műszaki könyvtáros szekciója minden hónap harmadik csütörtökjén rendezi összejöveteleit. A januári rendezvényen *Cholnoky Győző*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa tartott előadást a könyvtári statisztikáról. Az idei második összejövetel előadója *Horváth Tibor*, a KMK osztályvezetője volt, aki annak a lehetőségeit vizsgálta, hogy a műszaki könyvtárak miként oldhatná meg a számítógéppel végzett közös katalogizálást.

Az IFLA 39. közgyűlése 1973. augusztus 27. és szeptember 1. között kerül sor Grenoble-ban. Aki munkahelye (intézet, vállalat) vagy saját költségén részt kíván venni a konferencián, szándékát jelentse be az egyesület titkárságának.

Könyvtári kísérletek

A közérttől a tudakozóig, az értelmiségi klubtól a nevelés intézményéig sok mindenhez hasonlították már a könyvtárakat. A különböző elképzelések közül kettőt emelnénk ki, Zircz Péter és Polónyi Péter „modelljeit”. (A modell szót idézőjelbe kellett tennünk, hiszen két olyan írás hasonlatait avattuk meglehetősen önkényesen modellé, melyek fő célja nem ilyen rendszer vagy modell felállítására volt. Mivel mégis ezek az írások fogalmazták meg legsikerültebben az utóbbi években a könyvtár társadalmi szerepét, számunkra modellül szolgálnak.) A könyvtár „a benne felhalmozódott dokumentumok és ismeretek áruháza”, írja Zircz Péter (Könyvtáraink és társadalmi környezetük, Könyvtáros, 1973. 1. sz.). A könyvtári tevékenységet a „szerviz szintjéről a szociológiai-pszichológiai megalapozottságú pedagógiai tevékenység, a laboratórium fokára” kell emelni, állítja Polónyi Péter (Értelmiség, olvasás, könyvtár. Bp. 1970. NPI).

Egy „józanabb”, racionális és egy „lobogó”, utópisztikus modellt állítanánk szembe egymással? Nem egészen. Polónyi Péter bevallja, hogy modelljét csak a közművelődési könyvtárra „próbálta fel”, a laboratórium szót óvatosan idézőjelbe teszi, a könyvtár tájékoztatási központ szerepét pedig megőrizteti a laboratórium funkcióban is. Zircz Péter általánosságban beszél a könyvtárról, az áruház hasonlattal a szolgáltatást és nem az üzletet hangsúlyozza. Még így is eléggé különbözik a két modell, hiszen Zircz Péter inkább egy „szolgáltató üzem” alkalmazottainak, Polónyi Péter viszont a társadalom nevelésére vállalkozó pedagógusoknak tekinti a könyvtárosokat. Polónyi Péter és Zircz Péter „vitájában” nem a szegény, de az olvasóval közvetlen kapcsolatot teremtő kiskönyvtárak és a modern nagykönyvtárak állnak szemben egymással, hanem mindketten a falanszterré váló, elszemélytelenedett nagyüzem és „nagyhivatal” katasztrófáját akarják más-más módszerrel elkerülni. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy nincsen szándékunkban erőnek erejével összebékíteni, jellegtelen keverékké összegyűrní a szocialista művelődéspolitikára számára rokonszenvesebb és a szocialista művelődéspolitikára számára realisabb felfogásokat. Új karakterrel rendelkező ötvözetük előállításához szeretnénk kísérleteinkkel hozzájárulni.

Olvasáskutatási műhelyünkben, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ olvasáskutatási osztályán, nagy és kis könyvtárak segítségével olyan kísérleteket folytatunk, amelyek érveket adhatnak egy újabb könyvtári modell kialakításához és nem utolsósorban a mindennapi könyvtári gyakorlathoz.

Termel-e a könyvtár kulturális „értéktöbblet”?

Meglehetősen biztonsággal állíthatjuk, hogy a könyvtárhasználók kulturáltabbak, olvasottabbak, tájékozottabbak, jobb izlésűek, mint azok, akik nem veszik igénybe ennek az intézménynek a szolgáltatásait. Ez a tény azonban nem írható egyszerűen a könyvtárak javára. Jogos az a feltételezés, hogy az eleve kulturáltabb emberek keresik a kultúra forrásait, köztük a könyvtárat is. Kérdés, hogy a tudatukban már felhalmozódott kulturális érték „mennyiséghez” képződik-e további érték a könyvtár jóvoltából. Hogy erre választ kaphassunk, el kell választani a könyvtár hatását mindazon hatások tömegétől, melyek az embert nap mint nap érik. S hogy kutatásunkban szakmai elfogultság ne érvényesülhessen, semleges szakértőt hívtunk segítségül *Halász László* pszichológus személyében. A kísérlet színhelyeinek két új könyvtárat választottunk, a veszprémi és a zombathelyi megyei könyvtárt. A 100–100 főnyi kísérleti olvasócsoportok tagjaival az olvasószolgálatot ellátó könyvtárosok megkísérelnek két év alatt olyan elmélyült kapcsolatot létesíteni, ami a nagyobb könyvtárakban nem igen alakul ki.

Szinte már közhelyszerű követelmény, hogy a múzeumi jellegű, megőrző könyvtáraknak is értéket közvetítő és szolgáltató művelődési központokká kell válniuk. Ha a megőrzés helyett a közvetítés válik a legfontosabb feladattá, az olvasó lép elő főszeplővé. S mivel a könyvtárhasználóknak ma még csak kisebb része rendelkezik azzal a műveltséggel és jártassággal, ami feltétele az önálló könyvtárhasználatnak, szükség van a segítőkész könyvtárossra is. Ennek a közlékeny könyvtárosi magatartásnak hátterében a másik ember személyiségének őszinte tisztelete áll. Az ilyen szellemben közvetítő könyvtáros tudja, hogy semmi más nem képes bármi iránt olyan őszinte érdeklődést kelteni, mint egy általunk becsült másik személy megnyilvánulása, hogy semmi sem tehet kérdésessé annyira bennünk egy eddig megalapozottnak tűnő véleményt, mint a másik okos érvelése.

Ezt a „csodát” nem mindenki és nem akármikor érheti el. Feltétele, hogy ne akarjuk *véleményünket mindenáron* elfogadtatni. Az a megjegyzés, állásfoglalás gondolkodtatja el az olvasót, amit nem okulására, épülésére hangsúlyozott a könyvtáros,

hanem amelyet magánvéleményként vagy egy bizonyítási eljárás eredményeként éppen csak tudomására hozott. Ilyenféle magatartást szeretnénk a kísérletben résztvevő könyvtárosokban kialakítani, akik a kísérleti csoportot alkotó olvasók közül is csak azokkal igyekeznek „barátságot kötni”, akik bizonytalanságot árultak el a könyvtár használatában, akik az eligazító, irányító, értékelő megjegyzéseket örömmel fogadták. Még a látszatát is el kell kerülni a leckét feladó, az erőszakosan nevelő magatartásnak.

Ezt a kísérletet mérés előzi meg és mérés követi, mely az érdeklődés, a tájékozottság, az attitűdök szintjeit jelzi. Két kontrollcsoportot képeztünk: egy a könyvtárak által nem befolyásolt átlag könyvtárhasználó és egy nem könyvtárhasználó csoportot. Mindhárom csoportnak azonos a társadalmi-demográfiai összetétele. A félidejénél tartó kísérlet eredményeiről legkorábban 1974 végén adhatunk majd számot.

Milyen eséllyel közvetít esztétikai értékeket a könyvtár?

Húsz különböző jellegű közművelődési könyvtárban folyt másfél évig egy másik kísérletünk, amelynek alanyai olyan olvasók voltak, akiknek irodalmi ízlése alacsonyabbnak bizonyult az átlagosnál, akiknek olvasmányai között kizárólag *esztétikai értékeket alig hordozó művek* szerepeltek, legalábbis azok voltak túlsúlyban. Nagyobb részük munkás, kilencven százalékuk harminc éven aluli volt. A kísérlet során olyan értékes és sikerre számítható „átvezető” *olvasmányok* megkedveltetésének esélyét próbáltuk felbecsülni az említett alacsony ízlésszintű olvasók különböző rétegeinél, amilyenek a kísérleti személyek értékészletében egyáltalán nem, vagy nem igen voltak „honosak”. Akár a másik vizsgálatban, egy sereg segédeszközt kutattunk fel és dolgoztunk ki az olvasóportrék megalkotásához. Munkamódszerünk maga is kísérlet volt. A kísérletben részt vevő könyvtárosok meglehetősen szabadsággal válogathattak a rendelkezésükre bocsátott módszerek és eszközök között. (A KISZ Ifjúságkutató Csoportjának segítségével mégis lehetővé vált, hogy a spontánul szerveződő kísérlet a statisztikai feldolgozás számára is megfelelő mennyiségű és minőségű adatokat szolgáltatasson.) A másfél év alatt több alkalommal összegyűlték a kísérlet munkatársai, s megpróbáltuk a kollektív munka szintjére emelni azt a tevékenységet, mely — a pszichológiai és szociológiai tesztek elkészítésétől eltekintve — „meglepően” hasonlított a jól működő olvasószolgálatos könyvtárosok mindennapi tevékenységéhez.

Válhat-e a könyvtár tankönyvvé?

Az egyik budapesti gimnázium első osztályában az 1970/71-es tanévtől azt vizsgáltuk, hogyan lehet az *önálló ismeretszerzés igényét* felkelteni a tanulóknak, és bennük az ismeretek önálló megszerzéséhez szükséges jártasságokat, képességeket kialakítani. Meggyőződésünk szerint a jelenlegi — egy-egy tankönyvre alapozó — iskolai oktatási módszerek szükségszerűen sugallják a tudás, az ismeretek végességét, lezárhatóságát. Kísérletünk középpontjában éppen ezért az *egykönyvűség módszeres ostromlása* állt. A kísérleti osztályban négy pedagógus ismételtelen olyan információkat és problémákat épít be a tananyagba, amelyek kiegészítik, módosítják vagy egyenesen cáfolják a tankönyvben olvasható következtetéseket, gondolatmeneteket, így készítetik diákjaikat a felmerülő *ellentmondások mérlegetésére*, s ösztönzik a problémamegoldáshoz szükséges gondolkodás mechanizmusainak kialakítását. Azt szeretnénk elérni, hogy a tanulók gondolkodó egyéniségekké váljanak, akik kérdőjeleket írnak minden véglegesnek, lezártnak hitt ismeretanyag után.

Az önálló gondolkodásra nevelésnek a tanítási gyakorlatban két lehetősége adódik:

Egyrészt a tanterv, illetve a tankönyv által közvetített ismeretanyagban található olyan mozzanatok, amelyek ellentmondásosak, tehát rendkívül alkalmasak a kérdőjelek felrajzolására abban az esetben, ha a tankönyv nem ad feleletet, csak támpontokat a helyes következtetéshez. Másrészt a tudományok szüntelen megújulásával, az új szempontok, új tények és új törvények megjelenésével *a tankönyv részben elavul*. (A tankönyv például mit sem tud a kettős honfoglalás bizonyítékairól, Nemeskürty véleményéről a voronyezsi katasztrófával kapcsolatban, G. R. Taylor biológiai pokolgépnének máris működő elemeiről, Lukács György Madács képeről, stb.) Az adott anyagrészekhez kapcsolódóan csaknem mindig akad olyan adat, vélekedés, bizonyíték, amely kiegészíti vagy megváltoztatja a tankönyvben található, s mindez alkalom a pedagógusnak, hogy a tanulóknak az önálló ismeretszerzés igényét felkeltse, egyszerűsített megértesse velük, hogy ezt a szüntelenül feltámadó igényt egybeközött a könyvek, folyóiratok állandó forgatásával lehet kielégíteni. Így válik a tanulás *a memória edzésén túl* önálló felfedezésé, ismeretlen tájak, világok becserkészésévé, végső soron örömforrássá.

Célunk felé egy közvetlen, rövidebb csapást is szeretnénk nyitni, amikor a könyvtárban rendezett tanórákon könyvtárhasználati ismereteket nyújtva, *az önálló keresés*

alapszabályait, az elsődleges források lelőhelyét megtanítva, az egyéni tájékozódás készségeit próbáljuk meg kialakítani a tanulóknban. Munkánk derekán már néhány reményteljes részeredményről bővebben is írhatnánk. Közülük csupán kettőt emelünk ki: A kísérleti osztályban rendszeresen szóhoz jutnak, s így némi tekintélyt is szereztek azok a tanulók, akik ugyan nem mondják fel hibátlanul a leckét, de ügyesen, ötletesen gyűjtenek érveket a könyvtári forrásokból. A kontrollosztállyal összevetve a kísérletben részt vevő gyerekek igényesebbek olvasmányaik megválasztásában is.

Létezh-e a könyvtár lektűr nélkül?

Nem, mert akkor hamarosan kimaradna a könyvtárból az olvasók jelentékeny hányada, választották hasonló kérdésekre a különböző beszélgetéseken a legkülönbélebb beosztású könyvtárosok. Nos, a miskolci városi könyvtár egyik fiókjában fél évre eltávolítottuk a polcokról a lektürt, csupán a jó krimi, a jó sci-fi-t, a jó „alkalmazott” szépirodalmat (például történelmi regényt) hagytuk a polcokon. A kísérlet eddig eltelt négy hónapja nem igazolta a könyvtárosok nagy részének félelmét: *az olvasók két hónapig semmit se vettek észre*, négy hónap után is csak mindössze 5 százalékuk tette szövé, s a bekövetkezett 1—2 százalékos lemorzsolódásnak is több más oka lehet a kísérleti beavatkozáson kívül. Ha a kísérlet eredményes lesz, s erre reményünk van, következtetéseink akkor sem fogják a lektűr létét fenyegetni a könyvtári polcokon, csak *arányának bátrabb csökkentésére* biztathatnak.

Kísérletünkben a lektűr kivonásán és ritkítésén kívül nagy gondot fordítottunk arra, hogy a megüresült helyeket értékes és sikerre számító átvezető olvasmányokkal töltsük meg. Ha többen csatlakoznának ehhez a kísérlethez, talán nem kellene cikkekben és előadásokban elretentő példaként említeni azt a járási könyvtárt, ahol a Piszkos Fred hat példány mellett nem jutott hely *Camus Pestis*, *Hemingway* Búcsú a fegyverektől, *Sánta Húsz óra* és *Semprun* A nagy utazás című művének.

*

„Jó és fontos dolog annak kutatása, hogy mondjuk hányan szeretik Beethovent és hányan Lovas Róbertet, hányan olvassák Proustot, hányan Agatha Christie-t... De azt már ne higgyük, hogy ezzel el is intéztük a dolgot!... Milyen belső okok játszanak szerepet ebben a választásban? Hogyan határozzák meg a társadalmi körülmények az egyes ember tudatának, ízlésének alakulását?” — írja *Vitányi Iván* a művelődés- és művészetszociológiai kutatásról. (Közösség—közönség. Bp. 1972. NPI.) Olvasáskutatási műhelyünk az extenzív, vagyis a tényeket, jelenségeket feltáró kutatásokról a Vitányi által is hiányolt, s a könyvtárosok-megrendelők által is igényelt intenzív, tehát az okokat és egyúttal a változtatás lehetőségeit is vizsgáló kutatásokra tért át.

Kamarás István — Nagy Attila

A szegedi Somogyi Könyvtár lett a Csongrád megyei tanácsi hálózat központja

Ismeretes, hogy Csongrád megye Tanácsa néhány éve Hódmezővásárhelyről átköltözött Szegedre. 1973. január 1-ével a megyei könyvtárhálózat szervezetét szintén hozzáigazították a korábbi közigazgatási rendezéshez, és a könyvtárhálózat központját is Szegedre helyezték. A megyei tanács vb határozatot hozott az egységes megyei könyvtárhálózat létrehozásáról, és Csongrád megye, valamint Szeged város tanácsi közművelődési könyvtárainak központjául a *szegedi Somogyi Könyvtárat* jelölte ki. A Somogyi Könyvtár továbbra is a város fenntartásában marad, de ellátja a megyei könyvtári funkciókat is. A könyvtár szervezetén belül két igazgatóságot létesítenek; egyik a megyei módszertani

és hálózati irányításnak, másik a városi könyvtári hálózatnak lesz központja.

A megyei könyvtár módszertani és hálózati részlege már át is költözött Szegedre, egyesült a volt Szegedi Járási Könyvtárral s annak helyiségeiben, a Szechenyi tér 9. számú épületben működik, mivel a Somogyi Könyvtárban helyhiány miatt nem fért el. A megyei tanács a módszertani és hálózati részleg igazgatójává *Csenke Lászlót*, igazgatóhelyettesévé pedig *Hajdú Gézát* nevezte ki.

A volt megyei könyvtár Hódmezővásárhelyen maradt helyi részlege 14 könyvtárossal városi könyvtárrá alakult. Igazgatóvá *Vörös Mihályt* nevezte ki a városi tanács.

Bibliográfiák készítése, tájékoztatás — géppel

Budapesti beszélgetés John Linforddal, a British National Bibliography igazgatóhelyettesével

1973 februárjában két hétig hazánkban tartózkodott *John E. Linford*, az angol nemzeti bibliográfiát előállító londoni intézet kutatási és fejlesztési igazgatóhelyettese. Ezt az alkalmat megragadva *Sárdy Péter*, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa, a könyvtárgépesítési ügyek gondozója beszélgetést folytatott vele a bibliográfiák számítógépes előállításáról és magyarországi tapasztalatairól. Az alábbiakban az angol szakembernek *Sárdy Péter* kérdéseire adott válaszait, illetve párbeszédük legfontosabb megállapításait közöljük.

— *Mielőtt beszélgetésünk tárgyára térnénk, kérem, áruljon el valamit munkájáról.*

— Jelenleg az önálló British National Bibliography Institute igazgatóhelyettese vagyok. Ezt megelőzően huzamosabb ideig a könyvtárosképzésben tevékenykedtem: *Malajziában, Ghanában és Trinidadban* dolgoztam, mégpedig elsősorban a könyvtárosképzés megszervezésében, tananyagának összeállításában.

— *Tudjuk, hogy az angol nemzeti bibliográfiát már évek óta számítógéppel állítják elő. Kérem, mondjon erre vonatkozólag néhány szót.*

— Az angol nemzeti bibliográfia jelentős történeti múltra tekinthet vissza, s talán nem vagyok szerénytelen, ha azt mondom, hogy mindig a fejlődés élvonalában haladt. Kezdetől mély tartalmi feltárára törekedett, elvében *Ranganathan* módszerét véve alapul. Megfelelő válogatási eszközt, hasznos katalogizálási információkat kíván nyújtani felhasználóinak. Használatát különféle kumulációkkal könnyíti meg. Mintegy melléktermékként több más szolgáltatást is végez; ezek közül talán a katalóguscédulák előállítása és terjesztése a legfontosabb.

— *Mi vezette Önöket a nemzeti bibliográfia előállításának gépesítésére?*

— Indokaink közt külső és belső tényezők egyaránt szerepet kaptak. Én a belső okokat tartom fontosabbnak: úgy találtuk, hogy a számítógép alkalmazásával lényegesen leegyszerűsíthetjük és meggyorsíthatjuk kiadványaink és szolgáltatásaink előállítását anélkül, hogy ezért indokolatlanul magas árat kellene fizetnünk, akár a szellemi előkészítést, akár a pénzügyi kérdéseket tekintve. A gépi előállítás csaknem teljesen feleslegessé teszi azt a meglehetősen mechanikus, kézi erővel végzett munkát, amelyet az utalók, indexek és főleg a kumulációk hagyományos előállítása megkövetelt.

— *A gépesítés egyben lehetővé teszi a gyors és egyszerű nemzetközi adatcserét is.*

— Anélkül, hogy ennek fontosságát lebecsülném, ezt csak másodlagosnak tekintem. Amikor az angol nemzeti bibliográfia számítógépes előállításához hozzáfogtunk, a Library of Congress-ben a MARC-rendszer (Machine Readable Cataloging = Géppel olvasható katalogizálás) már működött. Természetes, hogy munkánkban törekedtünk arra, hogy rendszerünk kompatibilis, összeegyeztethető legyen az amerikaival. A MARC azonban — legalábbis akkori állapotában — csak monográfiák feldolgozását célozta, s azt sem bibliográfiai célokra. Így saját céljainkra kialakítottunk egy — belső — rendszert, amelynek egyetlen feladata saját kiadványaink előállítása volt, majd megoldottuk e belső rendszernek a nemzetközi csere céljára alkalmas átalakítását.

— *A British National Bibliography kiadványai igen magas nyomdatechnikai színvonalon állnak. Hogyan érték el ezt?*

— Úgy érzem, ebben a tekintetben sikerült a legmegfelelőbb gépi berendezéseket alkalmaznunk. A bibliográfiát számítógép által vezérelt fényszedőgéppel állítjuk elő. Ugyanígy készülnek a szolgáltatási célra szánt katalóguscédulák is. „Books in English” című, kumulatív kiadványunkat is korszerű technikával, az ún. COM (Computer Output Microfilm = mikrofilmes számítógép-output) berendezéssel állítjuk elő, az így nyert mikrofilmet még tovább kicsinyítjük mikrokártyára. Ez az eljárás viszonylag olcsó és rendkívül gyors. Például a teljes 1972-es anyagot tartalmazó kártyák 1973 január második felében már az előfizetőknél voltak.

— *A bibliográfia gépi előállítását megelőzően, az ehhez szükséges szervezési és képzési tennivalók során még milyen kérdések adódhatnak?*

— Különleges változásokra nem került sor. Lényegében első perctől kezdve pontosan tudtuk, hogy mit akarunk. Ennek alapján csináltattuk meg a szükséges gépi programokat egy külső vállalattal. Ahogy ezek készültek, mindegyiket kipróbáltuk, s így összeállt a teljes program. Ezután még két évig párhuzamosan — géppel és hagyományos módon — állítottuk elő a bibliográfiát, hogy a szükséges javításokat elvé-

gezhessük, majd teljesen átálltunk a gépi előállításra. Munkaszervezetileg a legnagyobb változást az hozta, hogy néhány — csak a hagyományos rendszerhez szükséges munkafolyamatot végző — munkatárs más feladatokra szabadult fel. Különösebb képzésre nem volt szükség, mert maga a munka sem változott lényegesen. Amire szükség volt, a munkatársak a gyakorlat során sajátították el.

— *A bibliográfiák gépi előállításán kívül még számos könyvtári tájékoztatási tevékenység gépesítése is folyik. Mi ezekről a véleménye?*

— Nem nagyon tudok más kérdésekhez hozzászólni, mivel ezeket még nem csináltam. Bizonyos vagyok abban, hogy minden olyan könyvtári munkafolyamatot, amely egyáltalán gépesíthető, tehát amely kellően sok mechanikus mozzanatot tartalmaz, lehet és érdemes gépesíteni. Ez természetesen az információkereső rendszerekre is vonatkozik. Az ilyen rendszerek esetében a gépesítés fontosságát az a tény is fokozza, hogy segítségével olyan adattárak kerülhetnek felhasználásra, amelyeket Nagy-Britanniában újra előállítani teljes mértékben gazdaságtalan volna. Úgy érzem azonban, hogy e téren túlzásokkal is találkozhatunk. Nálunk például kísérleteznek a MEDLARS (orvosi információ-visszakereső rendszer) on-line, tehát a számítógépet közvetlenül használó alkalmazásával. Ez pillanatnyilag rendkívül drága, s csupán néhány könyvtár számára hozzáférhető, tehát gazdaságtalan eljárás.

— *Áttérve jelenlegi látogatására, kérem, mondjon néhány szót látogatása céljáról és itteni tapasztalatairól.*

— Látogatásom hivatalos célja elsősorban a Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállításával való megismerkedés volt. Igyekeztem az Országos Széchényi Könyvtár illetékeseivel folytatott konzultációim során segítségükre lenni, amennyire ez egyáltalán lehetséges volt. Két előadást tartottam: a Magyar Könyvtárosok Egyesületének szervezésében általában a könyvtárgépesítésről, az Országos Széchényi Könyvtár rendezésében pedig a British National Bibliography-ról, elsősorban annak számítógépes előállításáról beszéltem. Természetesen az is célom volt, hogy megismerkedjem Magyarországgal, a könyvtárakkal és az emberekkel.

— *Mennyiben sikerült ez az ismerkedés, mit tapasztalt nálunk?*

— Sajnos, két hét meglehetősen rövid idő, nem láttam nagyon sokat, s nyilván nem kaptam teljes képet sem az országról, sem könyvtárügyéről. Miskolci kirándulásomon az egyetemi és a megyei könyvtár elsősorban mint korszerű könyvtáráépület ragadott meg. Érzésem szerint az angliai közművelődési könyvtáráépítészetnek is inkább ezt az építészeti felfogást kellene követnie, mint a hagyományos angol példát. A miskolci Egyetemi Könyvtárban hosszan beszélgettem *Zsidai József* igazgatóval, aki a gépesítés előnyei mellett jelentkező nehézségeket és problémákat is felvetette. Veszprémben *Kováts Zoltánnal*, az ottani egyetem könyvtárának igazgatójával beszélgettem. A nála folyó kémiai szakirodalmi szolgáltatás igen korszerű és hasznos, s véleményem szerint több szakterületen ez lehet a jövő útja.

— *Budapesten milyen egyéb szakmai tapasztalatokat szerzett?*

— Értékes tájékoztatást kaptam a magyar könyvtárügy helyzetéről a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárügyi osztályán, illetve a Könyvtártudományi és Módszertani Központban. Kitűnő, forró hangulatú beszélgetésen vettem részt az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtáros tanszékének munkatársaival, akikkel a könyvtárosképzés tartalmáról vitatkoztunk. Az volt az érzésem, hogy egyetemi könyvtárosképzésük nem eléggé gyakorlati, kicsit talán sok benne a történeti és elméleti vonatkozás. Nem annyira könyvtárosokat, mint inkább tudósokat képez. Szakmai programom legnagyobb része az Országos Széchényi Könyvtárban zajlott le, ahol *dr. Sebestyén Gézával* és a bibliográfiai osztály munkatársaival folytattunk eszmecsere-t.

— *Mi a véleménye a Magyar Nemzeti Bibliográfiáról és a magyar gépesítési lehetőségekről?*

— Nehéz a Magyar Nemzeti Bibliográfiát a vele szemben támasztott igények ismerete nélkül megítélni. Minden ország nemzeti bibliográfiájának első sorban a hazai kívánalmakat kell kielégítenie. Úgy érzem, hogy számítógépes előállítása nem támaszthat különösebb nehézségeket, hiszen már világszerte jónéhány ország megoldotta ezt a kérdést. Vannak természetesen a magyar nyelvből származó problémák is, de ezek kizárólag technikai jellegűek, és megoldásuk nem igényel rendkívüli erőfeszítéseket. Ilyen mindenekelőtt a jelkészlet kérdése, amely azonban többféleképpen is megoldható. Benyomásaim alapján úgy tűnik, hogy a Magyar Nemzeti Bibliográfia számítógépes előállításának megszervezése két ember egyévi munkájával elvégezhető. Gondot okozhat a végeredmék, a bibliográfia előállítása. A legmegfelelőbb technikai berendezés, a fényszedőgép hiányában feltehető, hogy a bibliográfia nyomdatechnikai színvonala aligha éri majd el a jelenlegit. Kérdés azonban, hogy ez valóban annyira lényeges kérdés-e, mint amennyire néha kívülállók és könyvtárosok egyaránt vélik. Azt hiszem, hogy mindaz az előny, amelyet a bibliográfia gépi előállítása nyújt, lényegesen nagyobb, mint az a hátrány, amely feltehetően csupán átmeneti.

Iskolai könyvtáros munkaközösségek a fővárosban

A szakmai munkaközösségeknek szép hagyományaik vannak pedagógiai életünkben. A pedagógusok széles körének állandó képzését szolgálják, és tapasztalatcsere-fórumok is: az új módszerek elterjedésének lehetőségét nyújtják, s országosan egységes eljárások kialakulását segítik elő.

A fővárosban 16 éve működnek a szakmai munkaközösségek az igazgatók, az osztályfőnökök, a szaktárgyak tanítói, az alsó tagozatban dolgozó és a napközis pedagógusok számára. Általában — előzetes terv szerint — 3—6 foglalkozást tartanak évente, ebből kettőt tanítás nélküli munkanapon.

Az iskolai könyvtárosok munkaközösségei csak 1965 szeptemberében alakultak meg, először csupán az V., VIII. és a XI. kerületben, *Dr. Spáczel István, Korondi Dezsőné és Loyka Katalin* könyvtáros-tanárok vezetésével. Ekkor még a kerület általános és középiskolai könyvtárosai együtt alkottak munkaközösséget. A megalakulásról a *Könyv és Nevelés* 1966. 3—4. száma adott hírt, megjegyezvén, hogy az új szervezeti forma és a benne megnyilvánuló tervszerűség jelentősen fellendítette az iskolai könyvtári munkát ezekben a kerületekben.

A kezdeti próbálkozások — a kétségtelen pozitívumokon kívül — több megoldandó problémát is felvetettek. Tekintve, hogy az iskolai könyvtáros munkájáért sem anyagi, sem erkölcsi elismerésben nem részesült, a pedagógusok általában vonakodtak ennek a felelősségteljes „társadalmi munkának” a vállalásától. Emiatt a könyvtárosság vagy „körbejárt” — mint a falusi bíróság — a testület tagjai között, vagy megosztották a könyvtár állományát, s egy-egy iskolában 4—5 könyvtáros is működött. A munkaközösségi megbeszéléseken mindig új és új arcok tűntek fel, mivel nagy volt a cserélődés.

Nehéz volt a helyzet azért is, mert míg az egyéb szakmai munkaközösségek összejövetelein már képzett, „diplomás” pedagógusok továbbképzéséről lehetett szó, addig az iskolai könyvtáros semmilyen alapképzésben nem részesülvén, a könyvtáros-szakma elemeivel sem volt tisztában. Ki kellett tehát bővíteni — átmenetileg — a munkaközösség programját egy tétele idegen feladattal: a legfontosabb tudnivalók módszeres közlésével.

Sok időt fecsérelünk el azzal, hogy együtt foglalkoztunk az általános és a középiskolában dolgozó könyvtárosokkal. A főváros középiskoláiban ekkor 27 fő-foglalkozású könyvtáros működött, ezek nyilvánvalóan más problémákkal küszködtek, mint általános iskolai kartársaik.

Mint minden szervezés során, itt is felmerültek személyi problémák. Meg kellett keresni azokat a tanárokat, akik a munkaközösség vezetésére a legalkalmasabbak, s akik zívésen vállalkják is ennek gondját. A foglalkozások időpontjának kijelölése szintén nehézségekbe ütközött. Ha például egy könyvtáros magyar—orosz tanár és osztályfőnök is egy személyben, akkor elvileg négy munkaközösség tagja, s az esetek többségében ideológiai továbbképzésben is részt vesz. A pedagógusok azonban, ha látták, hogy a foglalkozások valóban hasznosak, nem tiltakoztak az időbeli terhelés ellen.

1971 áprilisában *Ugrin Gáborné* szakköznevelője jelentése arról számolt be, hogy minden kerületben megalakult az általános iskolai munkaközösség, felsorolta a munkaközösség-vezetők nevét, s a negyedévenként sornakerülő megbeszélések témáit. Röviddel ezután a három középiskolai munkaközösség is megalakult közvetlenül a szakköznevelő vezetésével, s a főváros azt is lehetővé tette, hogy egy ún. speciális tanfolyam is meginduljon, mely módot adott arra, hogy a nagy gyakorlattal rendelkező, illetve az egyetemen könyvtárszakot végzett főfoglalkozású könyvtárosok havonta egyszer találkozzanak. Ez a szervezet a nevelőotthoni, a kollégiumi és a kisegítő iskolai dolgozókon kívül minden fővárosi iskolai könyvtárost bevont a munkaközösségekbe.

A most folyó tanév elején, 1972 szeptemberében *dr. Ballér Endréné* szakköznevelő előkészítő munkájának nyomán osztották szét azt a csaknem másfél millió forintot, amely lehetővé tette az általános iskolák könyvállományának kiegészítését és a munkaközösségek vezetőinek kiemelt díjazását. Ekkor kapták meg a kerületi tanácsok azt a körlevelet, mely több fontos intézkedés mellett meghatározza a munkaközösségvezetők feladatkörét is.

Mivel foglalkoznak ebben a tanévben a munkaközösségek? Az általános iskolai matematika az állománygyarapításra, a katalógusszerkesztésre és az iskolai, illetve

a közművelődési gyermekkönyvtárak kapcsolatára terjed ki. A középiskolások a Művelődésügyi Minisztérium irányelveinek megvalósítási lehetőségeivel, a könyvtári szemléltetéssel és a szakkatalógussal foglalkoznak. A speciális tanfolyamon pedig a könyvterjesztés, a kiadók és a szakkönyvtárak megismerése van napirenden.

Ha az általános iskolai munkaközösségek fejlődési távlatait akarjuk látni, leghelyesebb, ha felvázoljuk a munkaközösségvezetők feladatait: Tanóráikat úgy kell csoportosítani, hogy legyen egy „tanításmentes” napjuk. Így évente egyszer eljuthatnak kerületük minden iskolájába, szakmai tanácsadás, ellenőrzés végett. Részt vesznek a szakfelügyelő által számukra tartott központi megbeszéléseken, és saját kerületükben megszervezik, valamint levezetik a hasonló témájú beszélgetéseket. Tájékoztatják a fővárosi szakfelügyeletet, a kerületi művelődésügyi osztály vezetőjét és a népművelési csoportvezetőt a kerületben folyó munkáról, figyelemmel kísérik a költségvetési összegek tervezését és felhasználását. Fontos feladatuk továbbá a kerület középiskolaival és közművelődési könyvtáraival való együttműködés.

Az indulás óta eltelt hét évnek ezek voltak tehát — a munkaközösségeket érintő — fontosabb eredményei. A fővárosban ma sem szűnt meg a könyvtárosok cserélődése, de kedvezőbb irányú lett. Egyre kevésbé kell „rátukmálni” a könyvtárosságot a pedagógusokra, mindinkább azok a kiváló tanárok veszik kézbe a könyvtár vezetését, akik meglátják annak valódi szerepét a korszerű oktatásban. A Művelődésügyi Minisztérium irányelveinek megjelenésekor kezdődött

meg, s most van folyamatban az iskolák szétszórta állományrészeinek egyesítése. Az iskolák zömében már egyetlen könyvtáros dolgozik. A könyvtárosok erkölcsi és anyagi megbecsülése is jó úton halad. A XI. kerület például minden iskolai könyvtárosnak rendkívüli fizetésemelést adott, s a többi kerületben is gyakran gondolnak a jutalmazások alkalmával a könyvtárban végzett jó munkára.

A foglalkozásokon ma már nem kell a tanárok könyvtárosi alapképzésével foglalkozni. Két éve ugyanis megindult — a fővárosban először — az egyhetes alapfokú tanfolyam. Ez ideig 197-en végeztek el, s ez a szám az általános iskolákban dolgozóknak csaknem kétharmadát teszi ki.

Napjainkra is jellemző, hogy a középiskolákban pezsgőbb a könyvtári élet. Míg a főváros 301 általános iskolájában 6 főfoglalkozású könyvtáros-tanár dolgozik, a 119 középiskolában 34 a főfoglalkozású könyvtárosok száma. A három középiskolai munkaközösség lehetővé tette a differenciált munkamódszerek kialakítását. Ma már éppen a két iskolafokozatban folyó munka egymáshoz való közelítése a feladat. Erre — egyebek között — igen alkalmas fórum a már említett speciális tanfolyam.

Az itt felsorolt eredmények láttán nem szabad azt hinnünk, hogy most már az iskolai könyvtárak ügye — legalábbis a fővárosban — rendben van, s levehetjük a napirendről. Csupán arról számolhatunk be, hogy az iskolai könyvtárosok állandó képzésének keretei az elmúlt hét év alatt kialakultak, s ezeken belül eleven munka folyik.

Dr. Károlyi Ágnes

A Hazafias Népfront vette át az Olvasó népert mozgalom irányítását

A Hazafias Népfront V. kongresszusa a Magyar Írók Szövetségének javaslatára úgy foglalt állást, hogy a mind több társadalmi feladattal járó Olvasó népert mozgalom tevékenysége a jövőben a népfrontmozgalom keretébe illeszkedjék. Ennek értelmében a Hazafias Népfront országos tanácsának titkársága februárban tartott ülésén kimondta, hogy a mozgalom irányítását a Magyar Írók Szövetségétől átveszi. A népfronton belül a propaganda- és művelődésszervezői

osztály foglalkozik majd a mozgalom ügyeivel, melynek vezetője *Juhász Róbert*. Az országos központ társadalmi tanácsadó szerve kulturális kérdésekben a *művelődési munkaközösség*, amelynek elnöke *Darvas József*, a Hazafias Népfront országos tanácsának alelnöke.

A titkárság határozatot hozott arról is, hogy május 24—25-ére összehívja az Olvasó népert mozgalom országos konferenciáját.

A könyvtár- és könyvpropaganda egy éve a Ganz-MÁVAG könyvtárában

A könyvtár- és irodalomnépszerűsítő propaganda- és reklámtevékenység színvonala és hatásossága a könyvtárak szilárd intézménnyé válásával, szolgáltatásaik bővülésével összhangban általában felfelé ível. Jelentőségét, szükségességét ma már nem vitatják. Mivel mind több könyvtár veszi komolyan a propagandával kapcsolatos feladatokat, reméljük, hogy számukra is hasznos lesz egyéves propagandánkunk, illetve a propaganda „termésének” bemutatása.

A könyvtári munka különféle ágazatait ismerető, propagáló, a szolgáltatásokat népszerűsítő kiadványt könyvtárunk a múltban nem jelentetett meg.

Könyvtár- és könyvpropaganda

Először is a dolgozók gyári kötelékből való kilépése miatti olvasóvesztéséget igyekeztünk ellensúlyozni az új munkavállalók számára készített és vállalatunk felvételi irodáján kézbeadott röplappal. (A könyvtári szolgáltatások és az olvasás iránt érdeklődő új dolgozók „akklimatizálódási idejét” szerettük volna ezzel a kiadvánnyal rövidebbé tenni.) A röplap tartalmazza a könyvtári egységek elhelyezését, telefonszámát, olvasószolgálati idejét és a könyvtárosok nevét, hogy a kapcsolatteremtés lehetőségét minél jobban biztosítsuk.

Mivel használatát több évre tervezzük (2000 példányban készítettük el), a nemzeti könyvémblémája mellől a feliratot és az évszámot elhagytuk.

Könyvtárunk társadalmi bázisát hivatott növelni a szocialista brigádok számára kiadott szerződésnyomtatvány, amelynek tartalmi és formai ötleteit a Fejér és a Győr-Sopron megyei SZMT könyvtár szerződéséből merítettük. Úgy véljük, hogy figyelemreméltó és hasznos segédeszköz áll rendelkezésünkre, amelyet a szerződő brigádok beragasztanak naplójukba, s így annak az értékelésnél nyoma lesz. A hozzá csatlakozó vállalási tájékoztatót feltehetőleg elsősorban a művelődési központ havi műsorfüzetére emlékeztető külseje, illusztrációi és a benne található információk teszik alkalmassá a neki szánt szerep betöltésére. Kár, hogy a túlzott kicsinyítés miatt szövege nehezen olvasható. Félő, hogy a fizikai dolgozók emiatt idegenkednek majd tőle. Ezt a hibát, mivel a kiad-

ványt periodikusan ismétlődőnek szánjuk, jövőre ki kell küszöbölnünk. (Részletes ismertetését lásd a Könyvtáros 1973/3. számában.)

Remélhetőleg megjelenésével is képes propagálni a fontos műszaki állományrészről *A mi műszaki könyveink* című, a műszaki könyvnapok tiszteletére megjelentetett bibliográfiánk, amely a legutolsó 3 év gyarapodásából — tehát a legfrissebb irodalomból — 130 művet sorol fel. E kiadvány forgatását az üzemi lapban megjelenő rejtvénykérdéssel is szerettük volna szorgalmazni. Használatát olvasószolgálatunk tapasztalatai és a fiókkönyvtárak (a szakmunkás-olvasók főleg ezekben az egységekben olvasnak) statisztikai adatai is bizonyítják. (Ismeretve a Könyvtáros 1973/1. számában.)

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ által rendelkezésünkre bocsátott „Művelődés, tájékozódás, könyvtár” című tasakos kiadvány különálló lapjainak hátsó oldalát is felhasználtuk saját intézményünk propagálására: a 7. lapon beszámoltunk szolgáltatásainkról, terveinkről, könyvtári egységeinkről stb. Sajnos, a rendelkezésünkre álló 200 példány nem tette lehetővé a könyvtár teljes vonzáskörében való terjesztést, a címzettek elsősorban a vezetők és az együttműködő üzemi és egyéb oktatási szervek voltak, a közönségkapcsolat céljait azonban így is kiválóan szolgálta a kiadvány.

1973 elején jelent meg a Petőfi-jubileum tiszteletére kiadott olvasójegyünk, mégpedig kétféle változatban: címmel a könyvtári központ, cím nélkül, felülbélyegzéssel a hálózat egységei, a fiókkönyvtárak és a letéti könyvtárak használatjára.

A saját kiadványok mellett eredményesen szolgálja a könyvtári munka népszerűsítését a más szervek propagandalehetőségeinek felhasználása is. Művelődési központunk havi műsorfüzetében állandó rovata van a könyvtárnak a könyvtári egységek és legfontosabb adataik közzétételére. Időnként ugyanebben a periodikában könyvismertetésekkel, illusztrációkkal, a programokhoz kapcsolódó közvajánlatokkal is jelentkezünk. A programok közé felvett rendezvényeinkre általában illusztrációval hívjuk fel a figyelmet. Visszavisszatérő illusztrált lappal népszerűsítettük a nemzetközi könyvémblémák céljait, s

ugyancsak ezt tesszük ebben az évben a magyar könyv 500 éves jubileumával kapcsolatban is.

A műsorfüzetek kívül rendszeresen élünk a könyvtárnak az üzemi hetilap által nyújtott népszerűsítési lehetőségeivel is. 1972-ben 64 cikk, hír, közlemény, rejtvénykérdés, tréfás írás jelent meg a könyvtári munkáról (előbb a könyvtárosok tollából, később a témára az újságírók is „ráharaptak”).

Az üzemi laphoz hasonlóan igyekeztünk felhasználni a szakszervezeti és a szakmai sajtót is könyvnépszerűsítésre. Külső sajtóforumokon 13 esetben jelent meg cikk, hír, elemzés könyvtári munkánkról, terveinkről, elképzeléseinkről. A legtöbb közlemény a Kell a jó könyv olvasópályázatról, illetve rendezvényeinkről szólt.

A rendezvények propagálása

A könyvtár 1972 előtt is kiterjedt rendezvényszervező tevékenységet folytatott, ezt azonban főleg a könnyen elérhető tanulójúrára korlátozta. Az intézményekkel megkötött együttműködési szerződések alapján szervezett rendezvényekről a dolgozók alig-alig szerezhettek tudomást, az események még az üzemi művelődési központ havi műsorfüzetébe sem kerültek be, előzetes sajtóhíradás nem jelent meg róluk, propagálásukra nem készültek meghívók. Így aztán az érdekesnek számító események „titokban” zajlottak le, rajtuk a MűM intézetek egy-egy osztálya, vagy a dolgozók általános iskolájából a tanulóknak egy-egy 15–20 fős csoportja vett részt. Csupán az ünnepi rendezvények, vagy néhány sorozat volt kivétel: ezekre a ritka alkalmakra meghívók, sorozatismertető kiadványok, látogatási jegyek készültek.

1972-ben az együttműködési szerződésben vállalt rendezvényeket igyekeztünk központi szervezésű és nyilvános összejövetelekké fejleszteni. Így az eredetileg egy iskolai osztály számára a Jó estét nyár, jó estét szerelem című kisregényről és ennek tévéfilm-változatáról Fejes Endrével tervezett találkozás és vita az év egyik legsikerültebb rendezvényévé vált. Az anketon az írók kívül *Sípos Tamás*, a film dramaturgia és a televízió irodalmi és drámai fősztályának helyettes vezetője is résztvevő. Egy, az Esti Hírlapban megjelent kis közlemény hatására még a távoli Angyalföldről és más-honnan is jöttek hozzánk a vitára.

Meghívók készültek az ünnepi rendezvényekre: a költészetnapra és az ünnepi könyvheti műsorok propagálására. Ez utóbbi rendezvény azért is emlékezetes marad számunkra, mert a be-

A közelmúltban elhunyt Kovács Máté professzor egyik utolsó nyilvános szereplése volt az az előadás, melyet „A könyv a változó világban” címmel az ünnepi könyvhét alkalmából tartott az üzemben

vezetőt az azóta elhunyt Kovács Máté professzor mondta el *A könyv a változó világban* címmel. A nemzetközi könyvév méltatására szerkesztett műsorban Csernus Mariann, Bodor Tibor és Szendrey-Karper László is fellépett.

A meghívókat előbb a nemzetközi könyvév emblémája nélkül, majd Michéle Olyff ismert grafikájával jelentettük meg. Később az ismétlések elkerülésére a meghívók külső felét ötféle színben kinyomtattuk. A rendezvények alkalmával csak a belső oldalt kellett esetenként kinyomtatni. Ez a munkát is meggyorsította és csökkentette a költségeket is.

Emlékezetes sikert hozott a szervezésünkben létrejött találkozó *Grigorij Kozincev*-vel, a világhírű filmrendezővel. (Erről hír jelent meg a Könyvtáros 1972/7. számában.) Az anket meghívóján, az előzetes sajtóhíradáson, a kapcsolódó könyv- és folyóiratkiállításon kívül svéd préselt műnyomópapíron pályaismertetést és filmográfiát is kinyomtattunk erre az alkalomra. Az anket után vetített Hamlet című film is hozzájárult ahhoz, hogy a résztvevők többsége végigülte a rendezvényt, fél öttől 9 óráig.

A Kell a jó könyv olvasópályázat záróünnepségére szovjet íróvendég érkezését vártuk. Vendégünk, Robert Rozsgyesszvenszkij tiszteletére magyarul megjelent műveinek, illetve a róla szóló irodalomnak a lelőhelyét is feltáró bibliográfiát készítettünk az Írószövetség könyvtárának és a Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai osztályának segítségével. A rendezvényre kétféle színű meghívót is nyomtattunk: egyiket a pályázóknak — s ez volt a rendezvényen való sorsolás

dokumentuma —, másikat a meghívottaknak.

Két rendezvényhez, melyet az üzemben, a gyáregységek dolgozóinak, szocialista brigádtagjainak szerveztünk, szintén készítettünk meghívókat. Ezeket a rendezvények házigazdái kapták meg, hogy munkatársaik között terjesszék. Az év folyamán nyolcféle meghívót készítettünk, általában 150, illetve 500 példányban. A gyáron kívüli rendezvények propagálására nyomtatott meghívókat a könyvtári egységek legjobb, legérdeklődőbb olvasóinak küldtük el laccímükre, illetve — a gyár vezetőinek — munkahelyükre. A meg-megismétlődő boríték-címzés elkerülésére ormiggal sokszorosított ún. protokoll-listát készítettünk.

A könyvtárak tevékenységének összefogása egy városon belül

„Ha ezt mi nem tesszük meg, nem csinálja meg helyettünk senki” — fejtette ki véleményét az egyik iskolai könyvtáros a Baja városban működő könyvtárak munkatársainak értekezletén.

A fenti megbeszélésre a városi tanács művelődésügyi osztályának kezdeményezésére és szervezésében az Ady Endre Városi-Járási Könyvtár olvasójában került sor. A tanácsi könyvtárosokon kívül az értekezleten részt vettek a közoktatási intézmények főfoglalkozású és tiszteletdíjas könyvtárosai, továbbá az üzemek, vállalatok, intézmények könyvtárosai is.

Baja — és a hozzá hasonló nagyságú városok — könyvtári hálózata tudvaleg igen sokrétű. A tanácsi könyvtárak mellett — a városi könyvtárhoz ugyanis 16 fiókkönyvtár is tartozik — 13 szakszervezeti könyvtár, 16 iskolai könyvtár és 8 egyéb könyvtár működik. Az Ady Endre Városi-Járási Könyvtár módszertani központja 21 községi könyvtárnak, valamint báziskönyvtára Bács-Kiskun és Csongrád megye délszláv nemzetiségű lakosságának.

A városban működő könyvtárak elszigeteltségén, az atomizált könyvtárügyön kívánt változtatni az említett tanácskozás. Az együttműködésre bízta az intézményeket a közös cél: az önművelés, a szórakozás, valamint a továbbképzés segítése s az, hogy csak együtt képesek a járás csaknem 100 ezer lakosának igényeit kielégíteni, illetve a szunyadó igényeket felébreszteni.

Az is célja volt a megbeszélésnek, hogy közösen találják meg a könyvállomány ésszerűbb kihasználásának módját, annak széleskörű megismertetését a

Ugyancsak eredményes eszköz volt az őszi két rendezvénysorozat népszerűsítésére kiadott kétszínnyomású röplap. A szervezésben elért siker elsősorban ennek a propagandaeszköznek tulajdonítható, a sorozat jönnek bizonyult tematikáján kívül.

Akusztikai propagandát is tervezünk: a rendezvényeinken készített magnetonfelvételeket, illetve a lemezgyűjteményünk szolgáltatotta lehetőségeket szeretnénk hangos könyvtári híradók elkészítésére felhasználni. Mindez azonban már a jövő „zenéje” lesz.

Arnóth Károly

a Ganz-MÁVAG Művelődési Központ
könyvtárának vezetője

szakemberekkel, az olvasókkal. Megvizsgálta ez a tanácskozás azt is, hogy a város könyvtárainak beszerzési, állománygyarapítási tevékenységét a szükségletek minél sokoldalúbb kielégítése céljából miként lehetne összehangolni, s ezáltal gazdaságosabbá tenni.

Hogyan fogadták a résztvevő könyvtárosok a megbeszélésen elhangzottakat? Mit vállaltak a közös cél eléréseért? Egyöntetűen úgy vélekedtek, hogy a központi városi könyvtárnak, amelynek elnevezése nem jogi viszonyt, hanem munkakapcsolatot fejez ki, ezek a főbb feladatai:

- elkészíti és közreadja a városban működő könyvtárak szolgáltatásait bemutató tájékoztatót;
- összeállítja és az érintettek rendelkezésére bocsátja a város intézményeibe járó folyóiratok, szaklapok jegyzékét;
- éves program szerint szervezi a városban könyvtárosi munkát végzők negyedévenkénti tapasztalatcserejét;
- szakmai, módszertani segítséget ad a hozzá forduló könyvtáraknak, illetve közreműködik a városban belüli könyvtárközi kölcsönzésben, a nemzetiségi könyvellátásban stb.

A megbeszélés másik eredménye az a megállapodás volt, hogy az általános- és a középiskolákban meg kell kezdeni az ifjúsági és a nevelői könyvtár összevonását. A tárgyi feltételeken felül meg kell teremteni a kedvezőbb személyi feltételeket is. Állásfoglalás született abban a kérdésben is, hogy Baján a következő évektől kezdve fokozatosan kedvezményben részesüljenek a nem főfoglalkozású iskolai könyvtárosok.

A jelenlevők úgy ítélték meg, hogy az idegen nyelvű könyvanyagot a város valamelyik könyvtárában kell összevonni.

Hasznos észrevételek hangzottak el a könyvtárak távlati fejlesztési tervének kialakításával kapcsolatban is. A javaslatok alapján rövid időn belül megoldható a város két peremkerületének könyvtári ellátása. Ugyancsak könyvtárat építenek a város egyik tanyai településén, Mártonszálláson is. Az új városnegyedek könyvellátási gondját oldja meg a közelben működő üzemi könyvtár azzal, hogy lakóterületi funkciót is elvállal, valamint segít az ellátásban az új épületek földszinti, ki nem használt termeinek, mosókonyháinak könyvtári célra való felhasználása is.

A tanácskozás summázásaként el-

mondható, hogy Baja igyekszik eleget tenni a majdani részleges felsőfokú központ jellegéből ráháruló feladatoknak. A népművelési szerek arra törekcsenek, hogy a több mint százezres könyvvállomány állandóan és mindenki számára hozzáférhetővé váljék.

Molnár János
művelődésügyi osztályvezető

A szerkesztőség megjegyzése: A szép tervekből tartós eredmény csak úgy szület, ha a központi (városi-járásai könyvtár) valóban mintaszerű intézménnyé válik. Ehhez mindenekelőtt igen rossz elhelyezési körülményeit kell megjavítani; a városnak mielőbb napirendre kell tűznie a könyvtár végleges otthonának megépítését.

Új könyvtár az Állami Pénzverőben

A helyi szakszervezeti bizottság és a gazdasági vezetőség kezdeményezésére, jelentékeny anyagi ráfordítással új otthonhoz jutott a pénzverde könyvtára. A januárban átadott 80 négyzetméter alapterületű létesítmény korszerű berendezéséhez a SZOT 50 000 Ft céltámogatással járult hozzá. A vállalat szakszervezeti könyvtára 1957 óta tartozik a vasasszakszervezet központi könyvtárának letéti hálózatába. A kölcsönzés eddig mostoha körülmények között folyt, mivel a könyvek a gyár ebédlőjének egyik sarkában levő szekrényekben voltak helyezve. Cseh Ilona könyvtáros munkája következtében azonban a mostoha körülmények ellenére is az üzem dolgozóinak 40 százaléka, több mint félezer olvasó látogatta rendszeresen a könyvtárat.

Az új, tágas, szabadpolcos könyvtárban 4000 kötet könyvből válogathatnak az olvasók, s kézikönyvtár, valamint 20 féle újság, illetve folyóirat is rendelkezésükre áll. A klubszerűen berendezett helyiségben a kölcsönzésen kívül helybenolvasásra, tanulásra, valamint irodalmi rendezvények tartására is lehetőség nyílik. (K. V.)

A Szentgáli Olvasó Egylet könyvtára

I.

Szentgál nevezetes bakonyi falu. Veszprémtől nyugatra, Herend, Űrkút, Nagyvázsöny szomszédságában fekszik. Lakói a középkorban a veszprémi királynői udvar szolgálatára voltak rendelve: kondások, kutyapecérek. Később *királyi vadászokká* lettek. Feladataik közé tartozott lőtt vadak, vadbőrök, prémek szállítása a királyi udvarba. Ezért a szolgálatért a szomszéd Némethi és Chepel lakóival együtt nemességet nyertek. A települést viszonylag védett fekvése megmentette a kihalástól, míg amazok más falvakkal együtt áldozatul estek a török pusztításnak. Határuk nagy részét a szentgáliak bekebelezték. Így Szentgál területre, nemesi jogállásánál fogva pedig társadalmilag is a megye fontos helyévé vált. Lakói az idők folyamán adómentességüket is kivívták. Csupán jelképesen, évenként egyszer az udvarba szállított vaddal adóztak.

Törzssőkös familiái létrehozták a „Privilegizált Nemes Szent-Gáli Királyi Vadász Kompániá”-t. Ennek feje a vadászbíró volt, tagjai a törzssőkös családok felnőtt férfi tagjai. Március 1. és szeptember 1. között tilos volt a falu határában a vadászat. Télen azonban közös királyi vadászatokat is tartottak, amelyeket a községházánál nagy áldomással fejeztek be. A lőtt vadakat decemberben vitték a királyi udvarba. A Kompánia 1828-ban megszerkesztett szabályzata a céh-artikulusoknak felel meg. Ennek pontjai részletesen foglalkoznak a vadászok kötelességeivel.

Az 1848–49-es szabadságharcban a szentgáliak is részt vettek. Sőt, a hagyomány szerint jelentékeny összegű pénzadománnyal is támogatták. A szabadságharc bukása után is folytatták az ellenállást *az önkényuralommal szemben*. 1850 nyarán a község előljáróságát leváltották, mert honvédeket bűjtattak. 1850 októberében *Gombás Károly* volt szentgáli bírót letartóztatták. Előbb Sopronba, majd a pesti haditörvényszékre vitték, mert a helység kasszájában 1118 forint magyar pénzt rejtgetett. 1851 májusában Tóth Lőrincet bírónak, Gál Imrét jegyzőnek nevezték ki. Valószínű, hogy ez utóbbitől származik a *szentgáli verbunkosnak*, a „Huszár gyerek, huszár gyerek szereti a táncot ...” kezdetű dalnak a szabadságharc után keletkezett két versszak is. Ez a két versszak más hazafias versekkel, például *Petőfi: Csatadal* című versének négy sorával együtt egy 1851-ben keletkezett hivatalos szentgáli iraton található.

Az Egylet megszervezése, tevékenysége

1849 után a vadászszervezet megszűnt működni. Társas összejövetelekre az elnyomó hatalom adta keretek között egyetlen lehetőség adódott: olvasóegylet szervezése. A község lakosságának „... jobb jövő reményétől biztatva, előre törni valaminden igyekezete. Erre mint legbiztosabbat, a *szellemi utat választá*,” — áll az Egylet székházának alapkövében elhelyezett Emlékiratban. Az első alapszabálytervezet így fogalmazta meg az Egylet célját: „... *hírlapok és hasznos könyvek által a műveltség [így!] terjesztésére eszközt, és a tagoknak egy körbe vonása által a társalgás kellemes élvezetére alkalmat szolgáltatni*”.

1857. április 24-én alakult meg az Egylet 23 taggal. Alapítási díjként 5 forintot fizettek. Állandó helyük nem volt, évről évre bérelt helyiségekbe vándoroltak. Ez a helyzet utóbb már a felbomlás veszélyével fenyegetett. Ezért 1861-ben *ifjú Gombás Lajos* egyleti tag javasolta egy *állandó székház felépítését*. Javaslatát elfogadták.

Elnöknek Gombás Lajost választották, aki 200 forintért házhelyet vásárolt, és azt átengedte az Egyletnek, hogy székházat építsen rajta. A ház részvényes alapon épült fel. A tagok 107 részvényt vásároltak, egyenként 28 forintos értékben. Az alapkövetél 1863. április 8-án, a *Széchenyi István halálának harmadik évfordulóján tartott gyászünnepség* keretében történt meg. Az alapköve a már említett Emlékiratot, az alapító és a részvényes tagok névsorát, pénzerméket helyeztek el.

1863. október 8-án avatták fel az épületet. Az avatás politikai tüntetéssé vált. Részt vett rajta a Balatonvidéki dalárda, mely erre az alkalomra írt dalokat adott elő, de megjelentek a környező községek képviselői és a megye több előkelősége is. Az avatóbeszéd — természetesen burkolt formában — az önkényuralom elleni tiltakozások voltak. Ennek bizonyítására csak egyetlen mondatnyi idézet: „Így adott hazát a’ nemzetemnek, — a’ most búbánatában meghajolt nemzetemnek — a’ szent lelkesülés, az ösök ernyedetlen buzgalma, élet-halálrai önfeláldozásuk”.

A falu, így az Egylet is, még hosszú időn keresztül őrizte a vadász hagyományokat. Ezt igazolja az Egylet szép zöldmázás cserépkorsója is, mely feltehetően valamelyik szentgáli fazekasmester munkája. Oldalán vadászház, vadászjelenet, vadak

láthatók. A 48-as hagyományokat is ápolták. Például az Egylet tiszteletbeli tagjává választották *Kerkápoly Tivadár* volt honvédszázadosot. Egészen a felszabadulásig *őrizték a község 48-as zászlaját*, melyet az Egylet székházában díszes üvegezett szekrényben tartottak. A március 15-i ünnepekre ez alatt vonult fel az Egylet tagsága.

Az 1870-es évek elején a részvényes tagok megszervezték az Egylet *takarék-magtárát*. Részvényeik arányában rozstot és árpát adtak össze. Ebből a rászorulókat tetemes, 25 százalékos kamat fejében vehettek kölcsön. A haszon egy részéből magtárhelyiséget építettek, szolgálati lakást vettek az Egylet szolgáinak, elvégezték a székházon szükséges javításokat, átépítéseket, másik részét pedig az egyéb jövedelmekkel együtt a részvényes tagok között részvényeik arányában időnként kiosztották.

A hetvenes években a községben megszervezték a *Segélyegyletet*. Ennek fő részvényese lett az Egylet. A székház egyik szobáját bérbeadták a Segélyegyletnek. A XIX. század végén megszervezték a *Takarékpénztár* is az egyleti székházban kapott helyet, 1901-ben *Tejszövetkezet* alakult Szentgálon. Ennek is az egyleti székházban alakították ki átvevőhelyet. De rendszeresen bérbeadták az épület pincéjét és padlását a helybeli kereskedőknek, nagygazdáknak is.

1897-ben italmérségi engedélyt kértek és kaptak. Ettől kezdve az Egyletben rendszeresen mértek bort saját kezelésükben és hasznukra. A borforgalom nem volt jelentéktelen, mert az első két és fél hónap alatt több mint hétszáz liter fogyott el.

Azt látjuk tehát, hogy a kezdetben kizárólag olvasóegyletnek induló szervezet tevékenysége lényegesen bővült. Az a cél, melyet maguk elé tűztek, hogy szellemi fejlődéssel, tudományossággal szolgálják a haladást, megváltozott. Az Egyletbe tömörült nagygazdák annak szervezeti keretét felhasználva a *kulturális szövetekezést gazdasági vállalkozássá alakították át*, mely a tagoknak, a részvényeseknek tetemes anyagi hasznot hozott. A magtári haszon felosztásakor több esetben a beadott tőkét, sőt annak többszörösét kapták vissza. Pénzt is fizettek. Ha a magtári kölcsönzők névsorait nézzük, azokban többnyire a falu szegényebb rétegeihez tartozók nevét találjuk.

Az Egylet tagsága

Az Egylet kapuit látszólag szélesre tárták, amikor az alapszabály-tervezetben kimondták: „Az egylet tagja mindenki lehet más hasonló társulatok módja szerint akár helybeli, akár vidéki, születés- és valláskülönbség nélkül, — ki ellen erkölcsi tekintetben alapos kifogás nem tehető”. Valójában azonban társadalmi szempontból szűk körből kerültek ki a tagok. A vidékieknek azért is teremtettek belépési lehetőséget, mert a környéken nem volt hasonló egylet.

Elsősorban a törzsökös szentgáli nagygazdákból állt az Egylet tagsága. Névsoraikban főleg a Gombás, Beretz, Csapó, Szalay, Tóth, Tamás, Nemes névvel találkozunk. Ezek a családok a községben — vagyunk következtében — a társadalmi ranglétra felső fokán álltak. A tagok között megtalálhatjuk a község értelmiségét: a református papot és a segédlelkészt, a református tanítókat, az orvost, a patikust, a jegyzőt is. Ezek vagy mint a község szellemi életének befolyásolói vettek részt az Egylet munkájában, vagy maguk is birtokosok voltak, mint például *Gál Lajos* református lelkész. Tagjai voltak az Egyletnek a leggazdagabb kereskedők is.

A vidékiek közül elsősorban azok lettek tagok, akiket vagy rokoni-baráti szálak fűztek a községhez, vagy társadalmi helyzetüknél, hivatali beosztásuknál fogva tudtak valamit tenni a községért, az egyleti tagok érdekében. Így lett tagja az Egyletnek *Eötvös Károly*, a későbbi neves ügyvéd és író, aki ebben az időben a vármegye vice-nótáriusa volt. *Véghely Dezső*, a későbbi megyei alispán, országos hírű történész, *Erneszt János* megyei közigazgatási tanácsnok, megyei esküdt, *Villax István* törvényszéki tanácsos, *Gombás Sándor* szolgabíró, *Fischer Vilmos*, Fischer Mórnak, a herendi porcelángyártás fellendítőjének egyik fia. De ezeken kívül bándi, márkói, köveskáli, nemesvámosi, pápai lakosok nevével is találkozunk. Az egylet tagjának lenni társadalmi rangot jelentett. Ezért léptek be a vidékiek is. A nagy nevek viselőinek megnyerése pedig az Egyletnek is érdeke volt, mert emelte tekintélyét. Ez a kétirányú törekvés fejeződik ki a sok vidéki tag jelenlétében.

Az viszont természetes, hogy a vidéki tagok sokkal lazábban kötődtek az Egylet-hez, mint a helybeliek, és sorra elmaradoztak. A választmány többször foglalkozott a tagsági viszony kérdésével. 1865-ben kimondta, hogy ha a tagok a következő év január elsejéig nem fizetik ki a tagdíjhátralékot, törölni kell őket a névsorból. Hasonló állásfoglalás később is született. Ez az oka annak, hogy bár folyamatos volt a tagfelvétel, a tagok száma mégsem emelkedett lényegesen. Általában 50—80 között ingadozott.

Az Egyletben kétfajta tagot különböztettek meg: évdíjas és részvényes tagokat. Az előbbieket fizették a tagdíjat. Ennek fejében használhatták a könyvtárat, látogathatták az Egyletet, részt vehettek közgyűlésein. A részvényes tagok építették fel a

székházat, a takarékmagtárt, s részesedtek ezek jövedelméből is. Elvileg az évdíjasok ugyancsak lehetnek tisztségviselők, gyakorlatilag azonban a vezetők a részvényes tagok közül kerültek ki. Ezek száma általában harminc körül volt.

A könyvtár állománya

1857-ben rendelték meg az első újságokat és az első könyveket. A legkorábbi szállítmány, amelynek nyoma maradt, 1858. január 28-án indult útnak Pestről. A számlát *Heckenast Gusztáv* könyvkereskedése állította ki egyebek között a következő művekről:

Kisfaludy Sándor munkái; Jókai Mór: Óceánia, Erdély aranykora; Petőfi Sándor költeményei; Pálffy Albert: A fejedelem keresztleánya; Haraszthy Ágoston: Utazás Ejszak-Amerikában; H. Beecher-Stowe: Tamás bátya kunyhója; Jósika Miklós: A nagyszabeni királybíró, A rejtett seb, Két királynő, A tudós leánya; V. Hugo: Brutus és Lucretia.

1860-ban ismét Pestről, immár Ráth Mórtól hoztattak könyveket. A számlán a következő művek szerepelnek: Széchenyi István: Hunnia; Jókai Mór: Szegény gazdagok; Jósika Miklós: Eszter, Jósika István; Szathmáry Károly: Izabella; Rogerius: Siralmas panasz; Csernátorny Lajos: Szívek harca.

A tagoktól is vásároltak könyvet. 1863-ban Gál Imrétől vették meg Dumas: A Monte Kristóf grófja című regényét. De más időpontokban is vásároltak könyveket. 1859-ben *Georgi Lajos* veszprémi könyvkötőnél könyveket és újságokat költettek. A könyvek szerzői között Arany János, Csokonai Vitéz Mihály, Dumas, Jósika Miklós, Kemény Zsigmond, Vas Gereben szerepelnek. A lapokat a Vasárnapi Újság, a Napkelet, a Kalauz és a Társalkodó képviselte.

Későbbi időpontokból is szerepelnek számlák a könyvkötőtől. 1866-ban például a következő könyvek bekötéséről adnak számot: Horváth Mihály: Magyarország története; Jókai Mór: Politikai divatok; Dickens: Twist Olivér; Szalay László: Magyarország története, Hangok a múltból, Költői antológia.

A könyvtár állományára vonatkozó első összefoglaló adat 1861-ből, a könyvtár állományáról készített kimutatásból való. E szerint akkor a következők voltak találhatóak a könyvtárban: 160 kemény kötésű, jókarban levő és 1 kötetlen könyv, továbbá 1 daloskönyv és 16 folyóiratkötet.

Ezeken kívül szerepel a kimutatásban kötetlenül a Politikai Újdonságok 1858. évi teljes, valamint 1857. és 1859. évi hiányos évfolyama. Ugyanígy a Pesti Naplóból az 1857., 1859. évfolyam, a Magyar Sajtó 1860. és 1861-es évfolyama, a Híradó 25 száma, s végül a Vasárnapi Újság és az Ústökös 1869-ből. Említi a jegyzék Olaszország térképét négy példányban s egy világtérképet.

1866-ra a könyvtár állománya lényegesen megnőtt. Az ekkor készült átadási jegyzék szerint ezekből állt:

18 történelmi könyv, 41 költeményes kötet, 167 regény, 6 színmű, 4 „földirati” és utazási, 20 vegyes tartalmú munka.

Az 1861-es jegyzékben feltüntetett újságokon és folyóiratokon kívül átadták még a következőket: 4 db. Olaszország-térkép, 1 db. világ-térkép, 50 dal hangjegyezve, fűzve, Országgyűlési beszéd és Országgyűlési felirat Deák Ferentől, Gr. Széchenyi István életrajza, Lisznyai-album, Gr. Teleky 1861-es országgyűlési műve, 1848-as törvények, 1857. évi színházi naptár.

1877-ben ismét nagyobb arányú könyvvásárlás nyomával találkozhatunk. Ekkor megint *Ráth Mórtól* hoztattak könyveket. A küldött kötetek között a következők találhatók: Szemere Bertalan: Utazás külföldön; II. Rákóczi Ferenc emlékiratai; II. Rákóczi Ferenc Leveles könyvei 1703–1712.; Eötvös József: Magyar írók arcképei; Kölcsey Ferenc naplója; Horváth Mihály: Zrínyi Ilona életrajza; Shakespeare: Lear király.

Ugyanebben az évben tüntették fel az Egyet számadásában, hogy megvették a Hon kiadótól Jókainak a forradalom alatt írt műveit.

A könyvtár állományát, a rendelt könyveket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ezek tartalma megfelelt társadalmi érdeklődésüknek, kifejezte politikai állásfoglalásukat. A magyar szerzők között elsősorban azoknak a nevével találkozhatunk, akik a nemzeti ellenállás, a negyvennyolcas eszmék képviselői voltak. Nemcsak az általában ismertek tartoznak ide, hanem azok is, akikre az irodalmi közvélemény ma már halványabban emlékszik.

Mindjárt az első szállítmányban négy *Jósika* könyvvel találkozunk. Két év múlva megvették az Esztert, mely az író neve nélkül jelenhetett csak meg. Jósika népszerűségét műveinek tartalmán kívül politikai szereplése, emigrációja is növelte.

Pálffy Albert is a romantikusok, a nemesi ellenállás szellemének ébrentartói sorába tartozott. *Haraszthy Ágoston* útleírása a megjelenés idején, 1844-ben gyűjtő hatású volt. Úgy látszik, erre az időre sem vesztett népszerűségéből. A szerzők között

ott találjuk Kossuth titkárának, *Csernátorny Lajosnak* nevét is. *Szathmáry Károlyval* együtt nem elsősorban műveik irodalmi értéke, hanem szerzőjük politikai szereplése tette őket többé-kevésbé népszerű íróvá.

Ugyanezt a politikai irányultságot figyelhetjük meg az 1866-os könyvtári átadási jegyzékben is, a külön feltüntetett művek esetében. Majdnem mind az 1861-es országgyűléssel függnék össze. Annyira fontosnak tartották ezeket, hogy nem sorolták be a sommás összesítőbe.

Nem tartom érdektelennek közölni, hogy 1865-ben, amikor összehívták az országgyűlést, Szentgál és a környező községek Deák-párti programmal választottak képviselőt, *Gál Pétert*, a már említett Gál-fivérek testvérét.

Érdekesek a világirodalmat képviselő művek is. Ezek érthetően kisebb számúak, mint a magyarok, de jeles szerzőktől fontos alkotások találhatók meg köztük. Nagyra lehet értékelni, hogy *H. Beecher-Stowe*: Tamás bátya kunyhója c. művét, mely lényegében az amerikai polgárháború egyik ideológiai előkészítőjének tekinthető, már a legelső alkalommal megvették.

Hasonló megállapításokat tehetünk az első újságokkal kapcsolatban is. A Hírmondó és a Társalkodó a forradalom előtt jelent meg, s nyilván ajándékozás útján került a könyvtárba. A többi lap mind az Egylet politikai arculatába illett, valamennyi a *Habsburg-uralommal való szembenállást* fejezte ki.

Osszefoglalva megállapíthatjuk, hogy a könyvtár nagyrészt értékes, irodalmilag is jelentékeny művekből állt. Mind a könyvek, mind az első időszakban járatott újságok a közép- és kismemesi ideológiát fejezték ki, a nemzeti ellenállás szellemében íródtak, megfeleltek az Egylet politikai arculatának.

Újságok

Az előfizetett és járatott lapokról a későbbi időkben a jegyzőkönyvek tudósítanak. Ha nem is minden esztendőben, de gyakran szólnak újságok megrendeléséről. 1866-ra a Hon, a Vasárnapi Újság, a Hazánk, a Külföld és az Ústökös, 1871-ben a Hon, a Vasárnapi Újság, az Ústökös és az Igazmondó című lap szerepel az előfizetési listán, 1882-ben a Hon-t, a vasárnapi Egyetértést és a Veszprémi Független Hírlapot járatották, 1888-ban pedig a Budapesti Hírlap, a Veszprémi Független Hírlap, az Egyetértés és a Népszázlaja járt az Egyletbe. A következő évre ez utóbbit lemondták, és helyette a Bolond Istókot rendelték meg.

Ezek az újságok is a köznemesei-ellenzéki magatartást jelzik. A megyei lap, a Veszprémi Független Hírlap is a függetlenségi 48-as eszmék szószólója volt.

Az Egyletben a századforduló idején *politikai fordulat* következett be. Az alapító tagok elháltak. A felnövekvő nemzedék szakított apáinak ellenzéki magatartásával. Elfogadta a kor uralkodó osztályának ideológiáját — hiszen lényegében ő is oda tartozott —, eszméileg is, tettekben is támogatta azt. Ennek a fordulatnak első jele volt, hogy 1904-ben megrendelték a *Borsszem Jankót*, a kormány politikáját támogató élcslapot. *Ez korábban elképzelhetetlen lett volna.* A politikai fordulatot fejezi ki élesen az 1920. február 15-én tartott közgyűlési bejegyzés is a jegyzőkönyvbe: „*Közgyűlés elhatározza, hogy a nemzetellenes zsidó újságok helyett az alábbiakat rendel meg: Budapesti Hírlap, Új Nemzedék, Kisgazda és a Veszprémi Hírlap*”. Ebben a bejegyzésben nemcsak az ellenforradalmi korszak frazeológiáját kell látni. Sokkal több annál. A tényleges politikai állásfoglalás, a politikai változás jegyzőkönyvi bizonyítéka. Az Új Nemzedék 1919. októberétől a klerikális Központi Sajtóvállalat sovinszta, antiszemita lapja lett. A Budapesti Hírlap, Rákosi Jenő felhivatalos kormánylapja bár a középpolgársághoz szólt, szélsőséges nacionalista, sovinszta álláspontot képviselt. A Veszprémi Hírlap „Keresztény politikai napilap” alcímmel jelent meg. A későbbiek során is hasonló szellemű lapokat járatnak.

Az újságok közül azokat, melyek csomagolóanyagként alkalmasak voltak, eladták a helybeli kereskedőknek. A többit beköttették és a könyvtárban helyezték el. A századforduló után már nem őriztek meg újságokat.

(Folytatjuk.)

R á k ó c z i I s t v á n

AZ ISKOLAI KÖNYVTÁRAK fejlesztése iránt örvendetesen növekszik a sajtó érdeklődése. A *Magyar Nemzet* február 27-i száma *Ballér Endrénének*, a fővárosi iskolai és gyermekkönyvtárak szakfelügyelőjének a moszkvai iskolai könyvtárakban szerzett tapasztalatairól számol be. A *Köznevelés* pedig *Kisfaludi Sándor* tollából közöl kitűnő cikket *Pedagógus-e az iskolai könyvtáros?* címmel.

A debreceni hírlapolvasó

rövid költözési szünet után 1973. február 8-tól újra várja látogatóit. A korábban felmerült terengondot megoldotta a Hazafias Népfront azzal, hogy klubhelyiségét a hírlapolvasó rendelkezésére bocsátotta. Az átköltözéssel tetszetősebb otthont kapott a létesítmény. Az új terem tágassága, izléses berendezése, világossága és a mintegy 150 hírlap és folyóirat remélhetőleg elősegíti a látogatók számának további növekedését. (A hírlapolvasót 1968-ban 10 898 látogató kereste fel, akiknek száma 1971-re 11 867-re emelkedett, 1972 januártól novemberig pedig 11 261 látogatója volt az intézménynek.) A hírlapolvasóban minden korosztály megtalálhatja a saját érdeklődésének megfelelő periodikumokat, mégis a látogatók nagy százalékát a fiatalok és a nyugdíjasok adják. A munkába járó felnőtteket a hétköznapi nyitvatartás megkoszabbításával lehetne megnyerni rendszeres látogatónak: 19 helyett 20 óráig, esetleg 20 óra 30 percig kellene nyitva tartani. (N. V.)

Rudas István felvétele

MEGYEI KÖZMŰVELŐDESI PÁLYAZATOT hirdet a Veszprém megyei Tanács és az SZMT kulturális bizottsága a következő öt témakörben: A közművelődés története — ennek keretében a megye mai és egykori művelődési intézményeiről készíthető történeti visszapillantás, köztük természetesen a könyvtárakról, olvasókörokról, a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulója alkalmából pedig a helyi nyomdáról és a kiadásról is; A közművelődés gyakorlata — ebben ugyancsak helyet kaphatnak a könyvtári témák, mint például a különféle olvasói csoportok olvasási kultúrájának vizsgálata, az Olvasó népiért mozgalom lehetőségének számbavétele stb. A további témakörök — a „Közművelődési munka a munkások körében” és „Az ifjúság és a közművelődés” — egyebek között arra nyújtanak lehetőséget a könyvtáros-pályázóknak, hogy e rétegek olvasóvá nevelésének eredményeiről-gondjairól számot adjanak. Az ötödik, „A közművelődés elmélete” című témacsoportban különféle rétegek művelődési sajátosságait bemutató, valamint módszertani tanulmányokkal lehet pályázni. A jelíges pályázatok benyújtási határideje 1973. szeptember 15., eredményhirdetés november 7-én lesz. Minden témakörben 3500, 2500, illetve 1500 Ft összegű pályadíjat osztanak ki.

PETŐFI TOLNÁBAN címmel kisfilmet készített a Szekszárdi Megyei Könyvtár és a Babits Mihály Művelődési Központ a Petőfi-évfordulóra. A filmet először klubokban, klubkönyvtárakban mutatták be, majd általános- és középiskolások számára rendezte az irodalomórán, amelyet a könyvtár munkatársa tartott. A mintegy 60 előadáson 8000 résztvevő volt. (P. L.)

PETŐFI MINT EMBER címmel a Sziklai Sándor szakmunkástanuló diákotthon irodalmi szakköre műsort mutatott be a 6-os sz. Szabó Ervin kerületi könyvtárban. Irodalmi összeállítással emlékeztek a költő születésének 150. évfordulójára a 39-es sz. kerületi könyvtár fiatal olvasói is. *Mi így emlékezünk Petőfira* címmel. A jól sikerült műsort a fiatalok maguk szerkesztették Pobori Ágnes könyvtáros vezetésével.

(Z. I.)

A SZEKSZÁRDI ÚJ KÖNYVESBOLT szolgáltatását lemezárusítással is bővítette. A lemezek feldolgozásához segítséget nyújtott a könyvtár két munkatársa, akiket a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat 300—300 forintos könyvtalvánnyal jutalmazott. A könyvkereskedelem múltjára vonatkozó dokumentumokat is a könyvtár munkatársa, Sipter Gézáné bocsátotta a bolt rendelkezésére. A dokumentumok adatait felhasználták abban a cikkben is, mely a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat közelmúltban indított Könyvjelző c. képes tájékoztatójában a szekszárdi könyvesbolt avatását méltatja, s ebből az alkalomból visszatekint a szekszárdi könyvkereskedelem elmúlt száz évére. (P. L.)

Hírek

NYUGALOMBA VONULT *Martsa Alajos*, az Esztergomi Városi Könyvtár igazgatója. Huszonegy éven át irányította a könyvtár munkáját, fontos szerepet vállalva a város szellemi arculatának formálásában is. Eredményekben gazdag életútja során mint fotóművész, mint közéleti ember és mint könyvtáros egyaránt kiválóan megállta helyét. A város vezetői és a megyei könyvtár munkatársai meghitt hangulatú háziünnepség keretében mondtak köszönetet *Martsa Alajos* munkásságáért, egyben kérték, hogy tapasztalataival, tanácsaival a továbbiakban is segítse a könyvtár munkáját. Utóda helyettese, *Miklós Lászlóné*, a könyvtár régi, megbecsült szakembere lett. (k. t.)

A LANTOM, KARDOM TIÉD OH SZABADSÁG címmel meghirdetett szavalóverseny kerületi döntőjét az újpesti 28-as és a budai 38-as sz. Szabó Ervin kerületi könyvtár gyermekrészelegében rendezték. A II. kerületi művelődési házban és a IX. kerületi úttörőházban a Szabó Ervin hálózat gyermekkönyvtárosai mint zsűritagok vettek részt a produkciók elbírálásában. (Z. I.)

ÖNÁLLÓ GYERMEK-KÖNYVTÁRKÉNT folytatja tevékenységét az év elejétől kezdve a 43. sz. Szabó Ervin kerületi könyvtár gyermekrészelegére. A könyvtár vezetésére Földi Egonné kapott megbízást. Ugyancsak az év elején kezdte meg működését a II. kerületi Marczibányi téri ifjúsági házban az új, 26-os sz. gyermekkönyvtár. Ennek megbízott vezetője Bartha Lajosné lett. (Z. I.)

MINDEN MÁSODIK KISKUNHALASI SZAKMUNKÁSTANULÓ tagja a városi-járási könyvtárnak. A tanulók többsége az elmúlt évtől kezdve látogatja rendszeresen a könyvtárt, amely a kitűnő eredményt azzal érte el, hogy szerződést kötött a helyi szakmunkástanuló-intézetrel, s mindent megtesz, hogy ellássa a tanulókat az érdeklődésüknek és szakmai igényeiknek megfelelő irodalommal. Arról is gondoskodik, hogy azok a tanulók, akik valamilyen okból hosszabb időt töltenek a könyvtárban, lemezeket hallgathassanak, vagy akár sakkozhatnak is.

A NÉPMŰVELŐ-KÖNYVTÁR SZAKRA jelentkezők számára előkészítő tanfolyamot indított a nyíregyházi Mórincz Zsigmond Megyei Könyvtár. A 25 főnyi hallgatóság február—június között havonta kétnapos foglalkozásokon ismerkedhet meg a felvételi vizsga anyagával. (F. L.)

ÖREGEK FALUJÁNAK építkezései fejeződnek be a közeljövőben a Veszprém megyei Szócön, ahol használaton kívüli épületeket alakítottak át és kényelmes otthonokat rendeztek be egyedülálló, idős embereknek. A Veszprém megyei Napló most „5000 könyvet Szócnek” jelszóval társadalmi akciót hirdetett meg a faluba költözők könyvellátására. A megyei könyvtár vállalta, hogy összegyűjti a beérkező ajándék könyveket és gondoskodik arról, hogy minden új otthonba kis házikönyvtár kerüljön. Már az első napokban több intézmény és magánszemély ajánlott fel és küldött jól használható szépirodalmi és ismeretterjesztő könyveket az öregek falujának. (h. b.)

PETŐFI ARCAI címmel a költő születésének 150. évfordulója alkalmából négy előadásból álló sorozatot szervezett a Szekszárdi Megyei Könyvtár. Az előadásokat Udvaros Béla, a Kecskeméti Katona József Színház rendezője tartja, s a négy alkalommal az egész Petőfi életrajzot és életművet ismerteti részben témák szerinti elrendezésben. Minden alkalommal két színművész is közreműködik Petőfi műveinek előadásával. (P. L.)

A CSONGRÁD MEGYEI SAJTÓBIBLIOGRÁFIÁRÓL azt az örvendetes hírt olvastuk a Csongrád megyei Hírlapban, hogy kézirata — elkészült. A lap munkatársa beszélgetést folytatott Kárász József íróval, a Hódmezővásárhelyi Városi Könyvtár tudományos munkatársával, aki közölte hogy a sajtóbibliográfiát befejezte, mutatórendszerét is elkészítette. Reméljük, hogy a kézirat kiadása nem várat sokáig magára, a megye megtalálja a módját annak, hogy ezt a fontos forrásmunkát kiadja.

A HELYISMERETI TEVÉKENYSÉG időszakos problémái és feladatai a közművelődési könyvtárakban címmel február végén tájétkeszletet tartottak Vásárosnaményban a helyismerettel foglalkozó Szabolcs-Szatmár megyei könyvtárosok, levéltári és múzeumi munkatársak. A megalakult munkabizottság a megyei feladatok koordinálására kapott megbízást. (F. L.)

RAJZVERSENYT SZERVEZETT a nemzetközi könyvév tiszteletére a 43-as sz. Szabó Ervin kerületi könyvtár. Az eredményhirdetésen több mint 40 pajtás jelent meg. A zsűri elnöke Sárdy Károly festőművész volt. (Z. I.)

MEGALAKULT a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Szabolcs-Szatmár megyei területi szervezete. Az alakuló gyűlésre a közelmúltban Nyíregyházán került sor 45 fő részvételével. Az egyesület munkaprogramját az öttagú vezetőség dolgozza ki. (F. L.)

AZ ÜNNEPI KÖNYVHÉT Tolna megyei rendezvénysorozatának újdonsága, hogy a Magvető Kiadó Szekszárdon rendezi a hagyományos „Magvető Könyvhetet”. A Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat és a megyei könyvtár ebből az alkalomból nagyszabású könyvkiállítást rendez az „Szép magyar könyv” pályázat, valamint a Magvető 1973. évi kiadványainak anyagából, és a város főterén „Könyvteret” is létesít. (P. L.)

A PETŐFI-ÉVFORDULÓ megünneplésére gyermekrajz-pályázatot hirdetett az Ajkai Városi Könyvtár. A Petőfi-költeményeket illusztráló 230 rajz közül 65 kapott díjat az ünnepélyes eredményhirdetéskor, amely egyúttal a legsikerültebb rajzok kiállításának megnyitója is volt. A legügyesebb rajzolókat szép könyvekkel, rajzeszközökkel jutalmazták. A helyi iskolák és a könyvtár együttműködésének ezt a hasznos formáját a jövőben is alkalmazni fogják. (h.b.)

Megnyílt a XI. kerület első olvasótermes általános iskolai könyvtára

Új iskolai könyvtár nyílt Budapesten, a XI. ker. *Baranyai úti Általános Iskolában*. A könyvtár mai, 12 000 kötetes állományát jórészt az a 60 000 Ft alapozta meg, amelyet az iskola az elmúlt év végén kapott könyvbeszerzésre a Fővárosi Tanácstól. A tanulói és a nevelői könyvtár ugyan két helyiségben van, de a két részleget egy könyvtárként kezeli *Ambrus Andrásné* pedagógus-könyvtáros. Mindkét részlegben kézikönyvtár és helyben olvasásra szolgáló asztalok és ülőhelyek is vannak. Az idei költségvetésben 6000 Ft könyvbeszerzési keret áll a könyvtár rendelkezésére. Az iskolának nagy segítséget adott a könyvtár berendezéséhez patronáló üzeme, az *Anód Arammérőgyár*, amely ajándékként készítette az állványokat és a berendezést.

A megnyitás alkalmával a XI. kerületi általános iskolai könyvtárosok munkaközössége az új könyvtárban tartotta továbbképzési összejövetelét, amelyen részt vettek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak kiküldöttei is. A tanácskozáson *Tar Gyuláné*, az Egry József utcai Általános Iskola tanár-könyvtárosa és *Pál Éva*, az FSZEK 6. sz. gyermekkönyvtárának vezetője tartott előadást az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködéséről, amelyet a résztvevők élénk eszmecsere során tárgyaltak meg.

A Petőfi-kép változásai

1972-ben egy tévé-interjúban a riporter arról faggatta Illyés Gyulát, hogy mit vár a közelgő 150. évfordulótól: remélhető-e a költő népszerűségének további növekedése; megfelelően alakul-e közvéleményünkben a Petőfi-kép? Illyés megfordította a kérdést: a költőről formált felfogásunk — mondotta — nem Petőfit, hanem minket, élöket minősít. Igyekeznünk kell tehát, hogy jól álljunk meg a próbát.

Aligha lehet tagadni ennek a megállapításnak az igazát. Nem arra nézve, hogy bármit is elmulasztottunk volna a megemlékezés tartalmassá tételéből (a lapunkban eddig ismertetett évfordulós kiadványok pusztá számbavétele is tanúsítja, hogy kivételes erőfeszítések történtek az ünnep fényének emelésére), hanem a dolog történelmi értelmében. Petőfi életének, életművének értelmezésében ugyanis „sok a múlt”: a jó- és rosszindulatú hamisítás, félremagyarázás, legenda. Több mint egy évszázadon át kövületekként rakódtak egymásra a különböző korszakokban kialakult, sokszor homlokegyenest ellentmondó nézetek, s hatásuk a jelenben is fellelhető. Szándékos egyszerűsítéssel szólva: *Petőfi-képünknek ma két negatív pólusa tapasztalható. Az egyik az a parlagi felfogás, amely önnön létének igazolására jórészt csak a költő első korszakának népies törékvéseiről (helyzetdalaikról, zsánerképeiről, családi verseiről, leíró költeményeiről) vesz tudomást, s amely Petőfi vélt „egyszerűségének” bűvöletében a lírai realizmusnak a maga korában forradalmian úttörő alkotásait egy hamis, egysíkú, vulgarizáló realizmus-eszmény jegyében vallja sajátjának. Látszatra azonosul tehát a költővel, de úgy, hogy lehúzza a maga lapos ízlésvilágához. A másik vélet az elutasítás alapján fogalmazódik meg. Képviselői egyfajta sznob kozmopolitizmussal tekintenek át az általuk nemcsak egyszerűnek, hanem „primitívnek” tartott Petőfi feje felett, mondván: képtelen volt az összetett problémálatásra, az érzések szubtilis finomságú kifejezésére, s így bonyolult korunk számára nem igen lehet már mondanivalója. E kétféle megközelítés érvei-indítékai mereven eltérőek, lényegében mégis egyazon gyakorlatra épülnek: abszolutizálnak egy rosszul elképzelt, merev Petőfi-képet; figyelmen kívül hagyják az ellentétek szüntelen villódzásában fejlődő eleven költői organizmust, amelynek legfőbb jellemzője éppen az volt, hogy állandóan felülmúlta-túlhaladta előbbi önmagát, s új és új területek meghódításával az egyetemességig emelkedett.*

Am a végletektől eltekintve is létezik egy lávolító tényező: az idő. Petőfitől napjainkig új — a mához sok vonatkozásban kétségkívül közelebb álló — költői világek keletkeztek, amelyeknek erősebb a vonzásuk. Természetes folyamat ez, s mindenképpen örülnünk kell annak, ha a közelmúlt vagy éppen napjaink költészete és az olvasók ízlése közé nem ékelődik be a hagyományos — nem egyszer tragikus mélységű — fáziskülönbség; s ha József Attila nyomában Juhász Ferenc, Nagy László, Weöres Sándor és más élő költők versei már a maguk korában sem csak az értők szűk körét vonják magukhoz, hanem megtalálják szélesebb közönségüket is. Úgy véljük azonban, rosszul gazdálkodnánk lehetőségeinkkel, ha belenyugodnánk, hogy a keletkezésben levő csillagképek gravitációs terének felerősödésével párhuzamosan akaratlanul is elhomályosodjanak vagy a feledés sötétjébe merüljenek a múlt értékei. Ez legalább akkora hiba volna, mint Petőfit — később erre a kérdésre még visszatérünk — egyedül üdvözítő költői modellként állítani a száz évvel későbbi nemzedék elé. Ha valami, a kultúra csakugyan kontinuitás és diszkontinuitás, hagyomány és újítás egysege: így a jelen friss kezdeményeit csak akkor tudjuk igazán értékelni, ha a múlt sem válik steril példatárrá; ha továbbra is él, hat, termékenyít.

Petőfi különösen megerdemli, hogy napjainkban is — s még sokáig — eleven hatóerő legyen. Nem költészete külsődleges jegyei révén (ezek — ha a XIX. század „uralkodó eszméin” jócskán túlmutató gondolatvilágot tükröznek is — erősebben korhoz kötöttek), hanem a verseiben kifejeződő személyiség ritkán tapasztalható teljességével, s azzal az alkat nem ismerő magatartással, amelyet sem ma, sem holnap nem nélkülözhetünk büntetlenül. Furcsa, s csak a kortársak és az utókor törpességével magyarázható paradoxon, hogy a költő munkásságának-személyiségének többnyire nem ezeket az állandóit, hanem félreértett s csupán pályája egyik vagy másik szakaszát jelző

manírjait vették tudomásul. Ezekből gyártották elméleteiket igen sokan, „költészek” és „ítészek” egyaránt. Benjámin László *A halhatatlanok* c. versének szenvedélyes soraival szólva

*Az idétlen Nagy Ignác, a lakáj
Petrichevich, a megvadult Greguss,
a bérgyilkos Zerffi, a fűzfásipú
irigy Császár, a szatócs Vahot*

már 1844-től kezdve rágalmak özönét szórják Petőfire:

*Múzsája vad, meztlábás cigánylány.
Betyár, eltorzult, aljas ő maga,
káromkodó kocsis, trágár paraszt,
faluházak, csapszékek és fonók
műveletlen lelkű-szívű bohóca,
felforgató és összeférhetetlen,
végül: szájhős is, gyáva is.*

Benjáminnak alapvetően igaza van: a korabeli kritikusok túlnyomó többségének ez a hangja. A versben említett Nagy Ignác pl. Petőfi életművét „tigris-költészet”-nek nevezi; Petrichevich Horváth Lázár magát a költőt „borzas legényké”-nek, akit azután Császár István arról oktat ki, hogy a János vitézben „földrajzi aberrációkat” követett el. Zerffi Gusztáv Petőfi „határtalan elbizakodottságát, kiállhatatlan arroganciáját” tűzi tollhegyre; Nádaskay Lajos szerint pedig a költő szép tehetsége ellenére „itt-ott egészen prózaivá, néhol még ennél is alább süllyed”, „a póriás verselés alatt régiójába”, ahonnan — teszi hozzá — csak úgy fog tudni emelkedni „egyediségről alanyiságra”, ha szorgalmasan olvassa a klasszikusokat. Ennek a rövid montázsnak méltó befejezése Vahot Imre 1848 szeptemberében írt felszólítása Petőfihez: „Roppant kardod, mellyel a márciusi napokban csörömpöltél, mégis hüvelyében rozsdásodik.”

Úgy tűnik, hogy a becsmérlések, kioktatások, halálba hajtó felszólítások sokasága (mert hiszen itt csak tört részüket említettük) nem igényel magyarázatot. Valamit mégis szóvá kell tennünk. Azt, hogy a kutatások szerint Petőfi méltatlan és méltatlan-kodó kritikusaiknak jelentékeny hányada nem volt gazember: számosan közülük teljes szívvel küzdöttek végig a szabadságharcot. Csak a zseninek szóló irigységről lett volna szó tehát? Ez sem igaz. Inkább az a dolog lényege, hogy Petőfi olyan gyökeresen újat hozott mind költészetében, mind politikai nézeteiben, hogy azt nemcsak az ultrakonzervatívok, hanem a polgári fejlődés „mérésékeltebb” hívei is csak nehezen tudták felfogni-megemészteni. Így pl. első nagy irodalomtörténészünk, *Toldy Ferenc* elismeri Petőfi költői tehetségét, méltatja verseiben a kompozíció tisztaságát, az „affektáció” teljes hiányát és a hanyagsággá sosem fajuló könnyedséget, ám ugyanakkor ő is úgy találja, hogy költészete számos olyan oldalt mutat fel, „mely a művelt emberiség hajlamain kívül fekszik”. Láthatóan Vörösmarty nemesi reform-költészete Toldy eszménye, olyan stílusideál, ahonnan tekintve — az igényes kritikus mércéjén mérve — Petőfi képességei még jól észlelhetők, de korszakos újdonsága már nem. Nagy jelentőségű ezért *Eötvös József* bírálata, amely higgadt hangnemben abból indul ki, hogy Petőfi „népszerű a közönségnél, de nem népszerű kritikusaink nagyobb része előtt”, s ebből a kettősségből vonja le következtetéseit. Jó érzékkel állapítja meg, hogy miben rejlik az ok: Petőfi *népszerű a közönségnél, mert magyar*; nem népszerű kritikusaink nagyobb része előtt, mert kritikánk eddig minden művet egészen *idegen* szempontból s szabályok szerint ítélte meg”. Azaz: Eötvös már felfedezi Petőfi költészetének újdonságát a korábbi nemesi költészettel szemben, de még a *nemzeti* költészet csíráit látja verseiben elsődlegesnek (ezért is érzi szükségét, hogy mentegetőzve szóljon az „egyes kitételek póriasságáról”), holott a valóságos helyzet fordított, hiszen Petőfi a *népet* akarta uralkodóvá tenni költészetünkben (ismert politikai konzekvenciáival együtt), s így teremteni egységes nemzeti költészetet. Itt mindenestre az előrelépést kell értékelnünk. Petőfi plebejus forradalmisága és a nemesi reformnemzedék törekvései majd 1848 márciusa után válnak el egymástól. Akkor, amikor pl. *Wesselényi Miklós* is aggodalmaskodva írja majd Kossuthnak a Nemzeti dal elhangzása után: „könnyen megeshetik, miszerint (a falusi szegénység) azt értendő rajta, hogy sem megjei, sem földes-úri előljáróinak az eskü kimondása után többé ne engedelmesskedjék”.

Nem hiányoztak, természetesen, a szűkebb szakmai-baráti közösség, elsősorban *Arany János* értő megnyilatkozásai sem (l. verses és próza levelezésüket!). Am a barátság hangjai közt már 1848 előtt fel kell figyelnünk az olyan üdvözlésekre, amilyenekkel pl. *Lisznay Kálmán* traktálja Petőfit:

Lelkemadta-teremtette
Kunfia!
Verjen meg lángcsókjaimnak
Zápora...

Ez a vállveregető pajtáskodás, ez a mimelt hetykélkedés már a szabadságharc bukása utáni időszak Petőfi-epigonjainak „költői” gyakorlatát vetíti előre. A költő tragikus halála után ugyanis hirtelen óriásit ugrik népszerűsége, s az ötvenes évek elejétől egész költőcsoport vallja magát követőjének. Mielátlan utódok ők, nekik köszönhetjük a Petőfi-arc máig ható torzképei közül talán a legelterjedtebbet. Azt hirdették ugyanis példaképükről, hogy ösztönös tehetség lévén „erejének megfeszítése nélkül”, „hevenyészve” alkotott; népiességét közönségességbe hajló népieskedéssel, provincializmussal tévesztették össze; a Felhők-ciklus fájdalmas vívódásaiból pedig csak a romantikus szélsőségeket lesték el.

E „hivatlan dúdolók elriasztására” Arany János is többször tollhoz nyúl (*Petőfi recept* címmel csattanós gúnyverset is szentel működésüknek), elsősorban azonban *Gyulai Pál* veszi fel ellenük a küzdelmet a kritika fegyvereivel. Ahhoz azonban, hogy a korabeli „bundagalléros vagy szűrös-gatyás magyarkodás ingere szülte” bírálatok gyakorlata helyére objektív mércét állíthasson, magának Petőfinek a költészetét kell megtisztítania a rárokodott szennytől. *Petőfi Sándor és lírai költészetünk* c. tanulmányában valóban szipogasztó képet rajzol a költő életéről, működéséről. Elhárítja a kicsapongó életformájáról költött legendákat, szól alkotásmódja jellemzőiről, s így arról is, hogy „azon könnyű versek nem éppen olyan fáradság nélkül pattantak ki fejéből, mint a nyomán induló lángészcsapat hiszi”. Gyulai felismeri, hogy Petőfi „Széptani nézetei szoros összefüggésben voltak politikai és erkölcsi elveivel”, s így az sem véletlen, hogy „igazi eleme” a népdal volt, amelyben nagyot és újat alkotott. A költő így „a népszellem géniuszává” válik nála, a nemzeti költészet kibontakoztatójává. Ugyanakkor a forradalmár Petőfit Gyulai már nem érti meg, s radikális eszméit „kifejletlen világszemlélettel” magyarázza. Gyulai kortársa, *Salamon Ferenc* már szinte tévedésnek tartja, hogy Petőfi forradalmár is lehetett: „Sajnos — írja —, hogy kortársainak többsége őt inkább személyes szereplési hiúságából, szerfelett túlzó és türelmetlen politikai nézeteiből... elbizakodott dölyféből, könnyen fellobbanó indulatának nyers kíméletlenségéből... ítélte... Pedig mint műremekeiből kimutattuk, lelke mélyén a szemlélődés és a csendes hangulatok embere.” Az ugyancsak kortárs *Erdélyi János* lélektani magyarázathoz nyúl: elismeri Petőfi újdonságát is, egyetemességét is, de úgy ítéli, hogy „Ami a nagy élet igazságait, az eszméket illeti, őt is érte ama sebes léghuzam, mely az akkori nemzedéket gyorsabb vérűvé idegzette, olykor a beteg láznak is látható jeleivel fölviillanyozta.” Végül soron az ifjúság rovására írja Petőfi „nagy ellentmondásait”, s — éppúgy kimondatlanul, de ugyancsak észrevehetően, mint Gyulainál — Arany Jánost emeli fölébe: „Az üstökös fénye, csapongásai, való: igen megrendítik a néző lelkét, de a tengerek útját az állócsillag mutatja mégis.”

1867, a kiegyezés után új lendületet kap a Petőfi-kritika: megalakul a *Petőfi Társaság*; *Palágyi Menyhért* és *Abrányi Emil* szerkesztésében létre jön a *Koszorú*, ill. *Ferenczy Zoltán* és *Csernátony Jakab* gondozásában a *Petőfi Múzeum* c. folyóirat, mindkettő a költő életművével kapcsolatos kutatások célzatával. Ugyancsak ekkortájt formálódik ki Kolozsvárt *Meltzl Hugó* egyetemi tanár lelkes „petőfiánizmusa” által inspirálva az a tanítvány-csoport, amelynek egyik nevezetes tagja a fentebb már említett *Ferenczy Zoltán*, a háromkötetes, sokáig legalapvetőbb forrásmunkaként szolgáló nagy *Petőfi-életrajz* szerzője; másik pedig *Endrődi Sándor*, aki *Petőfi napjai a magyar irodalomban* címmel a másik fontos forrásmunkát nyújtotta. Petőfi életének-életművének ez a szinte kultikus tisztelete némiképpen a kiegyezést az irodalom terén előkészítő Gyulai és köre ellenére kap szárnyra. Mindez azonban korántsem a forradalmár Petőfi szellemének idézését jelenti. Így pl. *Jókai*, az 1876-ban megalakuló *Petőfi Társaság* leendő első elnöke, a készülő *Petőfi* Diszkiadás terveréről szólva maga is arról ad számot, hogy — „nemzeti gyűlölet” újraeléledésétől tartva — ellenzi az Ausztria- és Habsburg-ellenes versek közlését: „Vannak e költemények között olyanok, amelyek tündökölnek a nemzeti gyűlölettől! Arzenikum, amely oxigén között lángol! Némelyik olyan, hogy amikor Leviathant ledobták az égből, a pokolig leérve, nem énekelhetett nagyszerűbbet. Egy-egy kincs a költészet *Ambroser Sammlungjában*. És én azt mondtam: ássuk el ezeket a mi kincseinket, hiszen ezeknek fénye gyújtani képes!... Az oltárról loptam el ezt a lángot én magam, hogy fel ne gyűjtse a templomot. Valóságos vandalizmus volt: a *Nibelungen* kincsei a *Rajnába* dobva. Gyilkos voltam, több: censor voltam! — De nem! Fajgyűlöletet hirdetni még egy *Petőfinek* sem szabad.” Jellemző kettősséget mutat az

1870-es évek elején Arany László *A magyar politikai költészetéről* c. tanulmánya is, amikor Petőfit említi. Egyfelől tárgyilagosan állapítja meg, hogy Petőfi költőink között „az egyetlen forradalmár és egyetlen európai demokrata Batsányi óta”; másfelől kifejti, hogy „A költészet nem az *exigenciák tudománya*” (mint Kossuth szerint a politika), s „a legrosszabb politikának is lehet kitűnő politikai költője. Meglehet — folytatja —, hogy megróvjuk, kivált mai utólagos bölcsességgel, azt a túlzó politikát, melyhez Petőfi csatlakozott, de nem tagadhatjuk el, hogy azok az *érzelmek*, amiket ő hangoztat, a nemzetnek egy jelentékeny részét egykor áthatották, hogy ő maga is érezte azokat, s őszintén és igazán mondta el saját érzelmeit.” Nem kétséges, hogy ez az okfejtés sem jut messzire a Gyulai-iskolától: a liberális gondolat Petőfi forradalmiságát nem képes politikai realitásként elfogadni. A kiegyezés korának csak egyetlen olyan alakja van, aki Petőfinek, a republikánus forradalmárnak mint politikusnak is igazat ad: *Vajda János. Egy honvéd naplójából* c. visszaemlékezésében Petőfi elpusztulását tekinti a szabadságharc egyik legnagyobb veszteségének, majd megállapítja, hogy „ő volt a legszélsőbb ellentéte azon szellemnek, mely a jelenlegi ivadék sajátja, s a gondviselés szeretetteljes áldásának tekinthető, hogy megkímélte őt élni egy olyan korszakban, mely őt bizonytalannal a meghasonlás, örület örvényébe sodorta volna.” Vajda tehát, szemben a korabeli kritika különféle árnyalataival, amelyek mind a vélt bölcsesség piederstáljáról tekintenek Petőfi „szertelen túlzásaira”, nem mentségeket keres számára. Inkább arra használja fel a költő következetes republikánizmusát és jelleményeit, hogy megmérje rajtuk saját kora törpeségét. Olyan állásfoglalás ez, amely már Ady felé mutat előre.

Ady 1910-es *Petőfi nem alkuszik* c. tanulmánya korán érkezett forradalmárként, egyben önmaga szerencsétlen sorsú költő elődjeként látta Petőfit. „Petőfi azt hitte — írja —, hogy az ő sötét, kis Magyarországa nagyságosan végigcsinálhatja Franciaország minden világrengető megmozdulását; két-három forradalom eseményét és tanulságát akarta ráhúzni arra a kis országra, mely igazában forradalmat se akart. Siratnivaló komolysággal s bolond-szép buzgalommal játszotta Pesten a jakobinus vezér szerepét Petőfi.” Ady ezután — Vajdához hasonlóan — a saját korát veszi célba: „Az a magyarság, mely övének exhumált porai fölött cifra püspökkel mondat cifra beszédet, gyalázatosan bánt vele akkor is. Akkor sem volt képes, ma sem az, Petőfit látni, szeretni, hálásan dicsőíteni olyanként, amilyen. Lehúzza magához, befogja kicsinyes érdekeinek ígás szekerébe, mert mégsem bánhat el úgy vele, mint Heinével Németország.”

Szemben Adyval, a Nyugat-nemzedék többi tagjának Petőfivel kapcsolatos álláspontja meglehetősen ellentmondásos. A sort 1906-ban *Kosztolányi* nyitja meg, aki tűnődve figyel fel egy sajátos jelenségre: „A szocialista dalkörök komor lelkesedéssel, szélesre tátott szájjal éneklék a jövő himnuszát annak a hősnak a szobra előtt, aki egy félszázad előtt oly ügy szolgálatában esett el, melynek ők ma esküdtek ellen-ségei.” A kibontakozó magyar munkásmozgalom tehát — amelynek céljait Kosztolányi láthatóan nem ismeri közelebbről — megbecsüléssel fordul Petőfi alakja felé. Kosztolányit — mint írja — ez a jelenség csak annyiban érdekli, hogy újabb bizonyíték arra: minden kor ifjúsága örök eszményképének fogja tartani Petőfit, aki — folytatja — „a magyar faj legnagyobb álmodója s a magyarság legtüzesebb, leg-rajongóbb dicsőítője. Pedig — teszi hozzá — „az ő vérmérséklete korántsem hasonlított a magyar népehez... A vérben, tüzeben túl sok szenvedélyesség, szláv lobogás égett... A magyar bonhomiót, a tépelődést, a lelkiismeretességet, a mi fő jellemvonásainkat Petőfi sohasem ismerte s ha csak szerét ejthette, mint nyárspolgári tulajdonságokat, különös kedvvel gúnyolta ki.” Politikai nézeteiben sem volt sajátosan hazai alkatú — folytatja ellentmondásokban gazdag gondolatmenetét —, hanem „européer”: ez okozta, hogy előbb-utóbb összeütközésbe került a korlátolt környezettel. Befejezésül Kosztolányi a Gyulai-iskola által már megfogalmazott Petőfi—Arany ellentéthez érkezik meg: „Arany a legnagyobb magyar költő. Petőfi pedig a magyaroknak legnagyobb költője.” *Hatvany Lajos* 1908-as Petőfi tanulmányában, amelyben már megálmodja későbbi impozáns gyűjteményét, az *Így élt Petőfi-t*, ugyancsak ellentmondásos képet rajzol. Egyfelől elismeri a költő páratlan tehetségét, s nemes indulattal szól arról, hogy „ezt a fájdalomkban és megáztatásokban lázadóvá edzett, megrázóan igaz emberi pályát” hamis magyarázó „cicomás legendára” váltották; másfelől — a korban divatos s Ady említett tanulmányában is fellelhető pszichologizáló módszerrel — abszolutizálja Petőfi „siralmas kamaszkorának” hatását. Így egy kissé az entellektüel fölényével tekint „a mindvégig fejlődő, de soha ki nem fejlett” költőre, „akinek, minden iparkodása ellenére, sohasem sikerült műveltség-hiányait pótolni; aki politikai és elméleti kérdésekben sohasem jutott el zavaros általánosságok fölé; akinek ítélete még az irodalomban is olyan bizonytalan volt, hogy a semmibevevett Goethe fölé magasztalta Heinét, s Bérangert, mint a világ legkülönb lírikusát állította még Heine fölé is... s aki szertelen szeszélyének sistersgő

játékait elmélkedő elmélyedéssel tévesztette össze, csak ritka, felséges perceiben lehetett az, akinek lennie rendeltetett: hatalmas ön maga.”

A Kosztolányi-cikkben már tapasztaltuk, hogy a Gyulai megpendítette Arany—Petőfi ellentét a Nyugat-nemzedéknél ismét napirendre került. Teljesen ennek jegyében fogalmazódik meg Babits 1910-es tanulmánya, a *Petőfi és Arany*. Babits igaztalan indulttal szól Petőfiről (noha tájlrírját igen nagy elismeréssel említi). „Mindnyájan tudjuk — írja —, hogy szociális világnézete mennyire korlátolt és naiv, demokrata és nyárspolgári. Erkölcsi világnézete és ami több, élete teljesen az uralgó erkölcs alapján áll — önkénytelen, erőltetés nélkül. Esztétikai ízlése éppoly korlátolt és naiv. Szét kell tehát rombolnunk azok ábrándjait, akik Petőfiben a mai forradalmár-költők rokonát akarnák látni: ilyesmiről szó sem lehet oly költőnél, aki maga a megtestesült egészség.” S „a nyárspolgári élethez hozzátartozik, hogy a fiatalság kitombolja magát. Petőfit, akit már eleve mint kivételesen jó fiút ismerünk meg, élete végén mint kitűnő férjet és boldog apát látjuk viszont, akit a legkiáltóbb forradalmi szereplésekbe voltaképp lázas véralkatú neje ingerel bele.” Arany — folytatja okfejtését Babits — merőben más; és „határtalanul modernebb”: költészetében egy-egy képzet makacsul visszatér”, s teli van „titkolt sebekkel, melyek minden időváltozáskor megújulnak”. A „Hamlet-lelkű, habozó, félnék Aranyánál, a *faculté maitresse*’ valami előkelő szenzibilitás; lírája sem közvetlen benyomásokat ad, hanem emlékekből táplálkozik és diszkrétan fátyolozott líra”. Innen van, hogy „Arany kifejezőmódja egyáltalán nem egyszerű, mint Petőfié... S alig van sora, mely ne viselné magán az egyéni látás és stílus kettős bélyegét.” Ebből az összevetésből kerekedik ki azután Babits híres paradoxona: „Petőfi nyárspolgár a zseni álarcában, Arany zseni a nyárspolgár álarcában.” Nem kell magyaráznunk az összevetés igaztalan voltát, de talán azt sem, hogy voltaképpen nem is Aranyról és Petőfiről van szó: a fiatal Babits a maga ízlés-arisztokratizmusa magasából a nagy ellenfél, a forradalmár Ady esztétikájával vitatkozik itt.

Figyelmeztetünk kell azonban valamire. Arra, hogy a Petőfi-kép — századunk kataklizmáinak és elgondolkodtató tanulságokkal terhes történelmi eseményeinek hatására — korszakokként módosul egyazon bíráló ízlés- és szemléletvilágában is. Így pl. Babits a Petőfi-centenárium 1923-as ünnepségeit idéző *Petőfi koszorú* c. versében már felháborodott tetemrehívást intéz a költő Horthy-korszakbeli megamisítoíhoz:

*Hol a szem, szemével farkasszemet nézni?
Ki meri meglátni, ki meri idézni
az igazi arcát?*

Kosztolányi a 30-as években írt esszéiben mint egyik legnagyobb nyelvművészünkkel foglalkozik Petőfivel. Hasonló *Németh László* példája is. Pályája egy szakaszán — a „mélymagyar—hígmagyar” elmélet alkalmazásával — szerencsétlenül és kárt okozóan eleveníti újjá az Arany—Petőfi ellentétet, későbbi tanulmányában (*Mit veszítettünk benne?*) azonban már úgy értékeli, hogy korai halála korszakosan kihatott egész irodalmunk fejlődésére, s mintegy fél évszázadra meg is akasztotta.

Napjaink Petőfi-képe tulajdonképpen a két világháború közötti időszakban alakul ki, akkor, amikor a fasizmus kényszerítő nyomása alatt, minden eddiginél nagyobb szükség támad a múlt segítő példaképeinek megelevenítésére. Terjedelmes és nagy gondolati súlyú művek születnek ebben a periódusban, amelyeknek bemutatása ennek a cikknek a kereteit meghaladja. Ezeknek, valamint a máig terjedő negyedszázadban születetteknek ismertetésére lapunk következő számában kerítünk sort.

Szapannos Balázs

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkássága elismeréseként *Balázs Miklósnénak*, az Országos Széchényi Könyvtár személyzeti vezetőjének a MUNKA ÉRDEMREND bronz fokozata kitüntetés adományozta.

A művelődésügyi miniszter nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismeréseként *Börcs Gyulának*, az Egyetemi Könyvtár raktárkezelőjének a KIVALÓ DOLGOZÓ kitüntetés adományozta; *dr. Takács Menyhértet*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezető-helyettesét DICSÉRETBEŒN részesítette.

A Petőfi-évforduló kiadványai

A KINCSKERESŐ szerkesztősége 4000 példányban Petőfi-számot adott ki. A sok verset tartalmazó, igen színvonalas szám többek közt Csoóri Sándor, Dienes András, Fekete Sándor, Illyés Gyula, Jókai Mór, Juhász Ferenc, Kosztolányi Dezső, Tüskés Tibor írásait közli. A folyóirat közismert és kedvelt rovatai a különszámban is megtalálhatók: az „Édes anyanyelvünk” Petőfi rimművészetével (Kosztolányi), prózájának egyszerűségével (Ferenczy Géza); a „Testvérműszak” Petőfi és a zene viszonyával (Tüskés Tibor); a „Kislezikon” pedig Petőfi kortársaival foglalkozik.

PETŐFIRE EMLÉKEZÜNK címmel tartalmas, jól használható helytörténeti kiadványt jelentetett meg a Pest megyei Könyvtár Simon István bevezetőjével, Boros Pál szerkesztésében. A nyomtatásban kiadott, illusztrált füzet a Pest megyében írott, vagy a megye valamely részéről szóló Petőfi verseket közli; ezenkívül kronológiát is ad a költőnek (és családjának) itteni élettrajzi eseményeiről; végül annotált bibliográfiát közöl, mely a Pest megyei kapcsolatok irodalomtörténeti feldolgozásait veszi számba. A füzetet szerzői és földrajzi mutató, valamint a Petőfi nevét viselő, megyei intézmények felsorolása zárja.

PETŐFI ÚTJAIN Veszprém megyében a címe annak a sokszorosított kiadványnak, amelyet a Veszprémi Megyei Könyvtár adott ki az évfordulón. A szerző, Kőnczöl Imre a költő tíz utazásán kalauzolja el az olvasót, megbízható forrásnak Petőfi feljegyzéseit s a kortársak vallomásait tekinti, bizonytalan helyzetekben pedig következtetéssel próbálja kideríteni a valóságot. Ezzel a módszerrel legendákat, megalapozatlan hagyományokat is szétoszlat. A megye ilyenekre nem is szorul, mert Petőfi pápai korszaka és István öcse várpalotai tar-

Andraskó Károly fametszete

tozkodása következtében sok hiteles emléket mondhat magáénak.

AZ ÉVFORDULÓ alkalmából kiadott és a korábbi Petőfi-irodalom népszerűsítésére röplap-bibliográfiát jelentetett meg jól ismert kis bibliográfia sorozatának 52. számában a székesfehérvári SZMT könyvtár. Az Egri Megyei Könyvtár kiállítására kibocsátott könyvjelző-meghívóin Petőfitől és Petőfiről közöl idézeteket.

AZ UNESCO FEATURES c. kiadvány idei első száma közli Keresztury Dezsőnek Petőfi Sándorról írott megemlékezését. A kulturális világszervezet kéthetenként, sokszorosításban megjelenő híradója — melynek célja, hogy a világsajtót és a rádiós, valamint televíziós szervezeteket kulturális anyagokkal lássa el — Keresztury Dezső kis tanulmányával méltón járul hozzá a Petőfi emlékév nemzetközi megünnepléséhez.

MIT OLVASNAK A PEDAGÓGUSOK? címmel Tánzos Gábor számol be a Valóság 1973. évi második számában a Fővárosi Pedagógiai Intézet reprezentatív felméréséről, amely 1400 általános iskolai, illetve középiskolai nevelőre terjedt ki. A beszámoló szerint a fővárosi és a vidéki pedagógusok tekintélyes hányada — a legtöbb magyartanár — lépést tart a hazai és külföldi modern irodalommal, maradandó olvasmányélményként a világirodalom nagyjait nevezi meg. Sokan vannak azonban közöttük olyanok, akiknél a lektűr (városban) s a romantika (vidéken) még mindig a legvonzóbb olvasmány.

Ugyanebben a Valóság számban található Pásztor Emil: Ifjúságunk humán műveltségének hiányai c. tanulmánya is, melyben elsőséves magyar szakos főiskolai hallgatókhoz intézett kérdésekről s a rájuk kapott válaszokról számol be igen tanulságos tények föltárásával.

A történettől az elméletig

Az irodalomtudomány újabb könyvei

Minden hónap meghozza a maga irodalomtudományi termését, egy-egy könyvet, s pár hónap alatt ezekből a könyvekből irodalmi kultúránk, elméleti tájékozódásunk mai horizontja is kibontakozik. Ez a tájékozódás, ez a horizont — még egy éves szakaszt tekintve is — gazdagnak és változatosnak mondható. Az *irodalomkritikáról kibocsátott* minapi *állásfoglalás*, amelyben a párt Központi Bizottsága mellett működő Kultúrpolitikai Munkaközösség fejtette ki értékelő nézeteit, maga is kritikai életünk fejlődését állapította meg. „A művészetkritikának a hatvanas évek elején mutatott fellendülése — hangoztatja az állásfoglalás — összefüggött azzal a fejlődéssel, amely — az ország és a művészeti élet eredményes konszolidációja alapján — a magyar költészetben, prózairodalomban, majd a színház-, film- és zeneművészetben végbe ment. A marxista művészetkritika, lépést tartva a társadalom mozgását színvonalasan tükröző művészi folyamatokkal, felkarolta a szocialista tendenciákat, reális értékrendet alakított ki, vállalkozott az élő művészet áramlatainak, belső összefüggéseinek orientáló feltárására, a kortárs művészet irányzataiból levonható esztétikai általánosításokra.”

Az állásfoglalás ezt elsősorban az irodalomkritika területén állapítja meg (még mielőtt elemezni kezdené a kritikai életben tapasztalható hiányosságokat). De talán nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy *a fejlődés jellemzi* általában az elméletet, az irodalom ügyéről való gondolkodást, s ezért nemcsak az irodalomkritikát, hanem az irodalomtörténetírást és az irodalomelméletet is. A könyvek, amelyekről imént beszéltünk, erről a fejlődésről tanúskodnak.

A történelem nyomában

Az elmúlt hónapok irodalomtudományi könyvtermése jórészt történeti témákkal foglalkozik: irodalmunk évszázadokban mérhető történetét követi nyomon. S nemcsak az irodalomtörténeti monográfiák, hanem a tanulmánykötetek egy része is. Így mindenekelőtt Kardos Tibor tanulmányainak gyűjteménye: az *Élő humanizmus* című kötet. Kardos Tibor a budapesti egyetemen az olasz nyelv és irodalom professzora, akinek hatalmas érdemei vannak a magyar humanista irodalom gondozásában is. Munkásságának eme kettős érdeklődése, kettős kötődése szabta meg tanulmánykötetének arculatát. Könyvében, amely négy évtized írásaiából válogatott, az olasz és a magyar irodalomról, elsősorban *a reneszánsz nagy alkotóiról* és műveiről találunk írásokat. Az itáliai kultúrát ezúttal Dante, Petrarca, Boccaccio, Leonardo, Machiavelli és Campanella portréja, a magyart Jannus Pannóniusról, Hunyadi Mátyásról, Balassi Bálintról, Zrínyi Miklósról és Berzsenyi Dánielről szóló írások képviselik. Kardos műveinek nagy erénye, hogy választott témáit mindig európai összefüggésekben látja és ábrázolja, s hogy magyar irodalmi hősei mögé is — hasonlóan a reneszánsz festők technikájához — felrajzolja a korabeli nagyvilág gazdag hátterét.

Baróti Dezső, az *Írók, érzelmek, stílusok* című könyv szerzője ugyancsak a régebbi magyar irodalom tudós kutatói közé tartozik. Csakhogy az ő területe és témája, *a magyar felvilágosodás*, az az áramlat, amely nemzeti irodalmunk újjászületését bontakoztatta ki. Erről a korról adnak képet azok a tanulmányok, amelyek a hazai felvilágosodást, a rokokó és biedermeier ízlést, illetve Dugonics András, Bessenyei György, Szentjóni Szabó László, Dayka Gábor, Csokonai Vitéz Mihály és Fazekas Mihály alakját, műveit világitják meg, s helyezik el az eszmeáramlat európai térképén, a felvilágosodás egyetemes jelenségei között. Baróti Dezső nagy erénye az érzékeny műelemző hajlam, amellyel a régi alkotók és művek fölé hajol. Két évszázad távlatából kelti életre az egykori érzelmeket, emberi fájdalomakat, s hatalmas nyelvészeti, stílustörténeti felkészültséggel vizsgálja a műveket. Ezeket a tudósi erőnyeket azonban nemcsak a régi magyar irodalom gondozása során kamatoztatja, hanem Radnóti-tanulmányaiban is, amelyekben ifjúságának jó barátjáról szól igazán érdekesen. Ezeknek a tanulmányoknak forrásértékük van, a Radnóti-kutatás számára megkerülhetetlenek.

A tizenkilencedik század magyar irodalmának és művelődésének merőben új szempontú feldolgozását adja Pándi Pál hatalmas, kétkötetes monográfiája, a „Kísértetjárás” Magyarországon, amely azt vizsgálja, hogy a század szocialista eszméi, az „utópista” szocialisták gondolatai milyen utat tettek meg hazánkban. Pándi vállalkozása valóban újszerű, művelődésünk egy meglehetősen homályban maradt övezetét deríti fel. (Még akkor is, ha a téma nem volt teljesen ismeretlen, Komlós Aladár és Lukács Sándor tevékenysége következtében.) Hatalmas anyag birtokában, a múlt század első felének teljes magyar művelődését (irodalmát, tudományosságát, útirajzeit, ideológiai, politikai jellegű munkáit) számon tartva dolgozza fel a témát, követi nyomon Owen, Saint-Simon, Fourier, Lamennais, Sismondi és társai gondolatait Bölöni Farkas Sándor, Eötvös József, Pulszky Ferenc, Széchenyi István, Kosuth Lajos, Kemény Zsigmond és végül Petőfi Sándor (akinek gondolkodásával a hatalmas monográfia teljes második kötete foglalkozik) műveiben, állásfoglalásaiban. Vagyis a korabeli Európa és Magyarország találkozását rajzolja meg.

Pándi könyve a magyar marxista irodalomtörténetírás kiemelkedő eredménye és sikere. Egyrészt koncepciójának kielélt és következetes természete miatt; másrészt érvelésének anyagi fedezete, a megmozgatott és felhasznált irodalomtörténeti-művelődéstörténeti tények gazdagsága következtében. S e két tulajdonsága voltaképpen szervesen összefügg: a történeti gondolatot, a tudományos koncepciót szinte a mozgósított anyag maga alakítja ki. Amely így azt is bizonyítja, s ez volt a történetíró távolabbi célja is, hogy a szocialista eszmék hagyományosan jelen vannak a magyar kultúrában, hatnak a gondolkodókra és az állásfoglalásokra. Pándi monográfiájának ezért nemcsak magyar irodalomtörténeti, hanem egyetemes eszmetörténeti jelentősége is van: a szocialista ideológia történetének is egy fejezetét dolgozza ki.

Ugyancsak a tizenkilencedik század irodalmi fejlődésének egy igen fontos eszmetörténeti kérdése kap feleletet Komlós Aladár tanulmánykötetében, amely a *Vereckétől Dévényig* címet viseli. Komlós az újkori magyar művelődést egy alapvető eszmetörténeti dilemma rendjében helyezi el. Ez a dilemma magyarság és európaiság egymással vitázó és kiegyenlítődést kereső áramlatai között keletkezett. „A kérdés az — állapítja meg a tanulmányok tudós szerzője —, hogy mennyiben legyünk magyarok s mennyiben európaiak...” Ez a dilemma ölt alakot a nemzeti bezárkózás és kitarulkozás, a 48-as függetlenségi politika és a 67-es kiegyezés, a nép-nemzeti elv és a „kozmpolitizmus”, a hagyomány és az újítás, „Verecke” és „Dévény” ellentéteiben. Komlós ebben a vitában a kiegyenlítődesre és a szintézisre adja szavazatát. S ez a szintézis jött létre szerinte a modern magyar irodalom forradalmában, Ady költészetében, Móricz prózájában, a Nyugat vállalkozásaiban. Ez a szintetikus irány, hangoztatja Komlós, a magyarság és az európaiság egyensúlyát valósította meg. És ebben az egyensúlyban egyaránt jelen van a nemzeti kultúra, a nemzeti jelleg elve, s jelen van az európai igény, a korszerű irányzatok és az egyetemes, haladó mozgalmak felé forduló tájékozódás. A kötet további tanulmányai azt fejtetik, hogy a múlt század vagy a századforduló, illetve a modern kor iróinál (pl. Vajda János, Reviczky Gyula, Komjáthy Jenő, Igunotus, Schöpflin Aladár, Füst Milán és mások munkásságában) miként érvényesül a szintézisre törekvés elve, az egyensúly igénye, a magyarság és az európaiság közös gondolata. És mivel ez a gondolat ma is időszerű, Komlós irodalomtörténeti tanulmányai mai vitáinkban, mai tájékozódásunkban jelennek biztos és hasznos szempontokat.

A könyvek egy másik része: kritikák válogatása, az élő irodalommal foglalkozó tanulmányok kötebe. Bennük ölt alakot az a fejlődés és az a gazdagodás, amelyről a párt kritikai állásfoglalását idézve beszéltünk az előbb. Valóban elmélyült az élő irodalommal való foglalkozás, változatosabbak lettek az élő irodalmat vizsgáló módszerek. Mióta a Tóth Dezső szerkesztette *Élő irodalom* című tanulmánykötet 1969-ben kiadásra került, megnövekedett a kortárs eredményeket gondozó, értelmező és magyarázó igény. Az alkalmi bírálatok mellett egyre több az elmélyült kritikai tanulmány, a tudományos komolysággal dolgozó műelemzés, az írói pályát és életművet marxista módon felmérő s megítélő nagyobb tanulmány. Összefügg ez azzal is, hogy az utóbbi évek irodalomtörténetírása és kritikája tisztázta megnyugtató módon pl. Németh László, Kodolányi János, Weöres Sándor és mások irodalomtörténeti helyét. A megjelent és most olvasott új kritikai kötetek is általában a kortárs írók történeti helyének s a kortárs-művek általánosabb értékének kijelölésére tesznek kísérletet.

Így Pándi Pál, akinek imént ismertetett irodalomtörténeti monográfiáján kívül egy másik könyve is megjelent: a *Kritikus ponton* című gyűjtemény, amely az utóbbi másfél évtizedben írott tanulmányaiból, bírálatáiból válogat. Pándi új irodalmunk legszorgalmasabb és legtevékenyebb kritikusa, aki a felszabadulás óta kísérő figyelemmel az új magyar irodalom eredményeit. Alkattánál fogva kritikus, aki (irodalomtörténetírói munkásságát kiegészítve) mindig irodalmunk sűrűjében élt, szerkesztőségben dolgozott, műhelyeket vezetett (a kritikákat termő időszakban az Új Írás, a

Népszabadság és a Kritika szerkesztője volt). Könyvéből a kortárs magyar irodalom széles körű panorámája bontakozik ki, Pándi sorra hallatta szavát az évtized művelődési vitáiban, szerepe volt a kultúrpolitika döntéseiben, és sorra értékelte a megjelent műveket: időtálló értékeket és vitákat keltő írásokat. Gyűjteményében most Benjámin László, Csurka István, Darvas József, Déry Tibor, Fejes Endre, Gyurkó László, Hernádi Gyula, Illés Endre, Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Kodolányi János, Ladányi Mihály, Lengyel József, Németh László, Sarkadi Imre és Vas István műveiről olvassunk. Tájékozottság, az irodalom iránt megnyilvánuló szenvedélyes érdeklődés és elvi határozottság jellemzi ezeket az írásokat.

A kortárs irodalommal foglalkoznak Lengyel Balázs írásai is, amelyek *Hagyomány és kísérlet* című könyvében olvashatók. Lengyel Balázs nagy műveltségű és tájékozott kritikus, akít éppen a könyvének címébe foglalt kettősség érdekel. Vagyis az, hogy az irodalmi örökség és az újítás milyen módon hat irodalmunkban. És általában azt az írot becsüli, akinek munkásságában hangsúlyos szerepet kap a kísérletezés, a műfaji, szemléletbeli, formai újítás mozzanata. Tanulmányaiiban ezért elsősorban azokkal az írókkal foglalkozik, akiknél szerepet kapott az *irodalmi modernség indítása*, a kortárs európai irodalom példája és sugallata. Így Füst Milánról, Kassák Lajosról, Weöres Sándorról, Kálnoky Lászlóról, Pap Károlyról, Ottlik Gézáról, Mándy Ivánról és Örkény Istvánról olvassunk. Lengyel elsősorban műveket elemez, verselemzéseit (pl. Szabó Lőrinc verseinek szövegmagyarázata) érzékeny hallásról és biztos poétikai tájékozódásról vallanak. Verselemzéseiben és íróportréiban az esszéíró érényei: a kísérletező kedv, az átélőkészség és az árnyalt, írói stílus öltetek alakot. Lélektani érzékében, elemző hajlamában és a költészet iránt megnyilvánuló érzékenységében Lengyel Balázs tanulmánykötete feltétlen nyereséget jelent.

Ha Lengyel az írói személyiség öntörvényű világa és rejtett örvözei, a műalkotás belső törvényei, strukturális rendje iránt érdeklődik, Kiss Ferenc az *író közösségi elhelyezkedésének ügyére*, a művek és az adott társadalmi valóság sokoldalú kapcsolatára figyel. Ezt igazolják első tanulmánykötetének, a *Művek közéről* című könyvnek tanulmányai. Kiss rendkívül ökonómikusan szerkesztette meg kötetét, csak azokat az írásait vette fel egyébként bőséges terméséből, amelyeknek hangsúlyos mondanivalójuk, az *író és a társadalom* kapcsolatának természetére utaló értelmük van. Kosztolányi Dezsőről, Tóth Árpádról, József Attiláról, Radnóti Miklósról, Illyés Gyuláról, Benjámin Lászlóról, Juhász Ferencről és Nagy Lászlóról szólnak esszéi, tanulmányai. S ezek az elemzések valóban az alkotó egyéniség és a társadalom kölcsönöségét derítik fel, nagy érzékenységgel a művek közösségi jelentése, nemzeti mondanivalója iránt. Kiss Ferenc új módon tudja látni és láttatni irodalmunk hőseit, s valóban „közéről”: az alkotó folyamat titkainak biztos értése és magyarázata révén veszi szemügyre a műveket. Tanulmányai az olvasás „művészetébe” jelentenek érdekes és igényes bevezetést.

A mai (és részben a klasszikus) irodalom egy külön területét: a drámai irodalmat és a magyar drámák színházi sorsát pásztázza végig Dersi Tamás könyve: a *Thália magyarul tanul*. Dersi gyakorló színikritikus, aki az Esti Hírlap hasábjain és más lapokban, folyóiratokban rendszeresen figyelemmel kíséri a klasszikus és a modern magyar dráma útját. A klasszikusok közül Krúdy Gyulát, Tersánszkyt, Madáchot, Vörösmartyt, az élő kortársakból Örkény Istvánt, Dobozy Imrét, Illyés Gyulát, Szakonyi Károlyt, Gyurkó Lászlót mutatja be. Általában a dráma műfaji és technikai változatai érdeklik, különösen azok a modern eljárások, pl. a drámai parabola, a groteszk vagy a dokumentumjáték, amelyek az elmúlt évtizedben nyertek polgárjogot a magyar irodalomban és a magyar színpadon. Friss hangon szóló, fúrge tollal irt beszámolóí jó, sőt izgalmas bevezetést adnak annak, aki az új magyar dráma természetét akarja megismerni, a nagy drámaíró egyéniségeket megközelíteni.

Ismét más területről: a határainkon túli magyar irodalom, nevezetesen a romániai magyar irodalom életéről és eseményeiről tudósítanak Méliusz Józsefnek, a Bukarestben élő magyar költőnek-írónak tanulmányai és cikkei. *Az illúziók kávéháza* című kötetben néhány hazai magyar íróról (pl. Kassák Lajosról és Déry Tiborról) szóló tanulmány mellett romániai magyar írókról és irodalomszervezőkről: Krenner Miklósról, Gaál Gáborról, Kós Károlyról és másokról olvassunk. Méliusz a romániai szocialista irodalom mestere, a régi *Korunk* gárdájához tartozik, aki szenvedélyes érdeklődéssel figyeli most is a szocialista irodalom életét. Írásainak, — irodalmi bírálatainak és tanulmányainak is — publicisztikai szenvedélye van, s ezt a szenvedélyt őszinte meggyőződés, termékeny gondolkodás és konok igazságkeresés táplálja. Új könyvében is ezzel a szenvedéllyel érvel a romániai magyar művelődés fejlődése mellett, a nemzetiségi kultúra haladó hagyományai és mai kiteljesedése érdekében. Ezt a célt szolgálják azok a publicisztikai jellegű írások is, amelyek egy-egy évfordulóhoz kötődnek, vagy a romániai magyarság kulturális intézményeiről nyilvánítanak véleményt.

Más tájak felé vezet: *a világirodalomra* pillant Szávai Nándor és Kristó Nagy István tanulmánykötete. *Az emberek és tájak*, Szávai könyve a francia irodalom, a francia racionalizmus vonzásában alkotó tudós arcképvázolatait közli, portrékat, amelyek a francia klasszikus és modern irodalom nagy alakjait, így Montaigne, Racine, Balzac, Stendhal, France, Verlaine, Proust, Rolland, Valéry és Giraudoux egyéniségét elevenítik fel, hozzák „emberközelbe”. Szávai nemcsak irodalmár, nemcsak esszéíró, hanem egyszerű tanár: tanulmányaiban is a pedagógus legjobb erőnei vannak jelen. S ha ő a jó tanár művészetét és irodalmat személyes közelségbe hozó módjával dolgozik, Kristó Nagy István, akinek tanulmányai, kritikái a *Regények, drámák, remények* című kötetben olvashatók, a tájékozott szerkesztő, s mindenre figyelő, széles horizonton otthonos kiadói szakember érdeklődésével és frissességével tevékenykedik. Szinte az egész kortárs világirodalmat végigpásztazza, s olyan írókról ad információt, akik nálunk még részben ismeretlenek. Különösen érdekesek a *kelet-közép-európai* irodalommal: a lengyel, szlovák, cseh, román és délszláv regény helyzetével és eseményeivel foglalkozó tanulmányai.

Az elmélet műhelye

Az irodalomtörténetírás és a kritika teljesítményeinek szemléje után foglalkoznunk kell azzal a munkával is, amely az irodalomelmélet és az esztétika műhelyében folyik. Ennek az elméleti érdeklődésnek éppen az a sajátossága, hogy a konkrét kutatások eredményeire épül, nem absztrakt töprengés, hanem az anyag, az irodalomtörténeti tények beható vizsgálata során leszűrt általánosítás. Vagyis az elmélet és a gyakorlat dialektikus egységének elvét képviseli.

Ilyen gyakorlati megalapozottságú elmélet jelenik meg például Sötér István tanulmányaiban, amelyek most *Az ember és műve* című kötetben kerültek az olvasó elé. Sötér irodalomtörténész, aki elsősorban a 19. század magyar irodalmával: Aranyval, Jókaiival, Keménnyel és Madáchcsal, a 48-as forradalom utáni korszak eszmétörténeti problémáival foglalkozik. És a történész gyakorlati munkájában alakította ki teoretikus elveit. Az új tanulmánykötet két elméleti területet ölel fel: a felvilágosodás és a romantika teoretikus megközelítését, valamint az *irodalmi korszak, a módszer és a stílus kérdéseit*. Sötér a történetiség és a visszatükröződés elvét vallja, s ezeket a fogalmakat kívánja árnyaltabban, pontosabban kidolgozni. Hatalmas anyag birtokában, a művek elemző megközelítése révén jut el általánosabb eredményeihez. A magyar (valamint a nyugat-európai és kelet-közép-európai) romantika részletes vizsgálata nyomán alkotja meg például azt a fogalomrendszert, amely közelebb vezet ennek a nagy jelentőségű irányzatnak a megértéséhez, s felrajzolja az irányzat világnézeti, módszertani és stílustörténeti jegyeit.

Sötér, amint a fentiekből már kitetszik, a művek sokoldalú elemzését végzi el, s éppen az elemzés révén tölti meg teljesebb tartalommal az irodalomtörténeti vagy esztétikai fogalmakat. S hogy maga a műelemzés milyen eredményekkel jár, azt *A Teremtés vesztese* című nagyszabású Bánk bán-tanulmánya érzékelteti, amely új összefüggésbe: *a felvilágosodás eszmerendszerébe* állítja Katona József klasszikus művét, s merőben újszerű megállapításokat tesz a dráma jelentéséről, tulajdonosságairól. Ezzel a tanulmánnyal is azt segíti elő, hogy teljesebb fényükben, tisztultabban szemlélhessük irodalmunk nagy klasszikus értékeit.

Ugyancsak az irodalomelmélet területén hoz új eredményeket Köpeczi Béla könyve: az *Eszme, történelem, irodalom*. Köpeczi az irodalmi mű eszmétörténeti jelentésének természetét vizsgálja, s azt kutatja, hogy az eszmék milyen módon jelennek meg először a történelemben, azután az irodalomban. Részletesen mutatja be azt, hogy az eszmét hogyan, milyen módszerekkel elemzi a polgári tudomány, illetve a marxista eszmétörténet és kritika. Majd azzal foglalkozik, hogy miként lehet egy irodalmi műből megismerni az író eszmei állásfoglalását, világnézetét. Számos példával illusztrálva mutatja be a világnézet felismerésének, „rekonstruálásának” lehetőségeit. Eközben tér rá arra a problémára, amelyet az irodalomtörténetírás és az esztétika a „realizmus diadalának” nevez. Ez a fogalom Engels nyomán vált közzelvé, aki Balzac műveit elemezve mutatta ki, hogy a társadalmi valóság realista ábrázolása végül is legyőzi az író konzervatív, reakciós világnézetét. Köpeczi számos érdekes kérdést vet fel és old meg, olyan kérdéseket, amelyekkel napról napra találkozunk az irodalmi művek jelentését, mondanivalóját kutató olvasó. Elméleti munkájának ezért nagy szerepe lehet az olvasási kultúra fejlesztésében is.

Végül Almási Miklós könyve: *A látszat valósága* is az elméleti irodalom körébe vág. Almási, aki Lukács György tanítványai közé tartozik, a lukácsi filozófia eszközeivel próbálja megoldani azt az ismeretelméleti dilemmát, amely a „látszat” és a „valóság” között keletkezett. „Könyvem célja — hangoztatja —: a marxi látszatelmé-

let rekonstrukciója, s ezzel egyfelől megkísérelni felfedezni a modern látszatjelen-
ségek filozófiai megalapozását, másfelől kritikusan áttekinteni a modern gondolko-
dás nemegyszer kétértelmű vívmányait." S ezzel az ő könyve is azt a célt szolgálja,
mint a két előző kötet: a korszerű marxista gondolkodás (és ennek következtében: a
korszerű irodalmi ítélkezés) alapjait kívánja kiépíteni, megerősíteni.

Varsányi Klára

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Almási Miklós: A látszat valósága. 1971. Magvető
Baróti Dezső: Írók, érzelmek, stílusok. 1972. Magvető
Dersi Tamás: Thália magyarul tanul. 1972. Magvető
Kardos Tibor: Elő humanizmus. 1972. Magvető
Kiss Ferenc: Művek közelről. 1972. Magvető
Komlós Aladár: Vereckétől Dévényig. 1972. Szépirodalmi
Köpeczi Béla: Eszme, történelem, irodalom. 1972. Akadémiai
Kristó Nagy István: Regények, drámák, remények. 1971. Magvető
Lengyel Balázs: Hagyomány és kísérlet. 1972. Magvető
Méliusz József: Az illúziók kávéháza. Bukarest, 1972. Kritérium
Pándi Pál: „Kísérletjárás” Magyarországon. 1—2. köt. 1972. Magvető
Pándi Pál: Kritikus ponton. 1972. Szépirodalmi
Sőtér István: Az ember és műve. 1971. Akadémiai
Szávai Nándor: Emberek és tájak. 1972. Szépirodalmi

A világirodalom legszebb versei és elbeszélései

A világirodalom örök szépségei vers-
ben és novellában Lator László, illetve
Domokos János válogatásában két, illetve
három kötetben jelentek meg. Mindkét
válogatásban valóban klasszikus szépsé-
gű versek és novellák keverednek aktu-
ális értékű versekkel, illetve elbeszélé-
sekkel.

A klasszikus fogalma már elejétől fog-
va magában foglalt két olyan tulajdonsá-
got, ami azután továbbra is állandónak
bizonyult: bizonyos régiséget és bizonyos
kiválóságot. A klasszikus verseket és el-
beszéléseket ma is úgy olvassuk, mint
egy kornak, egy népnek, egy egész fej-
lődésnek összegezőjét. A nyelvi és formai
kiválóság, példaadó tökéletesség jellemzi
őket. Nyelvi, formai, művészi befejezett-
ség hiányában a leglelkesebb költői meg-
nyilatkozásokat, sőt esetleg ragyogó te-
hetségűeket sem mondhatjuk klasszikus-
nak. Nos, a válogatásnak nem minden
darabja klasszikus. Valamilyen kompro-
misszumra való készség rakja egymás
mellé — mint mondtuk — az örök úti-
társak műveit és az aktuális érdekű és
fontosságú darabokat.

A nagy görögök lettek valaha a római
ifjúság első klasszikusai, nemcsak azért,
mert régiek, mert műfajukban tökélete-
sek és mert egész népüknek legteljesebb
kifejezői voltak, hanem mert példát is
tudtak adni a fiatalságnak. S így járult a
nevelő jelleg, az erkölcsi tartalom a klasz-
szikus fogalom gazdagodásához. Idővel
persze a görögök mellett a római arany-
kor szerzői is klasszikusokká váltak; őket
is olvasták és magyarázták az iskolák-
ban.

Az egyes népek külön irodalma is fel-
virágozott, s ahogy a római iskolák a gö-
rögök mellé a latinokat, akként helyezik
ma minden népnél a görög-római minták
mellé a nemzeti irodalom legelső példa-
képeit. A régiekkel párhuzamosan így
alakult ki mindenütt a nemzeti klassziku-
sok sora. Az újkor behát már nemcsak a
mindenütt elfogadott görög és római
klasszikusokat ismeri, hanem nemzeti
klasszikusok néven a hazai irodalmak
példaadó legjobbjait is. Ezek azért is
számítanak tökéleteseknek, példaadóknak
és nevelőknek, mivel legjobban emlékez-
tetnek az igazi, az eredeti, az ókori klasz-
szikusokra.

Tudjuk, hogy az ókorban, Periklész
vagy Augustus korában a műértőknek és
a műélvezőknek száma szűk és zárt körre
szorított. Ez a kör a francia és a né-
met klasszikusoknál is csak viszonylag,
csak módjával, csak alkalmilag szélese-
dett. Az irodalom fogalma Goethe óta
azonosult a világirodalom fogalmával, és
a nemzeti klasszikusok igazán csak akkor
nagyok és klasszikusok, ha népük géniu-
száért a világirodalomban is helytállhat-
nak.

Egy nép klasszikusai annak legigazabb
nevelői. Nem ők szállnak le a néphez, ha-
nem a népet emelik magukhoz, és együtt
és külön-külön megerősítik, megnemesi-
tik, megvilágítják, közelebb viszik a tel-
jes, a szép emberiség eszményéhez.

Négy évezred költészetéből állította
össze Lator László a világirodalom leg-
szebb verseinek gyűjteményét. A vers-
szerető olvasó majd újra és újra előveszi
őket, válogat bennük, újra és újra olvas-

sa őket. Lator László gyűjteménye nem törekedett irodalomtörténeti teljességre. De szép verseket gyűjtött egybe — kevésbé szépek mellett. Az előbbieket mindig újra megkivánt olvasmányaink maradnak. Az ősi sumér-akkád művészet énekei, a görög irodalom remekei, a latin lírikusok, a kínai és hindu költészet darabjai, a középkor, a reneszánsz, az újkor költői így válnak örök útítársainkká.

Az elbeszélések az ókortól a huszadik századig 73 elbeszélést, illetve novellát tartalmaznak. A régebbi korokból 13-at, a XIX. század elejétől napjainkig 60-at. A négyezer éves ógyiptomi *A paraszt panaszai*-tól így íveli át a világirodalmat a válogatás egészen Juan Rulfo mexikói író mai novellájáig.

A válogatásokon, különösen a kevésbé-sikerült elbeszélés-válogatáson vég nélkül lehetne vitatkozni. Vajon az antológiába került írók legjobb és legjellemzőbb munkáit kaptuk-e? Vajon mindegyik vers és elbeszélés méltó-e arra, hogy az antológiákban szerepeljen, vajon nem maradhatott volna el néhány legújabb író, s vajon miért hiányoznak többen az igazán nagyok közül is, például Babits legalább egyik csodálatos novellája miért nem került ide? De itt mi csak az antológiák fontosságát, értékét akarjuk hangsúlyozni, hogy a könyvtárosok a világirodalommal ismerkedő olvasók, az irodalmi színpadok tagjai és a versmondók figyelmét felhívhassák rájuk.

Katona Jenő

AZ ISMERTETETT MŰVEK

A világirodalom legjobb versei az ókortól a XX. századig. 1—2. köt. Európa, 89 Ft
A világirodalom legjobb elbeszélései az ókortól a XX. századig. 1—3. köt. Európa, 112 Ft

Petőfi szocialista brigád

rendezett ünnepséget a Ganz-MAVAG-ban az egyik szakszervezeti fiókkönyvtárral közös szervezésben. A Petőfi fiókkönyvtár és az ugyancsak Petőfi nevét viselő asztalos brigád már korábban szerződéses kapcsolatot létesített egymással, aminek eredményeként a brigád 16 tagjából 11 rendszeresen jár a könyvtárba. A Petőfi emlékműsor közös megrendezésére az indítékot a jubileum alkalmán kívül az is szolgáltatta, hogy a fiókkönyvtár ebben az évben tíz éves. (Az évfordulóra emléklap is készült.) Az

ünnepség házigazdájának tisztét a brigád vezetője vállalta — ezt a tényt a meghívón is jelezték —, s az előkészítés munkájába a gyáregység vezetőjét, valamint a párt, a szakszervezet és a KISZ titkárát is bevonták. 120 meghívót osztottak szét, s külön meghívták a vállalat Petőfi nevét viselő 41 brigádját is. Az ünnepség a brigádvezető üdvözlő szavaival kezdődött, majd a Pesterzsébeti Vasas Művelődési Központ, a Csili irodalmi színpadának tagjai adtak a költő verseiből összeállított műsort. A rendezvény után a megjelent mintegy száz főnyi közönségből sokan tekintették meg a könyvtárnak erre az alkalomra készített kiállítását. (O.T.J.)

Kulcsár Katalin, a Rádió munkatársa tartotta az ünnepi megemlékezést a Petőfi-brigád rendezvényén

**"Ha majd a szellem napvilága
Ragfog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a kánaán!"**

**Ganz
MÁVAG**

1962 - 1972

**A Petőfi könyvtár fennállásának
40. évfordulója alkalmából.**

A Szovjetunió Kommunista Pártjának története

A magyar—szovjet közös könyvkiadás keretében új kiadásban jelent meg 1972 utolsó napjaiban — a Szovjetunió fennállásának 50. évfordulójára — a Kossuth Könyvkiadó (Bp.) és a Kárpáti Könyvkiadó (Uzsgorod) gondozásában a Szovjetunió Kommunista Pártjának története.

A tankönyv orosz nyelvű eredetijét 1971-ben adták ki Moszkvában. Nálunk 1964-ben jelent meg utoljára a szovjet párt története. A mostani, negyedik kiadás az 1964 óta lezajlott kongresszusok anyagát és az újabb párttörténeti kutatások eredményeit is magában foglalja. *Tizenkilenc fejezetre tagolódik; mind-egyik fejezet végén tömör összefoglalót találunk.*

A párt története elválaszthatatlan az ország, a világ első szocialista államának, a Szovjetuniónak a történetétől. Ezért ez a kötet egyben a sokat szenvedett, hősi harcokat végigküzdött sok nemzetiségű szovjet föld népeinek története is.

A könyv végigvezet bennünket a munkásmozgalom és a marxizmus oroszországi terjedésének kezdetétől, 1883-tól napjainkig, a XXIV. pártkongresszus által jóváhagyott és célul kitűzött feladatok megvalósításán dolgozó szovjet párt és nép jelenbe vezető történetéig.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának története két fő szakaszra oszlik. Az első szakasz felöleli a pártnak a cári önkényuralom és a kapitalista rendszer megdöntéséért, a proletariátus diktatúrájának megteremtéséért vívott harcát. A második szakaszban a párt már hatalmon van és harcol a szocializmus és a kommunizmus felépítéséért a Szovjetunióban. „Ennek a két szakasznak megfelelően változtak a párt feladatai is, változott stratégiája és taktikája, változtak tevékenységének szervezett formái.” (7. old.)

E két fő szakaszon belül természetesen kisebb szakaszokra tagolódik a párt fejlődése. A Szovjetunió Kommunista Pártja történetének ismerete, tanulmányozása nélkülülözhetetlen elméleti segítséget ad a társadalom fejlődésének, az osztályharcot mozgató erőknek, a szocialista és a kommunista építés törvényeinek megértéséhez.

Az SZKP története során *három* tudományosan megalapozott *pártprogramot* dolgozott ki. Az *első*t az 1903-as II. párt-

kongresszus fogadta el; ennek teljesítésével jutott el a párt és a nép a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméig. Az 1919. évi VIII. pártkongresszus a *második* programban a szocializmus szovjetunióbeli felépítésének útját jelölte ki, míg az 1961-ben a XXII. kongresszuson meghirdetett *új pártprogram* a kommunista társadalom megvalósítását tűzte célul a szovjet párt és nép elé. E gazdasági programokat megvalósító hősi harcok, küzdelmek történetével ismerteti meg olvasóit a tankönyv.

A *pártkongresszusok rövid krónikáját* is közli a kötet. Megadja a kongresszusok pontos helyét, idejét, a kongresszuson részt vevő küldöttek számát, majd a későbbiek során már a pártba tömörült tagság létszámát is. Éppen ezért nélkülözhetetlen a mű mindazok számára, akik a szovjet párt történetének egésze vagy egyes korszakainak fejlődése iránt érdeklődnek.

A könyv nyomon követi a bolsevik párt alapítójának és vezetőjének, *Vlagyimir Iljics Leninnek* forradalmi életútját. Az első orosz marxisták közé tartozott, aki 17 éves ifjúként részt vett a kazanyi diákok forradalmi megmozdulásában. Letartóztatták és száműzték. Így lépett Lenin a forradalmi harc útjára. Átvette orosz forradalmár elődeinek hősiességét és odaadó önfeláldozásuknak hagyományait, de ő már új úton, a forradalmi marxizmus útján indult el. Egész életét az elnyomás és kizsákmányolás ellen, a dolgozók felszabadításáért vívott harcnak szentelte. Lenin szerepe, jelentősége, életművének méltatása a kötet megismerése után kristálytisztán áll előttünk. A szovjet szerzői kollektíva számos fejezetben mutatja be Lenint, az embert, a forradalmárt, a kommunistát. Alljon itt ízeletül a tankönyvből néhány sor, amely a Leninről alkotott képünket még gazdagabbá teszi. (432. old.)

„Lenin nem tűrte személyének és érdemeinek dicsőítését, magasztalását, nem szenvedhette a talpnyalást, a hajbókolást. Példát mutatott egyszerűségben és szerénységben. Amikor megtudta, hogy a Kommunista Párt és az Októberi Forradalom történetének megírására kiküldött bizottság hozzálatott az anyaggyűjtéshez a létesítendő Lenin Múzeum számára, ezt kereken megtiltotta és kijelentette: „El sem tudják képzelni, mennyire kellemet-

len nekem, hogy állandóan előtérbe helyezik személyemet.”

Élesen ellenzett mindenféle parádét, politikai frázispufogatást, szócséplést; kíméletlenül harcolt a bürokratizmus ellen. Keményen elítélte a „kommunista gögőt”, a funkcionáriusok dölyfösségét, azt tanácsolta, hogy váltsák le a vezető beosztásokból az ilyen embereket.

Lenin szigorúan elítélte az elvtelenséget, a képmutatást. Az elvi politika, mondogta, a leghelyesebb politika. Az igazságosságnak és becsületességnek — a kommunisták legfontosabb tulajdonságainak — meg kell nyilvánulniuk mindenben, elsősorban a munkában. Amikor egy embernek „a szavai nem fedik a tetteit, ez már igen nagy baj. Ez képmutatásra vezet.” (Lenin Összes Művei. 14. köt. 27. old.)

A Szovjetunió Kommunista Pártjának történetét bemutató kötet végén külön fejezet foglalkozik a párt történetéből kivett legfőbb *tanulásokkal*: — Melyek a Szovjetunió Kommunista Pártja történelmi útjának legfőbb tanulmányai? — Melyek fejlődésének és harcának legfőbb törvényszerűségei? — Mire tanít az SZKP története?

Az új szovjet párttörténeti tankönyv befejező mondatával zárjuk ismertetésünket: „Az SZKP, szorosan együttműködve más országok testvérpártjaival, az első sorokban menetel a világbékeért vívott harcban. A Kommunista Párt testesíti meg „korunk eszét, becsületét és lelkiismeretét”. (Kossuth, 1972. 911 l. 60 Ft)

Vida Sándor

A biblia világa

„Mélységesen mély a múltnak kútja” — így kezdi Thomas Mann a József tetralógiát, a művet, melyet nagyszabású tiltakozásképpen alkotott a fasizmus idején, és amelyben — saját vallomása szerint — „az emberi teljességet a mítoszon keresztül” tárta az embertelenné vált világ elé.

Ebből a mélységesen mély múltból őrzött meg a mítosznál többet, mert valóságos történelmet is, a biblia, s mivel a görög és latin irodalommal együtt az európai kultúra alapjaiba épült — a reformáció idején valóságos „népkönyvvé” vált, a nemzeti nyelvekre történt fordítások révén pedig sok országban az irodalmi nyelv megalapozójává — épen, sértetlenül maradt meg, ellentétben más, az ókori keletről szóló írásokkal.

Vizsgálata, ismerete — vallási szempontoktól teljesen függetlenül — nemcsak nélkülözhetetlen, de roppant sok szempontú is: a történelem, a művelődéstörténet, a pszichológia és valamennyi művészet egyaránt merít belőle.

A biblia világa című, parádés kivitelben, gyönyörű színes reprodukciókkal

megjelent kötet ezeket az összefüggéseket mutatja föl, hogy jobban megértsük nemcsak a múltat s a későbbi művészetet, de akár csak szállóigéinket, szólásainkat is. (Hiszen a kételkedő — ha nem is tudja miért — „tamáskodik”, a kétszínű „Júdás-csókot” ad, a legkisebb fiú a család „Benjáminja”, a jólét „paradicsomi”, a bőség „kánaáni”, a bürokrácia útvesztőiben „Ponciustól Pilátusig” szaladgálunk, a felelősséget kerülők „mossák kezüket”, a bölcsesség „salamoni”, a „kardos angyal” modern költészetünk vissza-visszatérő jelképe stb.)

A kötet a Magyar Rádió 1971-ben elhangzott nivó-díjas interjúorozatát közli, kicsit kibővítve, kiegészítve. A szerkesztő, a bevezetés írója és az interjúk készítője, dr. Rapcsányi László kiváló felkészültséggel és rendkívül vonzó módon — szerényen, háttérbe húzódva — beszélget a téma jeles, olykor világhírű szakértőivel: dr. Czeglédy Károllyal, dr. Félegyházy Józseffel, dr. Hahn Istvánnal, dr. Komoróczy Gézával, dr. Scheiber Sándorral, dr. Szabolcsi Bencével, dr. Pákozdy László Mártonnal és Rónay Györggyel.

Nem bibliai enciklopédia összeállítása a cél, mégis nagyszabású összefoglalás kerekedik ki a beszélgetésekből, melyek a részletek összefüggéseinek felvázolására törekszenek, s a Bibliát, mint „a kollektív emlékezet történelmét” mutatják be.

A „Könyvecskék” (a görög név szó szerinti fordítása) összesen mintegy másfél évezredet ölelnek fel, s tekintélyes részük eredetileg egyáltalán nem szol-

Kovács Gyula ex librise

gált szakrális célokat. (A legrégebbnek tartott — mintegy 3500 éves — rész: Debora diadalmi éneke Sziszera legyőzött hadai fölött például sokkal szelídebb volna, ha szerzője akárcsak sejtette volna későbbi helyét.) A biblia ószövetségi részében vannak történeti könyvek — melyek közül többnek hitelét a közelmúltban megtalált *Holt tengeri tekercesek* s a legújabb régészeti kutatások megerősítették —, vannak folklorisztikus, népmeseként szájról szájra járó alkotások (Jónás, Tóbiás, Judit, Ruth története) a műfajra jellemző szimbolikával s a parabola tanító szándékával; akadnak kifejezetten lírai művek, nagy költőt sejtetők (Zsoltárok, Énekek éneke), és akadnak részek, melyeket egy távoli kor „politikai irodalmának” tekinthetünk (Eszter könyve, próféták könyvei), s melyeknek agitatív szándéka félreismerhetetlen. Hasonlóan oszlik föl az Újszövetség is elbeszélő-történeti, valamint tanító jellegű részekre s a csodálatos költői látomásra, a Jelenések könyvére.

A beszélgetések kitérnek az ókori Kelet történetére, földrajzára, írástörténetére, nyelvészetére; a korabeli folklóra és a későbbi népi kultúrákba fölszívódott hatásokra, a másfél évezrednek a bibliában tükröződő, a próféták által vezetett osztályharcaira, az adott időszak kormányzási és igazságszolgáltatási kérdéseire, végül a számunkra legfontosabb kérdésre: a biblia zenében, irodalomban, művészetben tükröződő hatásaira. Ez

utóbbi témákról Szabolcsi Bence és Rónay György nyilatkozik. Hadd ragadjunk ki néhány példát: a biblia ismerete nélkül értetlenül állunk olyan modern alkotások előtt, mint például Ady és Babits, sőt Nagy László és Juhász Ferenc költészete, Thomas Mann, Kodolányi János, Pap Károly regényei, de nem érthetjük meg a régi nagyok egész sorát sem, Balassit, Madáchot, Dantet, Miltonot, Tassót. Victor Hugót; a modern művészetből Bálint Endrét, Kondor Bélát, Szántó Piroskát, Szalay Lajost, Chagallt — a régi műalkotásokról nem is szólva; a zenetörténet legnagyobb alakjait: Bachot, Mozartot, Beethovent.

Ez is elég utalásképpen ahhoz, hogy örömmel fogadjuk Rapcsányi László itthon és külföldön egyaránt nagysikerű, s a magyar művelődéstörténetet kiválóan reprezentáló könyvét, mely óriási referenzértéke miatt a tájékoztató könyvtárosnak is nélkülözhetetlen kézikönyve. Azoknak pedig, akik hivatásukból adódóan valláskritikával foglalkoznak, kiváltképp ajánlatos.

Tudatlanul nem lehet vitázni, még kevésbé meggyőzni valakit is. A biblia világa sem nem „hitbuzgalmi irat”, se nem ateista felvilágosító mű: hanem művelődéstörténeti összefoglalás, merités a múltnak kútjából, s mint ilyen, minden, a humán tudományok iránt érdeklődő, művelt ember számára hasznos, érdekes, lebilincselő könyv. (MRT—Minerva, 315 l. 50 Ft)

Bozókya Éva

Könyvtári szakirodalom

Az információtól a közéletig

A hazai társadalomkutatás egyik legfiatalabb kutatóműhelyének, az MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpontnak első két évét foglalja össze ez a *Szecske Tamás* szerkesztésében megjelent kötet. A kíváncsiságon kívül — hiszen bizonyára sokan nem is sejtik, hogy a tv- és rádióműsorok fogadtatásának vizsgálatán kívül mivel is foglalkozik ez a furcsa nevű intézmény — más is indokolja a kötet ismertetését: egy határterület rendkívül érdekes hírei. Kérdés ugyan, mennyire szomszédos a kommunikációs kutatás és a politikai szociológia határmezsgyéje a könyvtártudomány tartományával? De ha ezt a még távolinak tűnő határtudományt „magyarul” ismeret- és véleménykutatásnak nevezzük, akkor a rokonság távolsága mindjárt csökkenni kezd. Ha pedig azt is hozzáteesszük, hogy

ezek a kutatási jelentések legfontosabb megállapításait olvasmányosabb formába foglaló írások az ismereteknek olyan területeire irányítják a könyvtáros-olvasók figyelmét, amelyek szervesen kapcsolódnak a közülethez, akkor a közművelődési könyvtárosok jó része elengedi a további bizonygatást, s a kötet ismertetésének megkezdését sürgeti. Azok a könyvtárosok tesznek így, akik a közművelődési szó köz- elötagját más hangsúllyal, tartalommal használják, mint például a Közért szó köz- tövét.

Zircz Péter szemléletformáló, programadó cikkében (Könyvtáraink és társadalmi környezetünk. Könyvtáros, 1973. 1. sz. a „társadalom” és az „állam” megnyeréséért fáradozó (sok esetben csak óhajtozó-sóhajtozó) könyvtárosoktól a közvetlen emberi környezet alakítását kéri szá-

mon. Ezt sok könyvtáros — hivatalnoki beállítódása miatt — nem tartja lényeges kérdésnek. A szemléleti konzervativizmus mellett Zircz Péter ennek okát abban látja, hogy a modern közvéleményformáló módszerek nem eléggé ismertek. A formálendő közvélemény megismeréséhez, de magához a véleményformáláshoz is kitűnő segédeszköz e kötet, s különösképpen *Angelusz Róbert és Váradi László* Kisvárosi közélet című tanulmánya, mely a helyi közletről és tájékoztatásról szól. A szerzők arra a következtetésre jutnak, hogy a szocialista társadalomban nem szükségszerű, hogy a tömegkommunikációs forradalom felfalja a helyi közösségek önműködő kommunikációs rendszereit, s hogy rendkívül fontos a helyi tömegkommunikáció jövőbeli kifejlesztése. Ezekben az új, nagyobb önmozgással rendelkező kisvárosi rendszerekben kell majd — mint a közvélemény-formálás sajátos intézményeinek — a könyvtáraknak helyüket megtalálniuk.

A könyvtári információbázis és a közvélemény meglehetősen keveset tud egymásról. Ezért fordul elő sokszor, hogy könyvtári olvasók a rádiólexikontól kérdeznek s tudnak meg olyasmit, amiről percek alatt felvilágosítást kaptak volna a könyvtárakban. Ezért fordul elő eléggé gyakran az is, hogy tudományos felkésztültséget igénylő, bonyolult kérdésekre viszonylag könnyen válaszoló könyvtárosok „ügyetlenkednek”, ha egyszerű kérdéseket kapnak, csupán azért, mert nem ismerik a hozzájuk forduló olvasók ismeretszintjét. Vajon hány könyvtáros sejti, hogy a könyvtárhasználók közül milyen sokan nem tudják, ki hazánk miniszterelnöke, vagy hogy mit neveznek puccsnak? *Békés Ferenc* tanulmányából megtudjuk, hogy ezekre a kérdésekre 1966-ban a felnőtt lakosság fele nem tudott helyes választ adni, csak 46%-nak volt helyes fogalma a Közös Piacról, 27%-nak arról, hogy mely országok tagjai a Varsói Szerződésnek, 19%-nak arról, hogy mely megyékben él a lakosság az átlagosnál jobban vagy rosszabbul? Azt is megtudjuk „A lakosság politikai és gazdasági ismereteiről” című tanulmányból, hogy a magasabb ismeretszint nem az információforrások gyakori igénybevételének következménye, hanem az érdek-

lődésé, és azt is, hogy a tájékozottság az írásos információs csatornák igénybevételének gyakorisága szerint különbözik leginkább.

Vajon milyen műveket, fogalmakat hív elő az olvasók tudatában egy „Politika”, „Jog”, „Szociológia”, „Társadalomtudomány”, „Természettudomány” szövegű tábla, felirat, katalógus-osztólap? Ez jut eszünkbe *Terestyéni Tamás* rendkívül érdekes tanulmányának elolvasása után. Terestyéni a Szabad Nép és a Népszabadság 1952., 1958. és 1969. évi számainak vezércikkeit veti szemtikai elemzés alá avval a céllal, hogy megállapítsa, hogy a párt központi lapja mennyiben segítette az olvasót a politikai fogalmak tisztázásában. Meglepően hangzik, hogy az 1952-es cikkekben szinte teljesen hiányzanak a lakosság életszínvonalára és szociális helyzetére utaló jelentésszótályok annak ellenére, hogy az *ár, bér, életszínvonal, lakás* szavak szép számmal előfordulnak, csakhogy ilyen szövegkörnyezetben: „minden új lakás csapás az ellenségre”. Az 1958-as, de különösen az 1969-es számokban már visszaszorult az erőszakolt propagandajelleg, átadva helyét az olvasóhoz közvetlenebbül szóló stílusnak. Vajon hasonló képet mutatna-e az olvasás- és a könyvtárpropaganda jelszavainak elemzése is? Vajon valóban arról szólnak a könyvek, amit az ajánló bibliográfiák, osztólapok, feliratok kulcsfogalmait ígérnek az olvasóknak? Vajon kulcsot adnak-e ezek a kulcsfogalmak a mögöttük sorakozó tartalmak minősítéséhez?

Az információcsatornák nem nyitottak egyformán a társadalom minden tagja számára, még a leginkább nyitott tömegkommunikációs eszközök esetében sem, állapítja meg *S. Molnár Edit*, s eszünkbe juttatja Zircz Péter gondolatait a könyvtári szolgáltatások demokratizmusáról. Az információéhséget oltó ismeretek megemésztését befolyásolják a már megszerzett ismeretek; ezt *Jakab Zoltán* tanulmánya meglepő illusztrációval bizonyítja: 1968-ban a felnőtt lakosságnak csupán nem egészen 9%-a tudta, hogy az élelmiszerek fogyasztói ára gyakorta alacsonyabb mint a termelési költség. Ennek a helyzetnek a megváltoztatása, vagyis az információemésztés hatásfokának javítása már korántsem csak a tömegtájékoztatás feladata, átfogóbb társadalmi folyamatok szükségessé hozzák, melyeknek szerény, de mással nem pótolható láncszeme a könyvtár. A könyvtáraknak megfelelően felkészülve kell ezt a közvéleményalakító szerepet vállalniuk.

A felkészüléshez ez a kötet is, s feltehetően a Tömegkommunikációs Kutatóközpont újabb kutatásai is segítséget nyújthatnak. (Kossuth, 1972. 226 l. 20 Ft)

Kamarás István

Stoll Béla — Varga Imre — V. Kovács Sándor: A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig

Az utóbbi évek egyik legkiemelkedőbb bibliográfiai vállalkozásának első kötete került ki nemrégiben a nyomdából. A *Vargha Kálmán* és *V. Windisch Éva* szerkesztésében, előreláthatólag öt kötetben kiadásra kerülő teljes mű felőleli majd a magyar irodalomtörténettel foglalkozó, 1970-ig megjelent kiadványokat: könyveket, tanulmányokat és cikkeket egyaránt. Nem tartalmazza a bibliográfia magukat az irodalmi alkotásokat, illetve csak a *forrásértékű*, a *filológiai igényű szövegkiadásokat*, az *irodalomtörténeti érdekű szövegkiadványokat* dolgozza fel. A háromféle meghatározás tág lehetőséget teljesen szabad kezét ad az összeállítóknak arra, hogy valamely szöveget közölnek-e vagy sem. Nem is lehet irodalomtörténeti könyvszerkesztést készíteni az eredeti művek leőhelyének, kiadásainak közlése nélkül. Az első kötetnél, a dolog természetéből következően, ez még nem okoz gondot, hiszen a korszak irodalmi és egyéb szövegei csaknem kivétel nélkül „forrásértékű”, „filológiai igényű” kiadásokban láttak napvilágot. Más lesz a helyzet a 19–20. századi műveknél. Nem tudjuk, milyen megoldást találnak majd a szerkesztők olyan alkotások esetében, amelyeknek nincs kritikai kiadásuk, filológiai igényű publikációjuk. Reméljük, ezekben az esetekben is megtalálják a helyes eljárást, és nem ragaszkodnak mereven saját, kissé túl szigorúan megfogalmazott szabályukhoz, amely kimondja, hogy nem közlik a „nem tudományos céllal készült kiadás” adatait, „regények, novelláskötetek, verseskönyvek stb. első vagy későbbi kiadásait” (u. o.). A nemzetközi gyakorlat szerint ilyenkor vagy az első, vagy valamelyik későbbi, legteljesebb kiadásra szokás utalni, és — úgy gondoljuk — ez nem mellőzhető.

Már említettük, hogy a most megjelent kötetben a szövegek leőhelyének közlése nélkül nincs nagyobb baj, legfeljebb az okoz néha nehézséget, hogy egy-egy alcsoportban nem választják külön a szövegközléseket az ismertetésektől, és ha ezen annotációkkal legtöbbször igyekeztek is segíteni, az eljárást mégsem tekinthetjük szerencsésnek. A szövegközlést tartalmazó tételeket csillaggal, vagy más egyértelmű jelöléssel könnyen meg lehetett volna különböztetni az ismertetésektől és egyéb adalékoktól.

A bibliográfiák örök és nem könnyen megoldható gondja a teljesség vagy vá-

logatás kérdése. Szakbibliográfia esetében az alapos, körültekintő válogatás többet ér a mindenre kiterjeszkedő gyűjtésnél. Ezt a nézetet tették magukévá a kötet összeállítói. Az önállóan megjelent műveken kívül felvették a tanulmánykötetek egyes darabjait, az évkönyvek, az irodalmi és irodalomtörténeti folyóiratok, fontosabb hetilapok cikkeit is, és a később megjelenő, az újabb kor anyagát tartalmazó kötetekben ezeken kívül a napilapok irodalmi rovatában közzétett cikkek is szerepelnek majd. A Magyarországon megjelent művek mellett megtalálhatók a külföldi, magyar vonatkozású publikációk és a külföldön kiadott folyóiratok cikkei is. Utóbbiak' közül elsősorban a magyar nyelvűeket dolgozták fel, de merítettek címeket a szomszédos államok nem magyar nyelvű folyóirataiból, egyéb külföldi szakfolyóiratokból, sőt szerepeltetnek olyan címeket is, amelyek hazai vagy külföldi bibliográfiákból szereztek.

Az összegyűjtött anyagot alapos rostálásnak vetették alá, a válogatás szempontjai az előszó szerint a következők voltak: kimaradtak a már megjelenésükkor is jelentéktelennek tartott reflexiók, bírálatok, a csupán napi érdekű cikkek, hírek, megemlékezések, mellőzték továbbá a „vitathatatlanul jelentéktelen” írkat. Ugyanakkor a kisebb jelentőségű írókra, illetve munkásságukra vonatkozó, általában csekélyebb mennyiségű irodalmat kisebb mértékben válogatták, mint a kiemelkedő írókról megjelent nagy mennyiségű anyagot.

Az egész mű felépítése — a tervek szerint — a következő lesz: a most megjelent első kötetet még ebben az évben követi a második, a felvilágosodás és a reformkor (1772—1849); ezt későbbi időpontban a harmadik a XIX. század második felének (1849—1905) irodalmával; a negyedik kötetben lesz a huszadi századi anyag, és végül az ötödik, utolsó kötetben az általános rész, az összefoglaló művek, ill. az egyik korszakra sem vonatkozó kiadványok, irodalomelméleti munkák stb. Vitatható ez a megoldás, mert az általános érdekű kötet utoljára való megjelenítése miatt a korábbi kötetek kénytelenek többször is megismételni bizonyos címeket, és nem is keveset. Így az első kötet elején bőségesen szerepelnek olyan tételek, amelyek az utolsóban is megtalálhatók lesznek, mivel a magyar irodalom egészével foglalkoz-

nak: összefoglaló irodalomtörténetek, verstani művek stb. Az eljárást az a szándék mentheti, hogy a szerkesztők igyekeztek minél gyorsabban érdemi anyagot tartalmazó kötetet adni a szakemberek, a kutatók, oktatók, könyvtárosok kezébe.

Az egyes kötetek szerkezete, beosztása a következő: a kötetek általános részzel kezdődnek, ebben található meg a bibliográfiák, névtárak, lexikonok, szótárak, szövegkiadások, irodalomtörténetek, művelődéstörténeti, könyv- és könyvtártörténeti művek, a nyomdászat és könyvkereskedelem, az iskolázás, az állam- és egyháztörténet, a cenzúratörténet irodalma, végül az irodalmi kapcsolatok és kölcsönhatások témaköre. Az általános rész után korszakokra tagolva következik az összegyűjtött anyag. Az első kötetben a periodizáció nem követi a hatékony magyar irodalomtörténet beosztását, hanem mechanikus, konzervatív, elavult korszakolást alkalmaz. Ezt az eljárást a bevezető kétféleképp indokolja. Először arra hivatkozik, hogy nem tudományos rendszerezésről van szó, hanem olyan segédkönyvről, amelynek feladata az, hogy jól áttekinthetően, könnyen kezelhető formában, mechanikus elvek szerint csoportosítva közölje anyagát (13. l.), majd azzal folytatja, hogy mivel régebben az alkalmazott periodizáció volt az általánosan elfogadott, ezért az anyag túlnyomó részét eszerint lehetett a legkönnyebben elrendezni (u. o.). Anélkül, hogy az irodalomtörténeti periodizáció, vagy akár a kötet korszakbeosztásának részletkérdéseiben állást kívánnánk foglalni, megjegyezzük: nem bizonyos, hogy a legkönnyebb elrendezés kezelhető a legkönnyebben a használó számára.

Az első kötet korszakai a kezdetektől 1526-ig, 1527-től 1600-ig, 1601-től 1711-ig, 1712-től 1772-ig tartanak. Az egyes korszakok szintén általános részzel kezdődnek, és több fejezetre oszlanak. Az első ilyen fejezetben található az irodalomtörténeti munkák, valamint a kor külföldi eszmei és művészeti áramlatairól szóló irodalom (az első korszakban pl. a skolasztika, a misztika, a humanizmus, a gótika, a reneszánsz; a második korszakban a reformáció és ellenreformáció; a harmadikban a barokk, a puritanizmus, a karteziánizmus; a negyedikben a janzenizmus, a pietizmus, a felvilágosodás, a rokokó stb.). A következő fejezet az egyes irodalmi műfajokkal foglalkozó műveket sorolja fel (líra, epika, dráma, próza, tudományos irodalom stb.), és ugyanitt található meg az egyes korszakok speciális műfaji kategóriái is (nyelvemlékek, kódexirodalom, középkori latin irodalom stb.). Ezt követi „Az irodalmi élet keretei” c. fejezet, művelődéstörté-

neti, könyv- és könyvtártörténeti anyaggal, majd pedig az irodalmi kapcsolatokkal és kölcsönhatásokkal foglalkozó irodalom fejezete.

A második fő rész minden korszakban a szerzőket betűrendben felsorakoztató személyi bibliográfiából áll, egy-egy szerzőn belül két csoportra tagolva: az elsőbe kerültek a szövegek, a másodikba a róluk szóló irodalom. Utóbbi, ha az anyag mennyisége úgy kívánta, tovább tagolódik az önállóan megjelent művekre és azokra a tanulmánykötetekre, amelyek egészükben az illető szerzővel foglalkoznak, valamint az egyes tanulmányokra, folyóiratcikkekre. A szövegeknél is alkalmaztak további tagolást, ha sok volt a cím; előbb jönnek a terjedelmesebb, jelentősebb szövegkiadások külön alcím nélkül, majd „Kisebb szövegkiadások, levezetés” alcímmel a többi.

A fent ismertetett tematikus részekben, fejezeteken belül a címeket számos csoportra, alcsoportra tagolták. A korszakonként következetesen megvalósított szerkesztési elvek, valamint az a körülmény, hogy egy alcsoportba nem zsúfolták össze túl sok címet (legtöbbször mindössze 15–20 címet alcsoportonként; 30–40-nél több csak ritkán akad, 60–80 címből álló csoport pedig egészen kivételesen fordul csak elő), az esetek többségében lehetővé teszik a használó által keresett téma gyors megtalálását. Másrészt az említett következetesség nem jelenti azt, hogy mereven ragaszkodtak a szerkezet minden részletéhez, hanem — igen helyesen — ha szükségessé vált, korszakonként el is tértek tőle. Ugyanez érvényes az egész bibliográfia szerkesztési elveire is: az első kötetben pl. az irodalom fogalmát jóval tágabban értelmezték, mint a későbbiekben, kiterjesztették azt a szépirodalmon mesze túl, a vallásos és a tudományos irodalomra, sőt 1526-ig a teljes írásbeliségre, a jogi és liturgikus szövegekre, a magyar írók latin nyelvű munkásságára is.

A használó érdekeit szolgálja az is, hogy a több korszakkal vagy több témával foglalkozó, fontos művek leírását több helyen is közlik, ha ez szükségesnek mutatkozik. Az alcsoportokon belül a címléírások a mű első megjelenésének időrendjében követik egymást.

A leírások tipográfiai elrendezése igen jó, a különböző részek könnyen áttekinthetően elkülönülnek egymástól. A szerző nevét „kapitálchennel” emelték ki, a megjelenés évét vastagon szedték stb.

A kötet elején közlik az „átnézett kiadványok” jegyzékét, és pedig külön a periodikákat, és külön a tanulmányköteteket, ezt követi a rövidítésjegyzék, a periodikák és tanulmánykötetek címének rövidítéseivel. Utóbbiban számos olyan

kiadvány is szerepel, amely a feldolgozott kiadványok lajstromából hiányzik (ezek közé tartozik a *Könyvtáros* is!), de a bibliográfiában található belőlük vett címek. Valószínű, hogy a gyűjtés kiegészítése során kerültek be az összeállításba, az átnézett kiadványok közé azonban elfelejtették felvenni őket. Végeredményben ez a kisebb hiba.

A — becslésünk szerint — kb. 36 000 tételből álló anyagban névmutató könnyít meg az eligazodást, megtalálhatók benne a címekben szereplő nevek kívül az annotációkban előforduló is (a bevezető szerint „a kumulatív művekben” szereplő nevek is, ezekről azonban nem tudjuk, mi fán teremnek). A nevek mellett a mutatóban háromféle szám található, a kurzív szedés arra figyelmeztet, hogy az illető név többször is előfordul a megadott lapon, a vastagon szedett szám pedig azt jelzi, hogy hol található meg a szerző neve fejezetcímeként.

A névformák megválasztásában több következetlenséget talál a használó: Aeneas Sylvius Piccolomini egyszer *Piccolomini*, máskor *Pius*, *II.* alatt fedezhető fel, utalás nélkül arra, hogy a két név

egy személyt takar. A középkori latin keresztnevek egyik esetben latin, máskor magyar változatukban szerepelnek (pl. *Miklós* alatt csak Niccolò Modrussiense-t sorolták be, a többi *Nicolaus* alatt van, Miklósról még utalás sem készült rájuk. *Georgius* alá került G. de Hungaria, G. de Transsylvania, G. notarius, csak utalót találunk *Georgius (miles de Ungria)* esetében, és ha a lapszámokra vagyunk kíváncsiak, *Györgyhöz* kell lapoznunk értük, ugyanitt akad még több György is, akikre *Georgius* alatt nincs utalás: György apát, György budai könyvtáros, György vitéz. Alexandriai Szent Katalin és Alexandriai Philon egyaránt „Alexandriai” név alatt került besorolásra (elentétben az általános gyakorlattal és a könyvtári szokásokkal!), Katalinnál van utaló, Philonnál nincs.

A rendkívül értékes, hatalmas anyagot felölelő segédkönyv most megjelent és később várható kötetei nem hiányozhatnak egyetlen könyvtár kézikönyvtárából sem. (Akadémiai, 638 l. 124 Ft. A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1.)

Pálvölgyi Endre

A Dokumentum és a Munka repertórium

Az irodalomtudománynak — s ezen belül főként az irodalomtörténetnek — ma már szerves része a folyóirat-történet, mivel az irodalom életének, belső mozgásának, változásainak leghitelesebb tükré a folyóirat.

Különösen így van ez nálunk, ahol az irodalom szerveződése, az írók pályája szempontjából a folyóiratoknak kétszeres súlyuk és jelentőségük van. Seholy annyi tiszavirág életű folyóirat, lapalapítási kísérlet, mint nálunk. Jóformán nincs írónk, akinek életrajzában ne szerepelne egy adat, mely ekkor és ekkor részt vett egy irodalmi lap szerkesztésében.

A hazai folyóirat-kutatásnak, a folyóirat-történet-írásnak ma már felmutatható eredményei is vannak. Nem számítva a kisebb részlettanulmányokat, folyóirat-publikációkat, e nemből a legalaposabb önálló munka K. Nagy Magda könyve, melyet a *Válasz* című folyóiratról írt.

A huszadik század első felének magyar irodalmával kapcsolatban a leggyakrabban idézett folyóirat a *Nyugat*. Önleletrajzokban, személyes visszaemlékezésekben, monográfiákban kikerülhetetlen téma. Már működése idején az íróvá avatás fórumának számított, ké-

sőbb pedig egész irodalomtörténeti korszaknak adott nevet.

Ugyanakkor az olvasói — sőt irodalmi — közvélemény elég keveset tud arról, hogy a *Nyugat* fennállásával csaknem egyidőben a magyar irodalmi és szellemi életnek volt egy másik igen jellegzetes, korszakot formáló folyóirata is. Igaz, működése meg-megszakadt, a folyóiratot betiltották, szerkesztése hol itthon (Budapestben), hol külföldön, emigrációban (1920 és 1925 között Bécsben) történt, s alakját, formátumát, jellegét, címét is folytonosan változtatta. Címe először (1915) *A Tett* volt, később (1916—1925) a *Ma* lett, ezután (1926—1927) *Dokumentum*-ra változott, végül (1928—1939) *Munka*-ként élt tovább. Egyetlen folyóirattá az tette, hogy mindegyik lapot *Kassák Lajos* szerkesztette. A *Nyugat* mellett, a két háború közti negyedszázadban tehát volt egy másik irodalmi folyóiratunk, melyet nevezhetnénk akár „Kassák Lajos” című folyóiratnak is.

A *Kassák* szerkesztette folyóiratok a nemzetközi avantgard legkiemelkedőbb magyar fórumai voltak. Napjainkban újra megélénkült az érdeklődés az „izmusok” iránt, ezért fokozott figyelemmel fordulunk e lapok felé. Történetüket elő-

ször maga Kassák Lajos írta meg a *Helikon* (*Világirodalmi Figyelő*) című folyóirat 1964. évi 2—3. számában; ez az írása kiegészítve most Kassák posztumusz könyvében, *Az izmusok történetében* (Magvető, 1972.) újból megjelent. Kassák folyóirataihoz ma már igen nehéz hozzáférni. Ezért legnagyobb jelentőségű folyóiratát, a *Ma* címűt az Akadémiai Kiadó a közelmúltban teljes terjedelemben, faksimile kiadásban bocsátotta közre.

A magyar avantgard és a Kassák szerkesztette folyóiratok iránt megnyilvánuló érdeklődés új, tudományos eredménye az a kiadvány, mely a Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetek B. sorozatában első számként nemrég napvilágot látott. Kálmán Lászlóné munkájának címe: *A Dokumentum (1926—1927) és a Munka (1928—1939) repertórium.*

Ahogy az irodalomtudománynak szerves része a folyóirat-történet, azonképpen egészítik ki és teszik lehetővé az eredményes folyóirat-kutatást a repertóriumok. A repertórium „alapozó”, előkészítő szerepét ismerték föl azok, akik összeállították, illetve kiadták egy-egy, a közelmúlthoz tartozó vagy mai irodalmi folyóiratunk repertóriumát. (Az ismertebbek közül megemlíthjük: *Nyugat repertórium.* Akadémiai Kiadó, 1959.; *Az Új Írás első öt esztendeje 1961—1965.* Népművelési Propaganda Iroda, 1966.; *A Jelenkor repertórium.* 1958—1968. Népművelési Propaganda Iroda, 1970.; *A Széphalom repertórium.* Szeged, József Attila Tudományegyetem, 1970.). Elég sok és eléggé sokféle repertórium jelent meg nálunk. A repertórium-készítés gyakorlata kialakult, de mind ez ideig hiányzik egységes alapelveinek a kidolgozása. Ahány repertórium, annyiféle megoldás.

A repertóriumok nagy általánosságban a következő gyakorlatot követik: A folyóirat cikkeit műfajok és témák szerint csoportosítják, majd a szerzők visszakeresését névmutatóval könnyítik meg. Az effajta repertórium használhatóságát a minél részletesebb, aprólékosabb témák szerinti szakozás, illetve a minél részletesebb — tehát nemcsak az írás szerzőjére, hanem az írásban szereplő nevekre is kiterjedő — névmutató növelheti.

Ezek a repertóriumok azonban az írásokat kiszakítják természetes környezetükből, s ezáltal nem képesek tükrözni a folyóirat valóságos életét, mozgását, történeti változásait. Ennek áthidalására szolgálnának az olyan repertóriumok,

amelyek a „hagyományos” szakbeosztás helyett minden folyóiratszámot külön leírnak, minden egyes cikket számmal látnak el, s különféle tárgy- és névmutatók segítségével teszik lehetővé a cikkek visszakeresését.

Kálmán Lászlóné repertórium a „hagyományos” utat követi. Tartalmazza előbb külön-külön a két folyóirat anyagának szakrendszerét, majd közös névmutató csatlakozik a munkához. (A névmutatót Lett Miklós készítette.) Közli a folyóiratok külső leírását, rövid kritikai értékelést ad, ismerteti a folyóiraatra vonatkozó legfontosabb irodalmat, majd a folyóirat tartalmához igazodó szakrendszer szerint csoportosítja a cikkeket. Ez a szakrendszer természetesen a rövid életű *Dokumentumnál* kevésbé részletező és árnyalt, mint az egy évtizedig működő *Munkánál*. A névmutató — igen helyesen — azoknak a nevének is tartalmazza, akik az írások címében illetve szövegében szerepelnek. A könyv végén a szűkszavú tartalomjegyzék nem tudja betölteni funkcióját: itt a két folyóiratnak — jelenleg a 8. és a 28—29. lapokon található — szakrendszer-mutatóját kellett volna közölni. Több írás jelent meg csupán a szerző betűjelével. Kár, hogy a névmutatóban számos betűjelet nem sikerült feloldani.

A repertórium nem olvasmány, hanem munkaeszköz. Az irodalomtudomány, a folyóirat-kutatás, a könyvtárak, az antikváriumok nélkülözhetetlen segítője. Kálmán Lászlóné példás gondossággal elkészített munkája (pontosságára például jellemző, hogy a képeknek és rajzoknak még a méretét is közli!) hasznos mind-azok számára, akik akár a hazai, akár a nemzetközi avantgard területén kívánnak tájékozódni, de a munkásmozgalom történetét is számos új adattal gazdagítja. A repertóriumnak az elkövetkező években bizonyára számos tudományos publikáció veszi majd hasznát. A repertóriumkészítő munkája jeltelen kő a magyar tudomány falában.

A Petőfi Irodalmi Múzeum jó és hasznos ügyet szolgál akkor, amikor a folyóirat-kutatásnak teret biztosít. Abból, hogy Kálmán Lászlóné repertórium a sorozat első füzeteként jelent meg, azt sejtjük, hogy olyan munkát tartunk a kezünkben, amelyet további értékes kiadványok követnek. (Petőfi Irodalmi Múzeum, 1972. 158 l.)

T ü s k é s T i b o r

Szepes Magda rajza

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A KÖNYV ÉS NEVELÉS idejé első száma még az elmúlt nyarat idézi egy, a síófoki „balatoni beszélgetések” tanácskozáson elhangzott előadás közlésével: az ifjúsági könyvkiadás olvasónevelési szerepével foglalkozó írás publikálására a szám gerincét alkotó cikksorozat témája adja meg a magyarázatot, ugyanis az ifjúsági irodalomról, gyermeklapokról több hazai és szovjet szerző írását olvashatjuk a folyóiratban. Közérdekű a jubileumokat áttekintő közlemény is, amelyet útmutató egészít ki az iskolák államosításának 25. évfordulójával kapcsolatos iskolai megemlékezésekhez.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJÁ-*nak* 1972. évi 3—4. száma tartalmilag is dupla számnak tekinthető: egy tavalyi országos szakmai tanácskozás kapcsán ismerteti a mezőgazdasági és élelmiszeripari kutatóintézeti könyvtárak helyzetét; beszámol a KGST-országok Nemzetközi Mezőgazdasági és Erdészeti Tájékoztatói Központja által az elmúlt ősszel Moszkvában rendezett „Agroinformatika” elnevezésű nemzetközi tanácskozásról, mely az érdekelt terület tudományos-műszaki tájékoztatói szervezetével foglalkozott; hírt ad a mezőgazdasági és élelmiszeripari hálózat legutóbbi alapfokú tanfolyamáról. A keszthelyi agrártudományi egyetem nagykanizsai agronómiai főiskolai karának könyvtárosa érdekes elemzésben adta közre vizsgálódásának megállapításait a nagykanizsai járás agrárértelmiségének szakirodalmi igényeiről. Ha ezt a cikket összevetjük a mohácsi mezőgazdasági szakközépiskola tamár-könyvtárosának az iskolai könyvtár fiatal olvasói körében végzett vizsgálódásaival, nemcsak tanulságos adalékokra bukkanunk a kérdéses rétegek olvasási szokásaival kapcsolatban, hanem jó példákat mindkét könyvtárnak arra a határozott törekvésére is, hogy munkaterületét a többi, szövetségesként számba jöhető könyvtár tevékenységével, lehetőségével együtt, nagyobb összefüggésben szemlélje. Nem véletlen az sem, hogy ott teremtdíjk meg legkönnyebben az együttműködés közös alapja, ahol a különféle hálózatok könyvtárai egyaránt jól dolgoznak, illetve igyekeznek jól dolgozni. A két cikk megállapításai a két mezőgazdasági tamintézet könyvtárát és a két tanácski könyvtárat (városi-járásai könyvtár Nagykanizsa, illetve Mohácsi) egyformán dicsérik. — Felhívjuk a figyelmet egy kisebb közleményre is: a kecskeméti zöldségtermesztési kutatóintézet könyvtára egy MINI-GRAPH 120 típusú katalóguscédula-

sokszorosító gépet és egy SAVIN 215 típusú elektrosztatikus asztali másoló berendezést vásárolt, ezek legfontosabb adatait, beszerzési lehetőségét ismerteti röviden az intézet könyvtárosa.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS elmúlt évi utolsó (4.) számában ugyancsak olvashatunk a MINI-GRAPH 120-as cédula-sokszorosítóról; a némileg részletesebb leírásból a kecskeméti közleményhez képest eltérő adatokra is bukkanunk: mivel mind a beszerzési forrás, mind az ár különbözik, a gép iránt érdeklődőknek érdemes mindkét nyomom végigmenniük. — A nagyobb cikkek közül általános érdeklődést kelthet Benkő Sámuel: Topographia oppidi Miskoltz historico-medica című könyvének ismertetése, abból az alkalomból, hogy 190 éve jelent meg a neves főorvosnak városát történeti, természeti, orvosi szempontból leíró nagy munkája. Ennek a korszakos jelentőségű műnek — amely a maga nemében első volt a Habsburg-birodalomban — ismertetésére nemcsak az orvosot értenem, hanem a helytörténet iránt érdeklődők figyelmét is felhívjuk. A terület belső önvizsgálathoz szolgált adalékokat a hálózati központ 1971. évi irodalomkutató tevékenységének hatásvizsgálatáról, illetve gyorstájékoztató szolgálatáról szóló két elemző cikk.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ-*nak*, „a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közlönyé”-nek 1972. évi 6. száma (nov.—dec.) gyorsmérlegben tájékoztat a „Kell a jó könyv” pályázat fővárosi eredményeiről; hozzászólásokat közöl Szurmay Ernőnek a *tömegpolitikai munka formái és módszerei a könyvtárakban* c. cikkéhez; folytatja Remete László olaszországi tanulmányúti beszámolóját; ismerteti a központi könyvtár legújabb kiadványait (Petőfi-bibliográfia; Petőfi-dokumentumok; Lantom, kardom tied oh szabadság!) Versek Budapestről; Szociológia 1965—1971), s megemlékezik arról, hogy tíz éves az „irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartonjai”-*nak* nevezett FSZEK-szolgáltatás. „Az olvasásszociológiai kutatások és egyéb kísérletek a kerületi könyvtárakban” c. tájékoztató jól kiegészíti a lapunkban közölt, Nagy Attila és Kamarás István tollából származó tájékoztatót, mivel olyan kísérletről is beszámol, amelyről a *Könyvtáros* cikkében nem esik szó: Katsányi Sándor (KMK) a közművelődési könyvtárak szaktájékoztatói rendszerének fejlesztésére és bővítésére dolgozott ki javaslatot. Ennek megvalósí-

tására a csillaghegyi (21. sz.) és az újpesti (28. sz.) kerületi könyvtárban 6—6 hónapig hetenként két alkalommal pedagógusok, illetve tanár képzettségű könyvtárosok foglalkoznak középiskolás olvasókkal.

A SOMOGYI-KÖNYVTÁRI HÍRADO 1972/4-es számában Bezeredy István igen alapos cikkben ismerteti Szeged tanácsi könyvtárhálózatának távlati fejlesztési tervét. A statisztikai táblázatokkal, térkép-vázlatokkal jól dokumentált javaslat a központi könyvtáron kívül három B-típusú kerületi, tíz C-típusú helyi könyvtárral számol a könyvtári kiegészítő ellátó helyeken (D-típus) kívül, de tekintetbe veszi a „telepi” könyvtári ellátás bibliobusz révén történő megszervezésének lehetőségét is. A terv határozottsága arra utal, hogy készítői tudatában vannak: Szegednek a megyei városok könyvtárügyéhez képest kirívóan nagy elmaradása nem méltó a nagymúltú iskolaváros kulturális hagyományaihoz, s céltudatos intézkedésekkel lépésről lépésre fel kell számolni rossz könyvtári helyzetét. A híradó kisebb írásai a könyvtárak életéből vett olyan kérdésekkel foglalkoznak, mint pl. az olvasótábor hullámmozgása (a „lemorzsolódottaknak majdnem a fele középiskolás...”), az idős olvasókkal való foglalkozás, a lektürolvasók arcképe. Az igen értékes helyismereti rovat

Imets László metszete

Szeged szobrainak legfontosabb adatait publikálja, továbbá a város oktatástörténetének — helyenként szinte várostörténetének — 1868-tól a 18. sz. negyedik negyedéig terjedő szakaszát foglalja össze, kitűnő feldolgozásokban.

A PEST MEGYEI KÖNYVTÁROS 1972. évi 4. számának ismertetésekor szeretnénk visszatérni az előző számmal kapcsolatban írott véleményünkre: „A Pest megyei Könyvtáros... 3. száma... két témában a megye határain túllépő érdekességű írásokat tartalmaz: a könyvtárakat igen élénken foglalkoztató közigazgatási átszervezés következményeivel, a járási irányítás átalakulásával két cikk is foglalkozik...” (Könyvtáros 1973/1. sz. 55. old.) Azért emlékeztetünk a fenti sorokra, amelyekkel az országban sok helyen jelentkező gondokra, ezekkel kapcsolatban a hivatkozott cikkek tanulmányozására — a tágabb horizontú tájékozódás érdekében — szeretnénk volna figyelmeztetni a könyvtárakat és az irányításukért felelős vezetőket, mert az előttünk fekvő Pest megyei híradóban furcsa választ olvashatunk a két írásra: A híradó első oldalán a megyei tanács művelődésügyi osztályvezetőhelyettesének nevét és beosztását előre bocsátva, a híradóban szokásos betűnagysághoz képest kiemelten nagy betűkből szedett helyreigazítás olvasható, ilyen visszatérő fordulatokkal: „a szerzők a vonatkozó jogszabályokat alaposan nem ismerik, azok értelmezése és alkalmazása számukra nem világos”, „Mindkét cikk alaphangja az egészségtelen türelmetlenség...”; „nagyfokú türelmetlenség és borúlátás” stb. Aki az elmarasztalt cikkeket olvasta, arról győződhetett meg, hogy azokban valóságos, más megyékben is felfemerülő, az egész közművelődési könyvtáros társadalmat élénken foglalkoztató problémákról, gondokról szoltak nem minden aggodalom nélkül, de komolyan, a könyvtárügy sorsáért felelősséget érző gyakorló könyvtárosok és tanácsi tisztviselők. Lehet, hogy hibát követtek el azzal, hogy nem tulajdonítottak kellő fontosságot a jogszabályoknak. Tévedéseiket azonban menti a közismert tapasztalat, hogy változások idején, átszervezési, átalakulási időszakokban az élet nem vagy csak lassan és vargabetűlkel követi a jogi rendezést, sőt a végrehajtásban észlelt problémák néha utólagos jogszabálmódosító tényezőként is felléphetnek. Nem szabad megfélemlkezni arról sem, hogy a könyvtári híradók oldalai nem tekinthetők a tévedhetetlen igazságok kőtábláinak. Csupán igen szerény kommunikációs fórumok, a jelzések oda-vissza csatolásának eszközei. Épp ezért a művelődési vezetés részéről tapintatos irányító gesztusokat érdemelnek,

nem hatalmi lederongolást. A nevelő módszereket nem helyettesítik a kioktatások. Hosszú távon az „orientáló szándékú” irányítási módszereket igazolja az idő. — Egyébként a Pest megyei Könyvtáros 1972/4. számában olvashatunk néhány érdekes, figyelemre méltó írást is: az ország bármelyik megyéjének könyvtárosai hasznos tapasztalatokat meríthetnek például a Nagykovácsi Konzervgyár összevont szakszervezeti és műszaki könyvtárának munkáját leíró cikkből, az új ceglédi szakszervezeti körzeti könyvtár létesítéséről szóló beszámolóból, a „Hogyan próbálok olvasóvá nevelni diákjaimat” c. dolgozatból és a megyei könyvtár hároméves szakmai továbbképzési tervének közléséből.

A SOMOGYI KÖNYVTÁRAK ideai első számában arányosan szerepelnek a három legnagyobb Somogy megyei hálózat különféle problémái: a tanácsi könyvtárakkal foglalkozó írások központi témája a kiskörzeti (központi falusi) könyvtárak szervezése; a szakszervezeti könyvtárak fejlesztéséről szóló cikkben néhány kaposvári könyvtár (Húskombinát, Egyesült Izzó, Patyolat) fejlesztéséről, illetve a könyvtárosok jó munkájáról olvashatunk szívmelengető sorokat („A Patyolatnál az üzem összes vezető beosztású dolgozója a kis könyvtár olvasója...”); az iskolai könyvtárügyet a nagyatádi tanácsi és iskolai könyvtárak együttműködését ismertető írás képviseli, valamint a *nagybajomi* iskolai könyvtár helyzetét feltáró kitűnő cikk. Ez utóbbiban a községi könyvtáros nemcsak a helyi iskolai könyvtárügy történetét dolgozta fel, hanem a sok irodalmi vonatkozása miatt is érdekes község szinte egész történetén végigfut. — Perdöntő tanúnak érdemes elolvasni a megyei könyvtárigazgató jól érvelő cikkét az „olvasás-televizio”-vitában.

KÖNYVET ÉS OLVASÁST NÉPSZERŰSÍTŐ cikkekre írt ki pályázatot a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulója alkalmából az újságíró szövetséggel karöltve a könyvkiadók és könyvterjesztők egyesülése. Első ízben ez év március 15-én hirdették meg a pályázatot, amelynek díjait a könyv és az olvasás népszerűsítésében kiemelkedő teljesítményt elért újságírók nyerhetik el. 1973-ban megjelent, illetve a rádióban, vagy a tv-ben elhangzott, bármely sajtó-műfajba tartozó munkáikkal. A pályázóknak 1974. február 1-ig kell beküldeniük a munkáikat tartalmazó válogatást. Az első díj 6 ezer, a két második 4—4, a két harmadik díj 3—3 ezer forint.

PÁLYÁZATOT HIRDETETT a Hazafias Népfront Csongrád megyei könyvbarát-akcióbizottsága is a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulójának tiszteletére. Az április 15-i határidőre a magyar könyvkultúra megyei és városi múltját és jelenét feltáró munkákat lehetett beküldeni. Javasolt témakörök voltak például: a munkás és agrár olvasóköri, a könyvtárak, a nyomdák története, az olvasómozgalom jelenlegi helyzete, feladatai. A legjobb munkák 1500—3000 Ft összegű pályadíjait az ünnepi könyvhéten adják át a nyerteseknek. A pályázat iránt élénk érdeklődés mutatkozik.

Az EGYÜTT, a Szolnok megyei könyvtárközi bizottság tájékoztatója 1972/3-as jelzésű számában közli Pálvölgyi Endre „A folyóiratok helye, szerepe, jelentősége az információ-hordozók között” c. összefoglalóját, amely eredetileg a megyei továbbképzésen hangzott el előadásként. A tartalmas szám egyéb, nagyobb terjedelmű írásai a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár olvasószolgálati módszereiről, valamint a tanácsi közművelődési könyvtárak munkásolvasóiról szólnak (a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárakban együttvéve 1971-ben a munkásság 27,1%-a olvasott, Szolnokon viszont 31,6% az olvasó munkások aránya). Az SZMT könyvtár vezetőjének cikke a nemzetközi könyvpropaganda-akciónak hatásáról szólva megállapítja, hogy a tervezett 1000 új olvasót nem sikerült ugyan bevonni a szakszervezeti könyvtárak olvasótáborába, de a tekintélyes nagyságú, 17 ezres olvasólétszám mégis emelkedett 300 új könyvbaráttal. A lapunkban többször szereplő Törökszentmiklósi Városi-Járási Könyvtár területi hálózatfejlesztési tevékenységének sikereiről és törekvéseiről a járási hivatal osztályvezetője írt adatgazdag beszámolót.

A PÁPAI KÖNYVTÁROS, a pápai járás könyvtárainak híradója egyéves kihagyás után újból jelentkezett. A híradó feltámasztását a sok községet magában foglaló járás könyvtárainak hatékonyabb irányítására vonatkozó szándék magyarázza, valamint az a megfontolás, hogy a városi hatáskörbe került központi könyvtár a székváros egyéb könyvtáraitól sem feledkezhet meg. Az ideai első szám a községi könyvtárak 1975-ig terjedő fejlesztési tervén kívül közli egy pályaválasztási társasjáték forgatókönyvét, és röviden ismerteti a városi-járási könyvtárban három éve működő ifjúsági klub tevékenységét is.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

MAGYARORSZÁG ÉS AZ UNESCO. Sajtóbibliográfia 1968—1970 címmel jelent meg Gombocz István összeállításában a Magyar Unesco Bizottság jegyzéke, mely a kulturális világszervezet tevékenységével foglalkozó hazai napilap- és folyóiratcikkek közül a válogatást, második fejezetében pedig a magyar vonatkozású UNESCO-kiadványokról tájékoztat. A kötet a két korábbi, azonos szempontú összeállítás folytatása, s jól szemlélteti, milyen UNESCO-ügyek iránt mutatkozott nagyobb érdeklődés a magyar sajtóban. Az előző jegyzékekkel való összevetésből megállapítható, hogy az utóbbi években növekszik a magyar vonatkozású írások száma a világszervezeti kiadványokban. Magyar szerzők cikkei is mind nagyobb számban jelennek meg pl. az UNESCO Chronicle, az UNESCO Features, a Courier lapjain és megjelent már az első magyar szerzőtől származó önálló UNESCO-kiadvány is. (Szerzője Gillemot professzor.) Megelégedéssel töltheti el a könyvtárosokat, hogy az elmúlt 20 évben a magyar részvétel a nemzetközi szervezet munkájában könyvtártudományi és dokumentációs téren jóval nagyobb volt, mint az egyéb területeken.

IDÓSZERŰ KÜL- ÉS BELPOLITIKAI KÉRDÉSEKKEL foglalkozó, közérdekű könyvekről készített ajánló bibliográfiát a Textilszakszervezet III. ker. körzeti könyvtára. Az izlésses köntösben megjelentetett, nyomtatott jegyzék tömör annotációival elsősorban a különféle politikai előadásorozatok hallgatóiban igyekszik kedvet ébreszteni a témákhoz kapcsolódó irodalom tanulmányozására.

VIETNAMRÓL szóló ajánló bibliográfiát adott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A sokszorosítással készült füzet időrendben sorolja föl a vietnami történelem fontosabb eseményeit, majd néhány politikai mű, riportkönyv, útleírás, dokumentumregény és más szépirodalmi munka címléírását közli, végül folyóiratok és újságok cikkeiből ad bőséges válogatást.

A MADÁCH-évfordulóra jelentette meg röplap-bibliográfiai sorozatának 53. számát a székesfehérvári SZMT könyvtár. Andrassy Ottóné összeállítása az író életrajzát mondja el tömören, ennek keretében szól a művekről, végül a Madáchcsal foglalkozó tanulmányokból ajánl néhányat.

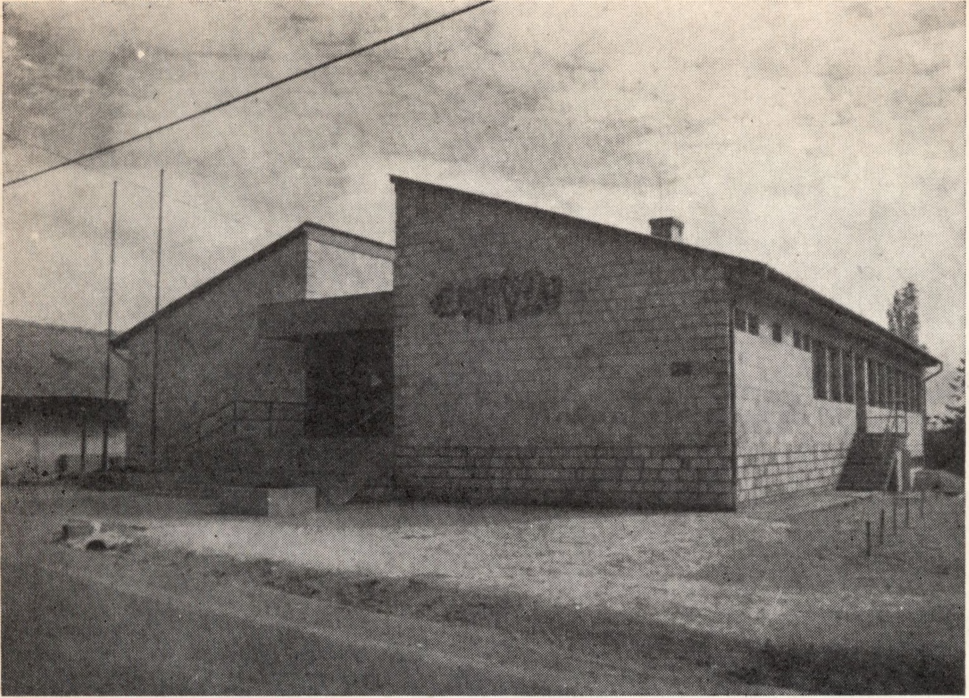
KAZINCBARCIKA-batedeker címmel érdekes újtársra vállalkozott a Kazincbarcikai Városi Könyvtár: több nyelvű (orosz, angol, francia, flamand, német, bolgár, lengyel, cseh, szlovák, esperantó, olasz, román) sokszorosított füzetében röviden ismerteti a város történetét és legfontosabb adatait.

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁR, mint az ENSZ-kiadványok magyarországi letéti gyűjteménye jegyzéket ad ki a gyűjtőterületének gyarapodásáról. Az 1972-es kiadású kötet, melynek címe Az ENSZ 1971. évi titkársági kiadványai az Országgyűlési Könyvtárban, az 1971 május és 1972 július között beérkezett műveket sorolja fel. A kiadványok tematikai gazdagsága (szociális kérdések, világgazdaság, a fegyverkezés ellenőrzése, emberi jogok, népmozgalom stb.) tükrözi a világszervezet sokrétű tevékenységét.

150 ÉVE SZÜLETETT Madách Imre címmel színvonalas kis népszerűsítő füzetet bocsátott ki a Kaposvári Megyei Könyvtár Nagy emberek, nagy évfordulók c. sorozatának 3. számaként. A jól olvasható, szépen sokszorosított füzet Madách életrajzát közli — a szövegbe szöve Madáchverseket is —, idéz néhány róla szóló versből, végül felsorolja a könyvtárban található Madách-műveket — a Tragédia különböző kiadásait is —, majd néhány Madáchról szóló tanulmánnyal és az Ember tragédiájának színpadi felújításait jelző kronológiával zárja a sort.

BOLDIZSÁR IVÁNról adott ki bibliográfiát a Kazincbarcikai Városi Könyvtár. A jól illusztrált, tetszetős formájú és kivitelű sokszorosított füzet ismerteti Boldizsár Iván írói és szerkesztői munkásságát, közli könyveinek annotált címléírásait, s a könyveknek, valamint azoknak a lapoknak és folyóiratoknak a címlaphasonmásait is bemutatja, melyeknek Boldizsár Iván szerkesztője volt, illetve amelyekben fontosabb publicisztikai írásai megjelentek.

A PÉCSI TANÁRKÉPZŐ FŐISKOLÁN elfogadott szakdolgozatok bibliográfiája 1930—1970. című kiadványban a főiskola könyvtára a jelzett időszak alatt jeles és jó minősítést kapott, illetve önálló kutatások alapján készített szakdolgozatok adatait teszi közzé. A bibliográfia a kutatók számára kívánja feltárni a szakdolgozatokat, melyeknek jó része a helyismereti munkában is hasznosítható. A legtöbb feldolgozás ugyanis egy-egy tájegységhez, illetve településhez kapcsolódik.

A Pest megyei Sós-kút klubkönyvtára. Tervezte Szabados-László (Csörgei József felvételei)

Ára 6,— forint